

૩૩૩૩

ગુજરાતી પ્રાદ્યમરી નિશાળના ખીજ
ધોરણની સઘળી બાબતોની
ખુલાસાવાર નોટ.

કાઠિઆવાડ ઇલાકાના નકશા સહિત.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

કુંવરજી ગગજી ભટ્ટ. (પાણુશીળાવાળા)

સ. વર્નાકુલર સ્કૂલ આરતર ઓફ મોણુપુર.

તાબે ચિતલ-કાઠિઆવાડ.

આવૃત્તિ પહેલી.

અમદાવાદ

આયોદય પ્રેસમાં છાપી.

સંવત ૧૯૪૪ ઈ. સ. ૧૮૮૮

કિમત ૮—૬—૬

૩૩૩૩

ગુજરાતી પ્રાદ્યમરી નિશાળના બીજી

સઘળી બાબતોની ખુલાસાઃ

કાઠિઆવાડ ઇલાકાના નક ... ૧૮૮૬

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

દુવરજી ગગજી ભટ્ટ. (પાણુશીણાવાળા)

સ. વર્નાક્યુલર સ્કૂલ ભારતર ઓફ મોણુપુર.

તાબે ચિતલ—કાઠિઆવાડ.

આવૃત્તિ પહેલી.

અમદાવાદ

આર્યાદય પ્રેસમાં છાપી.

સંવત ૧૯૪૪ ઈ. સં ૧૮૮૮.

કિંમત ૦—૬—૬

આ યુક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ ગા આકટ મુજબ સરકારમાં રજીસ્ટર
કરાવી ગ્રંથકર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખેલા છે; માટે આ યુક
માંહેલી કાંઈ બાબત, અગર આ યુક માંહેલો ઉતારો
કરી લેવો એ ધણું જોખમ બરેલું છે.

પ્રસ્તાવના.

આ નોટ બતાવવાનો હેતુ એ છે કે, હાલમાં જૂદા જૂદા વિ-
ષયોપર ધણાંક પુસ્તકો રચાયેલાં છે; પરંતુ ભણનારાઓનો તે બુ-
કોનો જાહે ખર્ચ, મહેનત ને રોકાતો વખત મુંઝવણમાં નાંખી દે છે,
તોપણ જોઈએ તેવો હેતુ પાર પડતો નથી; તે પાર પાડવાના ઈરા-
દાથી આવાં પુસ્તકોની જરૂર જાણી આ પુસ્તક સેવામાં મૂકું છું.

આ પુસ્તક રચવામાં અહીંના પટેલ વંશાશીઆ કાનજી પ્રેમજી-
એ નાણાં સંબંધી મદદ આપી છે તેથી તેમનો ઉપકાર માનું છું.

આ મારો પહેલો પ્રયત્ન છે; મારે તેમાં કાંઈ ચૂક જણાય તો
વાંચનારી આલમ દરગૂજર કરશે; તેમજ તથા કાંઈ સુધારવા જેવું
જણાય, તે મહેરબાની કરી લખશે, તો બીજી આવૃત્તિમાં ઉપકાર સા-
થે સુધારીશું.

અચકતો.

અનુક્રમણિકા.

ખાખત.	પૃષ્ઠ.
૧ આંક તથા સંખ્યા	૧
૨ પરિમાણ... ..	૬
૩ આંકગણિત.	૧૦
૪ ધાતો.	૧૧
૫ હિંદુના તહેવારો.	૧૩
૬ ઋતુ.	૧૪
૭ ઇંગ્રેજી મહિના.	૧૫
૮ ધાતુ	૧૬
૯ ગુ. બીજી ચોપડીના પાઠોની સમજૂતી. ...	૧૭
૧૦ ગુ. ત્રીજી ચોપડીના પાઠોની સમજૂતી. ...	૨૮
૧૧ કવિતા.... ..	૪૬
૧૨ ડિક્ટેશન વિગેરેના કઠ્ઠીન શબ્દાર્થ. ...	૫૧
૧૩ કાઠિઆવાડ ઇલાકાની ભૂગોળ.	૬૩
૧૪ કાઠિઆવાડ ઇલાકાનો નકશો.
૧૫ પરીક્ષાના સવાલો; શીખામણો; જાહેરખબર: ...	૬૫
૧૬ અભ્યાસ પત્રક.	૧૦૦

બાણી સંબંધી ફાઈલ.

“આંક લેણે આરંભમાં, પછીથી પુસ્તક અન્ય;”
 “તો વેળા તેની વળે, થાય જીવિત ધન્ય ધન્ય. ૧”
 “બાળકનાં માખાપ સૌ, ધરન્યો શિક્ષા ધ્યાન;”
 “સુધારો નિજ સંતતી, ફરી વિદ્યાનું દાન. ૨”

૧ ૧૥ ૧૥ ૧૧ ૧૥ ૧૥	૨૧ ૧૥ ૩૧	૩૧ ૧૥ ૪૧
૨ ૧૥ ૩ ૧૨ ૧૥ ૧૮	૨૨ ૧૥ ૩૩	૩૨ ૧૥ ૪૮
૩ ૧૥ ૪ ૧૩ ૧૥ ૧૯	૨૩ ૧૥ ૩૪	૩૩ ૧૥ ૪૯
૪ ૧૥ ૬ ૧૪ ૧૥ ૨૧	૨૪ ૧૥ ૩૬	૩૪ ૧૥ ૫૧
૫ ૧૥ ૭ ૧૫ ૧૥ ૨૨	૨૫ ૧૥ ૩૭	૩૫ ૧૥ ૫૨
૬ ૧૥ ૮ ૧૬ ૧૥ ૨૪	૨૬ ૧૥ ૩૮	૩૬ ૧૥ ૫૪
૭ ૧૥ ૧૦ ૧૭ ૧૥ ૨૫	૨૭ ૧૥ ૪૦	૩૭ ૧૥ ૫૫
૮ ૧૥ ૧૨ ૧૮ ૧૥ ૨૭	૨૮ ૧૥ ૪૨	૩૮ ૧૥ ૫૭
૯ ૧૥ ૧૩ ૧૯ ૧૥ ૨૮	૨૯ ૧૥ ૪૫	૩૯ ૧૥ ૫૮
૧૦ ૧૥ ૧૫ ૨૦ ૧૥ ૩૦	૩૦ ૧૥ ૪૫	૪૦ ૧૥ ૬૦
૮૨	૨૩૨	૩૮૨
૮૧ ૧૥ ૬૧	૫૧ ૧૥ ૭૧	૬૧ ૧૥ ૧૦૬
૪૨ ૧૥ ૬૩	૫૨ ૧૥ ૭૮	૭૨ ૧૥ ૧૦૮
૪૩ ૧૥ ૬૪	૫૩ ૧૥ ૭૯	૭૩ ૧૥ ૧૦૬
૪૪ ૧૥ ૬૬	૫૪ ૧૥ ૮૧	૭૪ ૧૥ ૧૧૧
૪૫ ૧૥ ૬૭	૫૫ ૧૥ ૮૨	૭૫ ૧૥ ૧૧૨
૪૬ ૧૥ ૬૮	૫૬ ૧૥ ૮૪	૭૬ ૧૥ ૧૧૪
૪૭ ૧૥ ૭૦	૫૭ ૧૥ ૮૫	૭૭ ૧૥ ૧૧૫
૪૮ ૧૥ ૭૨	૫૮ ૧૥ ૮૭	૭૮ ૧૥ ૧૧૭
૪૯ ૧૥ ૭૩	૫૯ ૧૥ ૮૮	૭૯ ૧૥ ૧૧૮
૫૦ ૧૥ ૭૫	૬૦ ૧૥ ૯૦	૮૦ ૧૥ ૧૨૦
૬૮૨	૮૩૨	૬૮૨
		૧૧૩૨

(୨)

୮୧ ୧୥ ୧୨୧୥	୯୧ ୧୥ ୧୩୬୥	୧ ୨୥ ୨୥	୧୧ ୨୥ ୨୭୥
୮୨ ୧୥ ୧୨୩	୯୨ ୧୥ ୧୩୮	୨ ୨୥ ୩	୧୨ ୨୥ ୩୦
୮୩ ୧୥ ୧୨୪୥	୯୩ ୧୥ ୧୩୯୥	୩ ୨୥ ୭୥	୧୩ ୨୥ ୩୨୥
୮୪ ୧୥ ୧୨୫	୯୪ ୧୥ ୧୪୧	୪ ୨୥ ୧୦	୧୪ ୨୥ ୩୩
୮୫ ୧୥ ୧୨୬୥	୯୫ ୧୥ ୧୪୨୥	୫ ୨୥ ୧୨୥	୧୫ ୨୥ ୩୪୥
୮୬ ୧୥ ୧୨୭	୯୬ ୧୥ ୧୪୪	୬ ୨୥ ୧୩	୧୬ ୨୥ ୪୦
୮୭ ୧୥ ୧୩୦୥	୯୭ ୧୥ ୧୪୫୥	୭ ୨୥ ୧୭୥	୧୭ ୨୥ ୪୨୥
୮୮ ୧୥ ୧୩୨	୯୮ ୧୥ ୧୪୭	୮ ୨୥ ୨୦	୧୮ ୨୥ ୪୩
୮୯ ୧୥ ୧୩୩୥	୯୯ ୧୥ ୧୪୮୥	୯ ୨୥ ୨୨୥	୧୯ ୨୥ ୪୬୥
୯୦ ୧୥ ୧୩୪	୧୦୦୧୥ ୧୪୦	୧୦ ୨୥ ୨୪	୨୦ ୨୥ ୪୦
୧୨୮୨୥	୧୪୩୦୥	୧୩୭୥	୩୮୮୥
୨୧ ୨୥ ୩୮୥	୩୧ ୨୥ ୭୥	୪୧ ୨୥ ୧୦୨୥	୫୧ ୨୥ ୧୨୭୥
୨୨ ୨୥ ୩୩	୩୨ ୨୥ ୮୦	୪୨ ୨୥ ୧୦୪	୫୨ ୨୥ ୧୩୦
୨୩ ୨୥ ୩୭୥	୩୩ ୨୥ ୮୨୥	୪୩ ୨୥ ୧୦୭୥	୫୩ ୨୥ ୧୩୨୥
୨୪ ୨୥ ୧୦	୩୪ ୨୥ ୮୪	୪୪ ୨୥ ୧୧୦	୫୪ ୨୥ ୧୩୩
୨୫ ୨୥ ୧୨୥	୩୫ ୨୥ ୮୫୥	୪୫ ୨୥ ୧୧୨୥	୫୫ ୨୥ ୧୩୭୥
୨୬ ୨୥ ୧୩	୩୬ ୨୥ ୮୦	୪୬ ୨୥ ୧୧୩	୫୬ ୨୥ ୧୪୦
୨୭ ୨୥ ୧୭୥	୩୭ ୨୥ ୮୨୥	୪୭ ୨୥ ୧୧୭୥	୫୭ ୨୥ ୧୪୨୥
୨୮ ୨୥ ୭୦	୩୮ ୨୥ ୮୪	୪୮ ୨୥ ୧୨୦	୫୮ ୨୥ ୧୪୩
୨୯ ୨୥ ୭୨୥	୩୯ ୨୥ ୮୫୥	୪୯ ୨୥ ୧୨୨୥	୫୯ ୨୥ ୧୪୭୥
୩୦ ୨୥ ୭୩	୪୦ ୨୥ ୧୦୦	୫୦ ୨୥ ୧୨୪	୬୦ ୨୥ ୧୪୦
୧୩୭୥	୮୮୭୥	୧୧୩୭୥	୧୩୮୭୥

୧୧ ୨॥ ୧୫୨॥	୬୧ ୨॥ ୧୭୭॥	୮୧ ୨॥ ୨୦୨॥	୯୧ ୨॥ ୨୨୭॥
୧୨ ୨॥ ୧୫୪	୬୨ ୨॥ ୧୮୦	୮୨ ୨॥ ୨୦୪	୯୨ ୨॥ ୨୩୦
୧୩ ୨॥ ୧୫୭॥	୬୩ ୨॥ ୧୮୨॥	୮୩ ୨॥ ୨୦୭॥	୯୩ ୨॥ ୨୩୨॥
୧୪ ୨॥ ୧୬୦	୬୪ ୨॥ ୧୮୪	୮୪ ୨॥ ୨୧୦	୯୪ ୨॥ ୨୩୪
୧୫ ୨॥ ୧୬୨॥	୬୫ ୨॥ ୧୮୭॥	୮୫ ୨॥ ୨୧୨॥	୯୫ ୨॥ ୨୩୭॥
୧୬ ୨॥ ୧୬୪	୬୬ ୨॥ ୧୯୦	୮୬ ୨॥ ୨୧୪	୯୬ ୨॥ ୨୪୦
୧୭ ୨॥ ୧୬୭॥	୬୭ ୨॥ ୧୯୨॥	୮୭ ୨॥ ୨୧୭॥	୯୭ ୨॥ ୨୪୨॥
୧୮ ୨॥ ୧୭୦	୬୮ ୨॥ ୧୯୪	୮୮ ୨॥ ୨୨୦	୯୮ ୨॥ ୨୪୪
୧୯ ୨॥ ୧୭୨॥	୬୯ ୨॥ ୧୯୭॥	୮୯ ୨॥ ୨୨୨॥	୯୯ ୨॥ ୨୪୬॥
୭୦ ୨॥ ୧୭୬	୮୦ ୨॥ ୨୦୦	୯୦ ୨॥ ୨୨୪	୧୦୦୨॥ ୨୪୦
୧୬୩୭॥	୧୮୮୭॥	୨୧୩୭॥	୨୩୮୭॥
୧ ୩॥ ୩॥	୧୧ ୩॥ ୩୮॥	୨୧ ୩॥ ୭୩॥	୩୧ ୩॥ ୧୦୮॥
୨ ୩॥ ୭	୧୨ ୩॥ ୪୨	୨୨ ୩॥ ୭୭	୩୨ ୩॥ ୧୧୨
୩ ୩॥ ୧୦॥	୧୩ ୩॥ ୪୩॥	୨୩ ୩॥ ୮୦॥	୩୩ ୩॥ ୧୧୪॥
୪ ୩॥ ୧୪	୧୪ ୩॥ ୪୯	୨୪ ୩॥ ୮୪	୩୪ ୩॥ ୧୧୯
୫ ୩॥ ୧୭॥	୧୫ ୩॥ ୫୨॥	୨୫ ୩॥ ୮୭॥	୩୫ ୩॥ ୧୨୨॥
୬ ୩॥ ୨୧	୧୬ ୩॥ ୫୬	୨୬ ୩॥ ୯୧	୩୬ ୩॥ ୧୨୬
୭ ୩॥ ୨୪॥	୧୭ ୩॥ ୫୯॥	୨୭ ୩॥ ୯୪॥	୩୭ ୩॥ ୧୨୯॥
୮ ୩॥ ୨୮	୧୮ ୩॥ ୬୩	୨୮ ୩॥ ୯୮	୩୮ ୩॥ ୧୩୩
୯ ୩॥ ୩୧॥	୧୯ ୩॥ ୬୬॥	୨୯ ୩॥ ୧୦୧॥	୩୯ ୩॥ ୧୩୬॥
୧୦ ୩॥ ୩୫	୨୦ ୩॥ ୭୦	୩୦ ୩॥ ୧୦୪	୪୦ ୩॥ ୧୪୦
୧୯୨॥	୫୪୨॥	୮୯୨॥	୧୨୪୨॥

४१ ३॥ १४३॥	४१ ३॥ १७८॥	४१ ३॥ २१३॥	४१ ३॥ २४८॥
४२ ३॥ १४७	४२ ३॥ १८२	४२ ३॥ २१७	४२ ३॥ २४२
४३ ३॥ १४०॥	४३ ३॥ १८५॥	४३ ३॥ २२०॥	४३ ३॥ २४५॥
४४ ३॥ १४४	४४ ३॥ १८८	४४ ३॥ २२४	४४ ३॥ २४६
४५ ३॥ १४०॥	४५ ३॥ १८२॥	४५ ३॥ २२७॥	४५ ३॥ २४२॥
४६ ३॥ १६१	४६ ३॥ १८६	४६ ३॥ २३१	४६ ३॥ २६६
४७ ३॥ १६४॥	४७ ३॥ १८६॥	४७ ३॥ २३४॥	४७ ३॥ २६६॥
४८ ३॥ १६८	४८ ३॥ २०३	४८ ३॥ २३६	४८ ३॥ २७३
४९ ३॥ १७१॥	४९ ३॥ २०६॥	४९ ३॥ २४१॥	४९ ३॥ २७६॥
५० ३॥ १७५	५० ३॥ २१०	५० ३॥ २४५	५० ३॥ २८०
१५६२॥	१६४२॥	२२६८॥	२६४२॥
८१ ३॥ २८३॥	८१ ३॥ ३१८॥	१०० ३॥ ३५०	११ ११ १२१
८२ ३॥ २८७	८२ ३॥ ३२२	२०० ३॥ ७००	११ १२ १३२
८३ ३॥ २६०॥	८३ ३॥ ३२५॥	३०० ३॥ १०५०	११ १३ १४३
८४ ३॥ २६४	८४ ३॥ ३२६	४०० ३॥ १४००	११ १४ १५४
८५ ३॥ २६७॥	८५ ३॥ ३३२॥	५०० ३॥ १७५०	११ १५ १६५
८६ ३॥ ३०१	८६ ३॥ ३३६	६०० ३॥ २१००	११ १६ १७६
८७ ३॥ ३०४॥	८७ ३॥ ३३६॥	७०० ३॥ २४५०	११ १७ १८७
८८ ३॥ ३०८	८८ ३॥ ३४३	८०० ३॥ २८००	११ १८ १९८
८९ ३॥ ३११॥	८९ ३॥ ३४६॥	९०० ३॥ ३१५०	११ १९ २०९
९० ३॥ ३१५	१०० ३॥ ३५०	१००० ३॥ ३५००	११ २० २२०
२८६२॥	३३४२॥	१६२५०	" १७०५

(4)

12 11 132	13 11 143	14 11 154	15 11 164
12 12 144	13 12 155	14 12 166	15 12 177
12 13 155	13 13 166	14 13 177	15 13 188
12 14 166	13 14 177	14 14 188	15 14 199
12 15 177	13 15 188	14 15 199	15 15 210
12 16 188	13 16 199	14 16 210	15 16 221
12 17 199	13 17 210	14 17 221	15 17 232
12 18 210	13 18 221	14 18 232	15 18 243
12 19 221	13 19 232	14 19 243	15 19 254
12 20 232	13 20 243	14 20 254	15 20 265
12 20 240	13 20 250	14 20 260	15 20 270
1450	2094	2190	2324
16 11 176	17 11 187	18 11 198	19 11 209
16 12 187	17 12 198	18 12 209	19 12 220
16 13 198	17 13 209	18 13 220	19 13 231
16 14 209	17 14 220	18 14 231	19 14 242
16 15 220	17 15 231	18 15 242	19 15 253
16 16 231	17 16 242	18 16 253	19 16 264
16 17 242	17 17 253	18 17 264	19 17 275
16 18 253	17 18 264	18 18 275	19 18 286
16 19 264	17 19 275	18 19 286	19 19 297
16 20 275	17 20 286	18 20 297	19 20 308
16 20 280	17 20 290	18 20 300	19 20 310
2460	2634	2760	2884

(9)

20 11 220	1 1 1	11 11 121	21 21 441
20 12 240	2 2 4	12 12 144	22 22 484
20 13 260	3 3 6	13 13 169	23 23 529
20 14 280	4 4 16	14 14 196	24 24 576
20 15 300	5 5 25	15 15 225	25 25 625
20 16 320	6 6 36	16 16 256	26 26 676
20 17 340	7 7 49	17 17 289	27 27 729
20 18 360	8 8 64	18 18 324	28 28 784
20 19 380	9 9 81	19 19 361	29 29 841
20 20 400	10 10 100	20 20 400	30 30 900
390	364	2864	5464
31 31 671	41 41 1681	41 41 1681	51 51 2601
32 32 1024	42 42 1764	42 42 1764	52 52 2704
33 33 1089	43 43 1849	43 43 1849	53 53 2809
34 34 1156	44 44 1936	44 44 1936	54 54 2916
35 35 1225	45 45 2025	45 45 2025	55 55 3025
36 36 1296	46 46 2116	46 46 2116	56 56 3136
37 37 1369	47 47 2209	47 47 2209	57 57 3249
38 38 1444	48 48 2304	48 48 2304	58 58 3364
39 39 1521	49 49 2401	49 49 2401	59 59 3481
40 40 1600	50 50 2500	50 50 2500	60 60 3600
1254	2094	3064	4064

(୭)

୨୧ ୭୧ ୪୦୪୧	୮୧ ୮୧ ୧୪୧୧	୧୧ ୧୧ ୮୧୧୧	୧୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୨ ୭୨ ୪୧୮୪	୮୨ ୮୨ ୧୫୨୪	୧୨ ୧୨ ୮୧୧୨	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୩ ୭୩ ୪୩୨୧	୮୩ ୮୩ ୧୬୮୧	୧୩ ୧୩ ୮୧୧୩	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୪ ୭୪ ୪୪୭୧	୮୪ ୮୪ ୧୭୪୧	୧୪ ୧୪ ୮୧୧୪	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୫ ୭୫ ୪୫୨୪	୮୫ ୮୫ ୧୮୨୪	୧୫ ୧୫ ୮୧୧୫	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୬ ୭୬ ୪୬୭୬	୮୬ ୮୬ ୧୯୭୬	୧୬ ୧୬ ୮୧୧୬	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୭ ୭୭ ୪୭୨୭	୮୭ ୮୭ ୧୯୭୭	୧୭ ୧୭ ୮୧୧୭	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୮ ୭୮ ୪୮୮୮	୮୮ ୮୮ ୧୯୮୮	୧୮ ୧୮ ୮୧୧୮	୦୧ ୦୧ ୦୧
୭୯ ୭୯ ୪୯୮୯	୮୯ ୮୯ ୧୯୮୯	୧୯ ୧୯ ୮୧୧୯	୦୧ ୦୧ ୦୧
୮୦ ୮୦ ୫୦୦୦	୯୦ ୯୦ ୮୦୦୦	୯୦୦ ୯୦୦୦୦୦୦	୧୦୦ ୦୧ ୧୧
୪୦୦୮	୭୩୮୮	୧୧୮୮	୧୩୩୩
୧୧ ୦୧ ୧୩୩୩	୧୧ ୦୧ ୪୧	୩୧ ୦୧ ୧୩୩୩	୧୧ ୦୧ ୧୦୧
୧୨ ୦୧ ୩	୧୨ ୦୧ ୪୩୩	୩୨ ୦୧ ୮	୧୨ ୦୧ ୧୦୩
୧୩ ୦୧ ୩୧	୧୩ ୦୧ ୪୩୩	୩୩ ୦୧ ୮୧	୧୩ ୦୧ ୧୦୩୩
୧୪ ୦୧ ୩୩	୧୪ ୦୧ ୫	୩୪ ୦୧ ୮୩୩	୧୪ ୦୧ ୧୧
୧୫ ୦୧ ୩୩୩	୧୫ ୦୧ ୫୧	୩୫ ୦୧ ୮୩୩	୧୫ ୦୧ ୧୧୩
୧୬ ୦୧ ୪	୧୬ ୦୧ ୫୩୩	୩୬ ୦୧ ୮	୧୬ ୦୧ ୧୧୩୩
୧୭ ୦୧ ୪୧	୧୭ ୦୧ ୫୩୩	୩୭ ୦୧ ୮୧	୧୭ ୦୧ ୧୧୩୩
୧୮ ୦୧ ୪୩୩	୧୮ ୦୧ ୭	୩୮ ୦୧ ୮୩୩	୧୮ ୦୧ ୧୨
୧୯ ୦୧ ୪୩୩	୧୯ ୦୧ ୭୧	୩୯ ୦୧ ୮୩୩	୧୯ ୦୧ ୧୨୧
୧୦ ୦୧ ୪	୧୦ ୦୧ ୭୩୩	୪୦ ୦୧ ୧୦	୪୦ ୦୧ ୧୨୩୩
୩୮୩	୫୩୩	୮୮୩	୧୧୩୩

(૬)

૫૧ ૦૧ ૧૨૥	૬૧ ૦૧ ૧૫૧	૭૧ ૦૧ ૧૭૥	૮૧ ૦૧ ૨૦૧
૫૨ ૦૧ ૧૩	૬૨ ૦૧ ૧૫૥	૭૨ ૦૧ ૧૮	૮૨ ૦૧ ૨૦૥
૫૩ ૦૧ ૧૩૧	૬૩ ૦૧ ૧૫૥	૭૩ ૦૧ ૧૮૧	૮૩ ૦૧ ૨૦૥
૫૪ ૦૧ ૧૩૥	૬૪ ૦૧ ૧૬	૭૪ ૦૧ ૧૮૥	૮૪ ૦૧ ૨૧
૫૫ ૦૧ ૧૩૥	૬૫ ૦૧ ૧૬૧	૭૫ ૦૧ ૧૮૥	૮૫ ૦૧ ૨૧૧
૫૬ ૦૧ ૧૪	૬૬ ૦૧ ૧૬૥	૭૬ ૦૧ ૧૯	૮૬ ૦૧ ૨૧૥
૫૭ ૦૧ ૧૪૧	૬૭ ૦૧ ૧૬૥	૭૭ ૦૧ ૧૯૧	૮૭ ૦૧ ૨૧૥
૫૮ ૦૧ ૧૪૥	૬૮ ૦૧ ૧૭	૭૮ ૦૧ ૧૯૥	૮૮ ૦૧ ૨૨
૫૯ ૦૧ ૧૪૥	૬૯ ૦૧ ૧૭૧	૭૯ ૦૧ ૧૯૥	૮૯ ૦૧ ૨૨૧
૬૦ ૦૧ ૧૫	૭૦ ૦૧ ૧૭૥	૮૦ ૦૧ ૨૦	૯૦ ૦૧ ૨૨૥
૧૩૮૥	૧૬૩૥	૧૮૮૥	૨૧૩૥
૬૧ ૦૧ ૨૨૥	૧૦૦ ૦૧ ૨૫	એક	૧
૬૨ ૦૧ ૨૩	૨૦૦ ૦૧ ૫૦	દશ	૧૦
૬૩ ૦૧ ૨૩૧	૩૦૦ ૦૧ ૭૫	સો	૧૦૦
૬૪ ૦૧ ૨૩૥	૪૦૦ ૦૧ ૧૦૦	હજાર	૧૦૦૦
૬૫ ૦૧ ૨૩૥	૫૦૦ ૦૧ ૧૨૫	દશ હજાર	૧૦૦૦૦
૬૬ ૦૧ ૨૪	૬૦૦ ૦૧ ૧૫૦	લાખ	૧૦૦૦૦૦
૬૭ ૦૧ ૨૪૧	૭૦૦ ૦૧ ૧૭૫	દશ લાખ	૧૦૦૦૦૦૦
૬૮ ૦૧ ૨૪૥	૮૦૦ ૦૧ ૨૦૦	કરોડ	૧૦૦૦૦૦૦
૬૯ ૦૧ ૨૪૥	૯૦૦ ૦૧ ૨૨૫	દશ કરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦
૧૦૦ ૦૧ ૨૫	૧૦૦૦ ૦૧ ૨૫૦	અબજ	૧૦૦૦૦૦૦૦૦
૨૩૮૥	૧૩૭૫		

(૯)

પરિણામ.

પંચાવન.....	૫૫
એકસો સોળ.....	૧૧૬
બસેં પંદર.....	૨૧૫
ત્રણસેં નવ.....	૩૦૬
ચારસેં વીશ.....	૪૨૦
પાંચસેં ઓગણત્ર સ.....	૫૨૯
છસો સતર.....	૬૧૭
સાતસો બાળું.....	૭૨૨
આઠસો નવાળું.....	૮૨૯
નવસો પાંત્રીસ.....	૯૩૫
એક હજાર ચારસેં આઠ.....	૧૪૦૮
બારસેં ચૈદ.....	૧૨૧૪
પંદરસેં તેર.....	૧૫૧૩
સતરસેં દશ.....	૧૭૧૦
બેહજાર આઠાવીસ.....	૨૦૨૮
આઠહજાર સત્તાવન.....	૧૮૦૫૭
દસ હજાર નવસેં બાર.....	૧૦૯૧૨
સોળહજાર એકસો પંદર.....	૧૬૧૧૫
વીસહજાર બસેં અગીયાર.....	૨૦૨૧૧
પંચીસહજાર છસેં નવ.....	૨૫૬૦૯
સાઠ હજાર ચારસેં છતું.....	૬૦૪૯૬
પાંચ લાખ પંદર હજાર વીસ.....	૫૧૫૦૨૦
ત્રેવીસ લાખ સાત હજાર ત્રણસેં ઓગણીસ.....	૨૩૦૭૩૧૯
૫૧	૦૧ પોણો ૦૧૧
અરધો	૦૧ એક ૧
૫૧ સો	૨૫

(૧૦)

અરધો સો	૫૭	પા લાખ	૨૫૦૦૦
પોણો સો	૭૫	અરધો લાખ	૫૦૦૦૦
પોણી સો	૯૯૧૧	પોણો લાખ	૭૫૦૦૦
સો	૧૦૦	એક લાખ	૧૦૦૦૦૦
પા હજાર	૨૫૦	પા કરોડ	૨૫૦૦૦૦૦
અરધો હજાર	૫૦૦	અરધો કરોડ	૫૦૦૦૦૦૦
પોણો હજાર	૭૫૦	પોણો કરોડ	૭૫૦૦૦૦૦
એક હજાર	૧૦૦૦	એક કરોડ	૧૦૦૦૦૦૦૦

સરવાળા. ૩૫૮૦

૨૮૦૮

૬૩૮૮

બાદબાકી ૯૮૧૪

૭૯૩૯

૧૮૭૫

ગુણાકાર ૩૭૧૫

૮૭

૨૬૦૦૫

૨૯૭૨૦

૩૨૩૨૦૫

ભાગાકાર ૧૩)૨૧૯૪(૧૬૮

૧૩

૦૮૬

૭૮

૧૧૪

૧૦૪

૦૧૦

૩૬૦૫

૭૧૦

૫૧૧૯

૧૦૦૩૪

૫૦૩૦

૩૯૦૯

૧૧૨૧

૨૦૮૦

૭૦૯

૧૮૭૨૦

૧૪૫૬૦

૧૪૭૪૭૨૦

૧૦૯)૫૯૮૬

૫૪+૧૦૦

(૧૧)
ધાતો.

શેરની ધાત

શેરના અછેરા ...૨	અચ્છેરના..... ૨૦	પોણોશેરના ટાંકભાર ૫૪
શેરના પાશેરા... ૪	પાશેરના..... ૧૦	અચ્છેરના ૭૬
શેરના નવટાંકાં... ૮	નવટાંકનાં..... ૫	પાશેરના..... ૧૮
શેરનાંઅધોળ... ૧૬	અધોળના..... ૨૫	નવટાંકના ૯
શેરના૩પીઆભાર૪૦	૧ ટાંક એટલે ૧ પૈસાભાર	અધોળના..... ૪૫
પોણાશેરના૩ ભાર૩૦	એક શેરના ટાંકભાર૯૨	

ઉપલી ધાતની ઉલટ નીચે મુજબ શીખવવી; તથા બીજી પાણુ સવળી ધાતોને જિલટ પાલટ શીખવવાનો મહાવરો કરાવવો.

મળુની ધાત

મળુનાં અધમણીઆં ૨	મળુનીઅઢીશેરી ૧૬	પોણા મળુના ૩૦
મળુનાં દસશેરા ૪	મળુની સવાશેરી ૩૨	અધમળુના ૨૦
મળુની પાંચશેરી ૮	મળુના શેર ૪૦	પા મળુના ૧૦

ખાડીના મળુના તોલથી

તોલાની ધાતો

થતુ તોલ.

માણી એકના મળુ.....૧૨	
કળશીના.....૧૬	
ખાંડી.....૨૦	
ભાર.....૨૪	
કોથળા..... ૫	
એડીઆના..... ૩૨	
ગાજી..... ૩૦	
પહાના..... ૬૫	
મોટા હારાના... ,..... ૨૧	
નાના હારાના... ,..... ૭	
મૂડા ૪૦	
મોટા મૂડા ... ,... ૧૦૦	

તોલા... એકના... ગદીઆણા... ૨	
તોલા.....,..... માસા ૧૨	
તોલા ... ,, ...વાલ ૩૨	
તોલા ... ,, ...રતી ૬૬	
ગદીઆણા ,, ...વાલ ૧૬	
વાલ ... ,, ...રતી ૩	
રતી ... ,, ...મગ ૪	
રતી ... ,, ...ચોખા ૬	

ચલણી નાણાનું પ્રમાણુ

૩ પીઆ એકના દોકડા... ૧૦૦	
દોકડા ... ,, ...ફોકડા ૧૦૦	
દોકડા બદામ ૧૬	
બદામ એકની વીશવાસી ૧૬	

આનાની ધાત

દો. બ.

એક આનાના બિપઆના અથવા
કાચાઆના સોળ
૩પિઆ...એકના...આના... ૧૬
આના...એકની... પાછ ... ૧૨
આના...એકના... પૈસા ... ૪
આના..." શૂરતી પૈસા ... ૫
દોડકડા.

દો. બ.

પા આનાનો ૧૫ ૧
અરધા ... " ૩ ૨
પોણા ... " ૪૫ ૩

એક આનાના... ...૬૧
સવા આનાના... ...૭૫ ૧
દોઢઆનાના... ... ૬ ૨
પોણા બે આનાના... ૧૦૫ ૩
બે આનાના... ... ૧૨૫
ત્રણ આનાના ... ૧૮૫
ચાર આનાના અથવા પા ૩૦ ૨૫
આઠ આના અથવા ૦૫ ૩૦ ૫૦
બાર આના અથવા ૦૫ ૩૦ ૭૫
સોળ આના અથવા ૧ ૩૦ ૧૦૦

શૂરતી પૈસાની ધાત

પૈસા એકની નાસરી ૪
પૈસા " દમડી ૮
પૈસા " બદામ ૨૦
૦૫ પૈસા નો એક સવાયો
૦૫ પૈસા " મોટો સવાયો
૧૫ પૈસા " મોટો પૈસો
૩ પૈસા " ટકો
૧૫ પૈસા " ૧૬દીયું, સવાયો
૮૦ પૈસા " ૧ ૩પિઓ
સવાયો દોડકડાનો " સવાયો

(૧૫) ફદીડી એટલે ઇએજ સર
કાર નો પાડેલો પૈસો. એને કાઠિ
આવાડમાં કાવડીડી કહેછે. મુંબઈમાં
દોઢીડી કહેછે. સુરતમાં સવાકો કહે
છે. મુંબઈમાં ફદીડી ચાર પાછને
કહેછે.
હિંદુના બાર માસનાં નામ
શિઆનાના—કારતક. માગસર પો
સ. માહ. ઉનાળાના—ફાગણ. ચૈત્ર
વૈશાક જઠ. ચોમાસાના—અશાઢ.
શ્રાવણ. બાદરવો. આસો.

હિંદુની તિથિઓ.		તેરસ.	
પડવો.	૧	ચૈત્રદસ,	૧૩
બીજ.	૨	પૂનમ.	૧૪
ત્રિજ.	૩	અમાસ.	૩૦
ચોથ.	૪	હિંદુના સાતવાર	
પાંચમ.	૫	બોલવામાં	લખવામાં
છઠ.	૬	રવિવાર	સૂરજનો વાર
સાતેમ.	૭	સોમવાર	ચંદ્રનો વાર
આઠેમ.	૮	બોમવાર	(મંગળવાર
નોમ.	૯	બુધવાર	(બુધે)
દશમ	૧૦	ગુરુવાર	(બ્રહ્મપતવાર.
અગીઆરસ	૧૧	શુક્રવાર	(શુક્રે)
બારસ	૧૨	શનીવાર	(સનેહ) શનૈ

હિંદુના બાર માસોમાં દરેકના ત્રીસ ત્રીસ દીવસો છે, પરંતુ કોઈ કોઈ વખત ક્ષય તિથી થાય છે. એમ ત્રણ વરસે ફરતાં ચોથે વરસે તેનો અધિકમાસ એક વધારાનો માસ થાય છે.

શુક્રવાર તે દીવસે મુસલમાનોગાં ચણા ખાવાનો ચાલ છે. આ બધા વારો આકાશના ગ્રહોના નામ પરથી પડ્યા છે.

હિંદુના તેહેવારો

કારતક સુદી ૧ એસતું નવું વર્ષ. અનકોટનો ઓચ્છવ.

” શુદી ૨ બાઈ બીજ. બાઈ બેનને ત્યાં જન્મવા જાય છે ને કાંઈ લઈ દેછે. તેને વીર પસલી કહે છે.

” ” ૧૧ ગુજરાતમાં દેવદીવાળી	આવણુ વદી ૬ રાંધણુ છઠ્ઠ.
” ” ૧૫ કાઠિયાવાડમાં દેવદીવાળી	” ” ૭ શીળી સાતેમ.
પોસ સુદીમાં અમુક તિથીએ મ	” ” ૮ જન્મ આષ્ટમી.
કર સંક્રાન્તિ	” ” ૩૦ ભાદરવી આમાસ.
માહા શુદી ૫ વસંત પંચમી.	(કાઠિયાવાડમાં.)
” વદી ૧૪ શીવરાત્રી.	ભાદરવાની શરૂઆતમાં આવકોનાં ૫-
શાગણુ શુદી ૧૪ કમળા હોળી.	ચુસણુ.
” ” ૧૫ હોળી.	” શુદી ૧૫ થી દિ. ૧૬ ના શ-
” વદી ૧ ધુળી પડવો.	રાધ બેસે.
ચૈત્ર શુદી ૯ રાગનવમી.	આસો શુદી ૧ થી દિ. ૯ નવરાત્રી.
વર્ષસાખ શુદી ૩ અખાત્રીજ.	” ” ૧૦ દસેરા સમીપુજવી.
” ” ૪ ગણેસ ચોથ.	” ” ૧૫ માણેકઠારી પુતેમ.
જેઠ શુદી ૧૧ ભીમ અગીઆરશ.	” વદી ૧૨ પોડા પારસ.
અશાડ શુદી ૨ અશાડી ખીજ.	” ” ૧૩ ધન તેરસ.
આવણુ શુદી ૧૫ બળેવ.	” ” ૧૪ કાળી ચૌદસ.
” વદી ૫ નાગપાંચેમ.	” ” ૩૦ દીવાળી.

મુખ્ય રૂતુ છ છે-૧ વસંત—ચૈત્ર તથા વૈશાખમાં. ૨ ગ્રીષ્મ
જેઠ તથા અસાડ. ૩ વર્ષા—આવણુ તથા ભાદરવામાં. ૪ શરદ—
આસો તથા કારતક. ૫ હેમત.—માગશર તથા પોસ. ૬ શશીર અ-
થવા પાનખર—માહ તથા શાગણુ. મુખ્ય ત્રણ. ૧શિયાળો ૨ ઉનાળો
૩ ચોમાસું. ફક્ત ભૂમધ્યસમુદ્રના કીનારાના દેશોમાંજ આરૂતનું પરી-
બળ વિશેષ છે. હિંદુઓમાં એક સંવારથી ખીજ સવાર સુધીને દ-
હાડો કહે છે. ને ઇંગ્રેજ લોકો એક રાતના પાર વાગતાથી ખીજ
રાતના પાર વાગતા સુધીને દહાડો કહે છે.

પૃથ્વી ગોળ લાકુ કે દડા જેવી છે. પૃથ્વીના ફરવાથી રાતને દ-

હાડો થાયછે. સુરજ, ચંદ્ર ને પૃથ્વી એ ત્રણે જ્યારે એક સિધી લીટી-
માં આવે ત્યારે ચંદ્ર અગર સૂરજ મહણ થાયછે. ૧૦ વિપળની ૧
પળ. ૬૦ પળની ૧ ધડી. ૭૫ ધડીનો ૧ પહોર. એવા ૪ પ-
હોરનો એક દિવસ અને આઠ પહોરનો એક રાત્રી દિવસ. એટલે અ-
ઢી ધડીનો એક કલાક ને ૧૨ કલાકનો એક દિવસ ને ચોવીસ કલા-
ક એટલે સાઠ ધડીનો એક રાત્રી દિવસ થાય છે.

ઇંગ્રેજના મહીના

જાનેવારી, ૩૧. ફેબ્રુઆરી, ૨૮. માર્ચ, ૩૧. એપ્રિલ, ૩૦. મે, ૩૧.
જુન, ૩૦. જુલાઇ, ૩૧. અગષ્ટ, ૩૧. સપ્ટેમ્બર, ૩૦. અક્ટોબર, ૩૧.
નવેમ્બર, ૩૦. ડિસેમ્બર, ૩૧. ફેબ્રુઆરી મહીનો—અઠાવીસ દિવસનો
છે પરંતુ તેની સાલને ચારે ભાગનાં કાંઇ બાકી ન વધેતો તે સાલમાં
આગણત્રીસ દિવસનો ગણવો. એવીરીતે તેઓનું ૩૬૫ દિવસનું વર્ષ છે.

ઇંગ્રેજના તેહેવાર—જાનેવારી તા. ૧ નવું વરસ. એ દને
ઈસ્વીસન બદલાયછે.

સને ૧૮૮૭ ફેબ્રુઆરી તા. ૧૬—૧૭ હિંદુસ્તાન વગેરેમાં જીનિલી.

માર્ચ—શુક્ર ક્રાઇડે —કોઇ વખત એપ્રિલમાં પણ પળાય છે. એ
લોકોનાં પેગંબર હજરત ઇસાનું પવિત્ર શય (મુડદું) તેને મારી નાં-
ખ્યા પછીના પેહેલા શુક્રવારે હાથ લાગ્યું તેની યાદ ગીરીમાં એ
તહેવાર પાળેછે.

મે—તા. ૨૪—આપણા માનવંતાં શહેનશાહબાનું મહારાણી
વીઝટારીયા દયાળુ માયનો જન્મ એજ તારીખે ઈ. સ. ૧૮૧૬ માં

થયો તેનું શુભ પરવ.

જુન—૬૦ સં ૧૮૮૭ તાં ૨૦ વિલાયતમાં જુબિલીનો તેહે વાર ઠયો.

ડીસેમ્બર—તાં ૨૫ મી થી તાં ૩૧ મી સુધી નાતાળ કહે છે એ તેહેવાર તેઓના પેગમ્બર હજરત ઈશાનો જન્મ આગલી તારીખની રાત્રીના કલાક બારને અમત્રે થયો તેની ખુશાલીમાં એક પરવ ઠરાવી. દિ. ૭ સાત સુધી તેઓ આત્રુ રાખે છે. આ લોકોના વારની અહીં કંઈ જરૂર ન જણાયથી દાખલ કર્યા નથી.

ધાતુ—મુખ્ય ૭ સાત છે. ૧ સોનું, ૨ રૂપું, ૩ ત્રાંચું, ૪ લોહું, ૫ સીસું, ૬ જસત, ૭ કલાઇ. ત્રાંચુને કલાઇ મળીને કાંસું થાય તે ઉપધાતુ કહેવાય. અને તાંચુને જસત મળીને ખીતળ થાય. આ પછુ ઉપધાતુ કહેવાય છે. એ ધાતુઓ જમીનમાંથી ખોદી કાઢે છે. તે વખત ધુળ વિગેરે સાથે મળેલી હોય છે. તેને ગાળી સાફ કરે છે. એમાંની કેટલીક કાઠિઆવાડ—હિંદુસ્તાન—આસ્ટ્રેલિઆ—યુરોપ અને અમેરીકાની ખાણોમાંથી નીકળે છે. તેથી તેને ખનીજ પદાર્થ કહે છે. સોનું તથા રૂપું જવલેજ નીકળે છે. વળી તે રૂપાળી ધાતુ છે. એને કાટ પણ ચડતો નથી. તે મોંધી મળે છે. તેના લોકો ધરેણું ધડાવી પહેરે છે. તેના સિક્કા પાડી નાણાને ઠેકાણે ચલવે છે. આપણે અહીં રૂપાના સિક્કા ચાલે છે તેને રૂપિઆ, અરધા, પાવલી, બેઆની કહે છે. વિલાયતમાં આવા સિક્કા જુજ ચાલે છે. ત્યાંતો સોનાના સિક્કા ચાલે છે. તેને ગીની, પાંઉડ વિગેરે કહે છે.

સિલ્કીંગતે અરધો રૂપીઓ, પાછાંડ તે દસ રૂપીઆ, ગીની તે સાડા દસ રૂપીઆ, ગણી શકાય છે. તાંબાના પૈસા અને પાછાં પાડે છે. તે હલકી ચીજો લેવાના ઊપયોગમાં હીક પડે છે, સિંકા આ પ્રમાણે થવાથી લોકોને યહુ સગવડતા થઈ છે. લોહું ઘણું નીકળે છે. તે ખીજી ધાતુથી સસ્તુ છે. ખેતી વિગરે તમામ કામના તથા લડવાના હથીઆરો લોકોનાં થાય છે. સોનું, રૂપું, લોહું ને ત્રાંચું તેઓના તાર પાણી થાય છે. આથી લોકોને પૂરું સુખ છે. તાંબાના કાટને જંગાલ કહે છે, તે યહુ ઝેરી છે. તે ખાવાથી જીવ જાય છે. તેનું સિંદુર અને છે. તાંબા, પીત્તળ ને કાંસાનાં વાસણો થાય છે. તે લોકોના ઊપયોગમાં પુષ્કળ આવે છે. હળદરને ખારો મળીને કંકુ થાય છે. આ સિવાયના ખીજા પાઠોની સમજૂતી આગળ પાનામાં આપવામાં આવશે. તેમજ આવેલી કવિતાની સમજૂતી આગળ પાનામાં આવશે.

ગુજરાતી ખીજી ચોપડીમાં આવેલા પાઠોની અનુક્રમ સમજૂતી તથા તે પરથી લેવાની શિખામણ નીચે મુજબ.

પાઠ ૧ વાંચનારને શિખામણ જે—ઘરમાં જેમ વાતો કરતા હોઈએ તેમ રાગ કાઢ્યા વિના ધીમે ધીમે વાચવું.

પાઠ ૨ જે કવિતાની સમજૂતી. આગળ પાને આપવામાં આવી છે.

પાઠ ૩—૪—૫—૬—ચક્રાની પેઠે જે જુદું જોલી જોડું કામ કરે તેને વાંકનું રૂળ મળે માટે તેમ કરવું નહીં.

પાઠ ૭—ઘણું ખાધાથી પેટમાં રોગ થાય, જેથી કડવાં કડ-

વાં ઝોસડ ખાવા પડે માટે આપણને રૂએ તેથી તથા મા ખાપ કહે તેથી વધારે ખાવું નહીં.

પાઠ ૮—વરસાદને ઘેળરીઝો પ્રસાદ સમજવા વિશે છે.

પાઠ ૯—નાનો ઘોડો તે ટટુ, ને મોટો ઘોડો તે ઘોડો. તેમાં પારકા ઘોડાપર જેમ ન એસાય, તેમ પારકી જણસ પણ ન લેવાય.

પાઠ ૧૦ મો—૧૧ મો—૧૨ મો—એક પાકું ધણીના કહ્વા પ્રમાણે ન આલવાથી જંગલમાં વાધથી મરાયું. તેમ છોકરાંએ ગા ખાપના કહ્વામાં રહેવું તો તેથી દુઃખ ન પામતાં સૌ ડાહ્યા કહેશે.

પાઠ ૧૩ કવિતાની સમજુતી આગળ દાખલ.

પાઠ ૧૪ આપણે જેનાપર ચાલીએ, રહીએ, દોડીએ છીએ તે પૃથ્વી છે તે માટીની છે. તે માટીનાં પાણી ભરવાના ગોળા, ગોળીઓ, બેડાં, ઘડા વીગેરે થાય છે. ને તે કુંભાર બનાવે છે.

પાઠ ૧૫— છોકરાંએ સંભાળીને રમવું; કે જેથી દેડકાની પેઠે ખીન્નને અડચણ થાય નહીં.

પાઠ ૧૬—૧૭—૧૮—૧૯—જમની ને કાશી બે બેનપણીઓની વાત છે—તેણે જેવી ઊપયોગી રમત શોધી તેમ રમત રમવી ને તેમાં ભણવા સખધી હેત જણાવ્યું તેવું હેત ભણવામાં રાખવું.

પાઠ ૨૦— છોકરો જેમ ગાગરના સાંકડા મોંમાંથી એકે એકે બોર કાઢવાને બદલે સામટાં બોર મૂકો ભરી કાઢવા ગયો તો હાથ સલવાઈ રહ્યા તેમ ભણવાના તથા ખીન્ન કોઈ કામ કરવામાં ઉતાવળ કરી એક સામટુ કરીએ તો શાયદો ન થતાં ઉત્ક્રાંતુ નુકશાન થાય.

પાઠ ૨૧ એક ઊંદર સાત પુછડીઓ હતો તેને જેમ જેમ કોઇ કહે તેમ ખીજવાતો તેથી એક એક પૂછડી કમી કરતાં છેવટ કાંઇ ન રહી ત્યારે આંડો કહેવા લાગ્યા. તેવી રીતે કોઇ દીવસ કોઇના કહેવા-પર ખીજવાયાથી નુકશાન થવા સાથે વધારે ખીજવે ને ઊંદરની પે-ઠે દુઃખી થાય.

પાઠ ૨૨—હાથમાં પાંચ પાંચ આંગળાં છે. તેના જુદા જુદા વ-ળાંકાથી જૂદું જૂદું કામ થાય છે.

પાઠ ૨૩—ગુરના હુકમમાં રહેવું; રજા આપેથી લડાઈ ટાંટો ન કરનાં પાધરૂં ઘેર જવું.

પાઠ ૨૪—કવિતાની સમજુતી આગળ.

પાઠ ૨૫—૨૬—૨૭—૨૮—મા બાપના કહ્યાથી જેમ બકરીનું બ-ચ્ચું આડું ચાલ્યું ને વાઘે ફાડી ખાધું, તેમ માબાપના કહ્યાથી આ-ડું ચાલીએ તો બકરીના બચ્ચાં પેઠે દુઃખી થઇએ.

પાઠ ૨૯—એક છોકરાને રોવાની બહુ ટેવ હતી તેથી તેનાં મોંમાં ઊંદરડી પેશી ગઈ—પછી ઘણીવારે ઓપડ કર્યા ત્યારે સુખ પા-મ્યો તેમ જો કોઇ રોવા કરે તો દુઃખી થાય ને લોકો તેને ગાંડાં છોકરાં કહે.

પાઠ ૩૦—તાંબા પીતળનાં વાસણુ આબાખત પાછળ પાનામાં છે.

પાઠ ૩૧—આમાં જાત જાતનાં લૂગડાંનાં નામ છે. નિશાળે બણે તે પહેરે.

પાઠ ૩૨—ગાયમાં ધણો ગુણુ છે. તે દૂધ આપે છે તે ખાવથી બ-

હુ આનંદ થવા સાથે જાત જાતનાં જમવાનાં ભોજન થાયછે. ને ગા-
યનો આકાર જણાવ્યો છે.

પાઠ ૩૩ મો-કવિતા આગળ પાને છે.

પાઠ ૩૪ મો દૂધની ખીર; ગાસુદી; દૂધપાક; માવો; પેંડા; ગરશી;
શીખંડ વિગેરે થાય છે. તે ખાવાથી સ્વાદ આપવા સાથે થાક જ
વાથી મનને આનંદ થાય છે, ને ઠંડક થાયછે.

પાઠ ૩૫—૩૬—૩૭—પારકી જણુસ તેની રજા વિના લેવી તે
ચોરી કહેવાય. પછીળીકથી જૂઠું બોત્તવું પડે ને પાપ થાય, ને આ-
ળજ જાય ને દુઃખ પડે, કોઇ ભરોસો કરે નહીં, માટે તેમ નહિ ક;
રતાં તેને પૂછી તે કહે તો લેવી.

પાઠ ૩૮ મો કવિતાની સમજુતી આગળ.

પાઠ ૩૯—જંગલ કે આગમાં ઝાડપર જે ખાવાની ચીજ થાય તે
ફળ વિગેરે મેવો કહેવાય.

પાઠ ૪૦—ચાર સર્ગથી હકીકત પાછળ પાનામાં ખુલાસાથી આ-
પી છે.

પાઠ ૪૧—કાગડો બહુ ચંચળ છે. સાંજે પોતાને માળે આવે છે.
કોઈ કાંકરી લે તે પેહેલાં ઉડી જાય.—તેની ચાંચ બહુ મજબૂત છે
માટે કાગડાના જેવી ઠગાઇ ન રાખવી.

પાઠ ૪૨—કવિતા આગળ પાને દાખલ છે.

પાઠ ૪૩—૪૪—મા ખાપનાં છોકરાં તે સગાં ભાઇ બેન. કાકાનાં
કાકાનાં તે પણ ભાઈ બેન કહેવાય. મામાનાં તે મોળાઇ ભાઇ બેન.

એક મા ને બાપ જૂદા જૂદા તે દૂધ ભાઇ કે આંગળીઆત અથવા કોઠા
 ઇ. બાપ એક ને મા જૂદી તે સાવકાં કે ઝોરભાઇ કહેવાય. માનો
 ભાઇ તે મામો — બાપનો ભાઇ તે કાકો-માની બેન તે મારી—બ
 પત્ની બેન તે ફાઇ. ભાઇની વહુ તે ભાભી. વરનો ભાઇ તે દીઝેર.
 વરની બેન તે નણદ. વરનાં તથા વહુનાં મા બાપ તે એક બીજને
 સાસુ સસરા થાય. વહુનો ભાઇ તે સાજો; ને વહુની બેન તે સાળી.
 વહુનાં તથા વરનાં મા બાપ તે એક બીજને વેવાઇ વેવાણુ થાય.

પાઠ ૪૫—આપણે જે લૂગડાં પહેરીએ તે બધાં કાપડ ગણાય.

પાઠ ૪૬—૪૭ બાર મહિના પાછળ છે.

પાઠ ૪૮—ઢોલ, નગાર, ત્રાંસા, સરણાઇ, પખાવ, દોકડ, ઝાંઝ, સ-
 તાર, સારંગી, એ વિગરે દેશી; અને બીંગલ, રામઢોલ, પડધમ, વા-
 નાં ને ઇચ્છે વાજાં છે, તે વીવા તથા દેવજોમાં ઘંટ વિગરેથી વાગ-
 તાં શોભા આપે છે.

પાઠ ૪૯—પોતાનો જન્મ જે મહિનાની જે તિથીએ હોય તેજ
 મહિનાની તેજ તિથી વરસો વરસ આવે તે જન્મગાંઠ કહેવાય, તે ધ-
 હોજ સારો દિવસ ગણાય, ને તે દિવસે બહુ આનંદમાં રહેવું ને સા-
 ર સાર ખાવું ને ઝોઢવું પહેરવું.

પાઠ ૫૦—ચોખ્ખાઇ એથી શરીર શોભે છે, મન આનંદમાં રહેછે
 તેથી જે કામ કરવા ધારીએ તે કરી શકાય છે. ને પાંચ સારા મા-
 નુસોમાં માન મળે; માટે ઘર તથા આંગણું વાળી ચોળી સાફ રા-
 ખવું, શરીરે હમેશાં નાહી ચોળી સાફ થવું. મીઠું ઘસી દાતણથી મો-

હું સાફ કરવું: લૂગડાં સાફ ધોએલાં પહેરવાં.

પાઠ ૫૧—ખેડુત લોકો ખેતરમાં ચનાજ પકવે છે. તે લઇ દળે ત્યારે લોટ થાય. પછી પાણી નાંખી ચિકંવંછે, ત્યારબાદ એ હાથે ઘટે ને તાવડીમાં નાંખી અવળો સવળો ફેરવે ને નીચે તાપ ચુત્રામાં કરે ત્યારે રોટલો થાય. દૂધ ને રોટલો, દહીં સાથે રાંધેલા ચોખા, લાડવા સાથે વાત્ર, ખાવામાં મારા ભાઇઓ હ્યો. તો બહુ સ્વાદ લાગે.

પાઠ ૫૨—ઘણું છોકરા ઝાડતળે ડાળી સાથે દોરડાં બાંધી હીંચકતા તેવામાં એક છોકરે બીજા છોકરાને કાણીમારી તેથી બીજા છોકરાએ ને માર ખાનાર પર દયા લાવી, બીજાને ત્યાંથી કાઢી મૂક્યા ને તે છોકરાને ખૂબ હીંચકા ખવરાવ્યા, માટે જેમ પેલા બાલકો છોકરાએ કર્યું તેમ કરવું.

પાઠ ૫૩—ઉંદર ઘરમાં ઘણા રહે છે. તે સૌ જીવે છે, તે સારાં સારાં લૂંગડાં કાપી ખાય — દીવાની વાટ લઈ જાય તો ઘર બાળીદે તેને બિલાડી પાળી હોયતો વશ રાખે.

પાઠ ૫૪—કવિતા આગળ દાખલ છે.

પાઠ ૫૫—૫૬—બકરી સૌએ જોઇ છે. તેનું દુધ બહુ હલકું છે. માંદા માણસને ખવરાવવાથી ગુણુ થાય. ધાવણા બાળકની મા મરી જાય છે તેને પાય છે. બકરા બકરી કરતાં જળરા હોય છે.

પાઠ ૫૭—પાણી, ફૂવા, તળાવ, નદી, ટાંકા, વિગેરેમાં પુસ્કળ હોય છે, તે ચોમાસામાં વરસાદ વરસવાથી ચારે તરફ ખેંચાઇ ભરાય છે. તે પીવાથી પ્રાણુ ટકે છે. દરિયામાં પાણી ખાઈ હોય છે, તેમાં-

થી મીઠું પાકે છે. તે ખાતાં ખાઈ લાગે, પણ રાધેલા અનાન, શા-
ક, અથાણાં વિગેરેમાં નાંખવામાં આવતાં મીઠાશ આપે છે. તેથી તેનું
નામ મીઠું પડ્યું છે.

પાઠ ૫૮—ઘણીની રજા વિના કપડથી ખીજે કાંઈ જાણુસ લે તે
ચોરી કહેવાય. માટે દસપતે જેમ લખોડી ચોરી તેમ કરવું નહિ. અ-
ને તેના ઘણીને પૂછી તે કહે તો લેવું.

પાઠ ૫૯—કવિતા આગળ દાખલ છે.

પાઠ ૬૦—૬૧—ધરના ભાગ વણુવ્યા છે.

પાઠ ૬૨—કૂકડી પોતાનાં બચ્ચાંને બહુ જાળવે છે. તેમાં કોઈ કૂ-
કડા હોય તેને માથે લાલ માંજર હોય તે સવારે વેણેલાં ફૂકફૂક
બોલે છે એટલે સૌ માણુસ બીડી પોતાને ધંધે વળગે છે, તેથી સવંને
ફાયદો છે.

પાઠ ૬૧—કોઈ સાપને જરા છોડાણું હોય તો કીડીઓ વળગી
દુઃખ પાડે છે તે સાપને જીવથી મારી નાંખે છે. એવા જળરા સાપ
ને એવી કીડી કીડીઓ મારી નાંખે છે. તે પરથી લેવાની શીખામ-
ણુ જે—નળળા પણ ઝાઝા માણુસ હોય તો તેની સાથે વેર કરવું
નહિ, જુઓ નળળી કીડીઓએ જળરા સાપનો જીવ લીધો.

પાઠ ૬૪—૬૫—જમીનપર પાણી પાવાથી જાત જાતના છોડવા
ધાય; નાના તે છોડવા ને મોટાં તે ઝાડ.

પાઠ ૬૬—એક છોકરો બહુ રીસાળ હતો, તે એક વખત જમ-
તાં કાંઈ બાળતમાં રીસાછ ખુણે જઈ બેઠો, ત્યાં વીંછી કરડ્યો, તે-

થી તેણે રીસાવાની ટેવ છોડી દીધી તેમ કોઈએ રીસાવું નહિ.

પાઠ ૬૭ — ચકલી માળા કરે છે. બચ્ચાંને ખોરાક ચાંચ મૂકી ખવરાવે છે. તેમ માણસોએ પણ પોતાનાં બચ્ચાંને બળવી ઊછેરવાં બેધએ.

પાઠ ૬૮ — સૂરજથી સર્વ ઠંડાણે અન્નવાળું પડે છે, તેથી રાત દિવસ થાય, ધંધા રોજગાર ચાલે છે. તેની ગરમીથી અનાજ વિગેરે પાકે છે. દરિયા, તળાવ, કૂવા વિગેરેનાં પાણી તપી આકાશમાં બધ પાછો વરસાદ વરસે છે.

પાઠ ૬૯ — એક છોકરો સીંગમાં બકરાં ચારનો હતો તેને ખોડી બુમો પાડવાની ટેવ હતી. તેથી વાઘ આવવાનું નામ લઈ બુમો પાડી. તેથી સર્વ લોકો આવ્યા, પણ તે ખોડું ઠર્યું; પછી બ્યારે ખરે ખરો વાઘ આવ્યો ત્યારે તેણે બુમો પાડી પણ કોઈ ન આવ્યું; તેથી તે વાઘે કેટલાંક બકરાં ફાડી ખાધાં, બૂંચો બૂંડું ખોલે તેના પર કોઈ ભરોસો ન રાખે ને તેની પેઠે દુઃખી થાય.

પાઠ ૭૦ — એ કૂતરા ભાઈગંધ, એક ગરીબ ને એક લડવાયો. એ બંને બીજે ગામ ગયા ત્યાં તે ગામના બધા કૂતરાં સામાં થયાં તેમાં લડવાયો તે લડ્યો પણ તેને લીધે ગરીબે પણ માર ખાધો. માટે બૂંડાં છોકરાંની સોજત કરવી નહિ.

પાઠ ૭૧ — ભાઈ બેને હેત રાખવું સંખીને રહેવું. જે ચીજ હાય તે વહેંચી ખાવી. તેથી તમારા પર માળાપનું હેત વધે. ને શુભ રહે.

પાઠ ૭૨—આ બધી દુનિયાં, તેમાંની બધી ચીજો, પાણી પર્વતો સૂરજ, ચંદ્ર, આકાશ, તારા, અને આપણુ સર્વને ધ્રુવે બનાવ્યાછે. તેથી બહુ લાભ છે, તો તેનો ઉપકાર માની તેની ભક્તી કરવી.

પાઠ ૭૩—કવિતા આગળ દાખલ છે.

પાઠ ૭૪—હરીઓ નિશાળે પાટીપર ભણુતો. તે હુશિયાર થવાથી રસ્તેપર લખવા લાગ્યો. નિશાળપર તથા ભણવાપર પ્રિતિ રાખી મે-હેતાશુનો બિપદેશ લેવો.

પાઠ ૭૫—પાટીપર ખડીથી માંછુ લખવા વિષે.

પાઠ ૭૬—આસો મહિનાના અંધારીઆમાં તેરસ તે ધનતેરસ કહેવાયછે. તે દીવસે સોના રૂપાનાં જ્વત જ્વતનાં ઘરેણાં તૈયાર કર્યા.

પાઠ ૭૭—સોનાનાં ઘરેણાં થાય તે તવંગરજ કરી શકે તે કંઈ ફાયદો કરતા નથી. સોઢાનાં તમામ ખેતીનાં આજર થાય તેથી અનાજ પાકે ને સર્વને ગુણુ થાય. વળી તે મજબુત ને ઘણું નિકળે તેથી સસ્તું, તેથી સોના કરતાં સોઢું ચઢીઆતું છે.

પાઠ ૭૮—આપણા શરીરમાં ડોકું ને ધડ એવાં બે વાનાં મુખ્ય છે. ડોકું ખભાતી ઉપર છે. ડોકામાં, આંખ, કાન, નાક મોંદુ, જીભ, દાંત કપાળ, ને તે ઉપર વાળ છે. તે માથું કહેવાયછે.

પાઠ ૭૯—ડોકાની નીચેનો ભાગ ધડ છે; તેમાં છાતી, હાથ, પેટ, પગ તેમાં ઢીંચણુ આંગળા વિગરે છે. તે બહુ ઉપયોગી છે.

પાઠ ૮૦—જેઠો ને હરીઓ એવા બે ખરાબ છોકરા હતા, એક વખત એક બલા છોકરા દુષ્કર્મને સાથે લઈ એક આંખવાડીઆમાં ગયા; ત્યાં દુષ્કર્મ તો એક કોરે ઉભો હતો તેવામાં તેનારખવાળ આ-

વવાથી ત્રણેને માર્યા. માટે નઠારાની સોજત કરવી નહિ, કરેતો દુઃખ-
બની પેઠે થાય.

પાઠ ૮૧—કવિતા આગળ દાખલ છે.

પાઠ ૮૨—ખાંડ શેરડીની થાયછે.

પાઠ ૮૩—ધણીના ધરમાંથી ચોર ખાતર પાડી ધન લઇ ગયા, તે
ધણીનો પાળેલો એક કૂતરો હતો તે પછવાડે જઇ નજર રાખી, પછી
સવારે ધણીને પિછાડી તાણી ઇશારત કરી ત્યાં લઇ જઇ ધન ખતા-
વ્યું તે તે ધણીએ કાઢ્યું. જુઓ કૂતરાં ધણીને આવા ગુણુ કરે ત્યા-
રે માણુસે પણ તે કરતાં વિશેષ બદલો વાળવો.

પાઠ ૮૪—સાકર શેરડીમાંથી થાયછે. તે બહુ મોંઘી હોયછે. તેથી
ફક્ત તવંગરજ ઉપયોગ કરેછે, અને કેરી તો આંખાના ઝાડનું ફળ
છે, તે બહુ થાયછે. તેથી સસ્તી મળેછે. માટે ગરીબ વિગેરેના વા-
પરવામાં વધારે આવે.

પાઠ ૮૫—એક સમડી ચકલીના બચ્ચાંને મારવા ગઇ. તેવામાં વા-
ધરીની જાળમાં ફસાઇ ગઇ. તેથી વાધરીએ તેને મારી નાંખી. મા-
ટે આપણે કોઇને દુઃખ દઇએ તો આપણું પણ તેમજ થાય. ને તે-
વું દુઃખ સર્વને લાગતુ હોય.

પાઠ ૮૬—એક બળદને સીમમાં ચરતાં જોઇને દેડકાએ ઘેર જઇ પો-
તાની મા આગળ તેવું કદ કરવા માંડ્યું તેથી દેડકું શરી ગયું ને મ-
રણ પામ્યું. માટે આપણે જાણની બરાબરી કરવા જઇએ તો દેડકા-
ની પેઠે ખુવાર થઇ મરણ પામીએ.

પાઠ ૮૭—એક ચોર ધણીના ધરમાં ચોરી કરતો તેવામાં તે ધ-

હીનો કૂતરો બસવા મંડ્યો, તેવામાં ધણી જગી ઉઠ્યો ને ચોરને પ.
કડ્યો. માટે બધા ચાકરોએ પણ ધણીનો ગુણ કરવો.

પાઠ ૮૮—કોઈ તેહેવારપર ધણાં માણસો એકઠાં થઈ આનંદ ક-
રે તે મેળો ગણાય. તેમાં ધંધાદારીઓ, વેપારીઓ પોતપોતાનો મા-
લ લાવે.

પાઠ ૮૯—અનાજ જમીનપર ખેતરમાં ખેડૂત પકવે છે તેને સૂર-
જના તાપ તથા પાણીની જરૂર હોયછે, તેથી પાકે છે, તેમાંનાં જાત
જાતનાં અનાજ થાયછે. કઠોળ થાય તે દાળ થાય. કેટલાક રાંધીને
અને કેટલાક બારીને ખાવામાં આવેછે.

પાઠ ૯૦—તલ, એરંડી, સરસવ, ડોળ, લીંબોળી, બીઆં, કણુઝા,
વિગરેને ધાંચી ધાણીમાં પીસે છે. ત્યારે તેમાંથી તેલ નિકળેછે. તેલ
કાઢતાં બાકી રહે તે બોળ કહેવાય. તે ઢોરને ખવરાવેછે. કણુઝીઉં તેલ
ફેલા જાપર ચોપડાય. એ બધાં તેલ દીવે બાળવાના કામમાં આવે.

પાઠ ૯૧—આસો મહિનાનો છેલ્લો-૩૦ મો અમાસનો દિવસ તે દી-
વાળી અને તેને આગવે દિવસે કાળીચઉદસને પાછલે દિવસે ખેસતું વર્ષ
આ બધા તહેવાર દીવાળીના ગણાય છે. ત્યારથી ચોમાસુ બંધ થઈ
શિઆજો ખેસે છે. લોકો તે તારે ધરને સાફ કરે છે. લૂગડાં સાફ;
નવાં પહેરે છે. ધરેણાં ધાલેછે ને સાફ સાફ જમવાનું કરી જમેછે.
ને સર્વ રમત આનંદમાં રહે છે.

ગુજરાતી ત્રીજોપડીના પાઠોની સમજૂતી.

પાઠ ૧.-૨.—આજસુ છોકરો આજસથી બહુ ઠાઠ રહેતો તેથી તેનું નામ મૂરખો ઠર્યું. પછી ચાનક ચડતાં સુધર્યો, એટલે તેના પર મહેતાજી રાજ થયા ને મૂરખો ફેરવીને ડાહ્યાબાઇ ઠરાવ્યું માટે છોકરાએ મૂરખાના જેવી આજસ ન કરવી.

પાઠ ૪.—ભેંસ બહુ મોટું જનવર છે, તે દુધ આપેછે. પણ ગાવના કરતાં વધારે તેમાં ગુણુ છે.

પાઠ ૫—એક રાજના કુંવરને કોઈ ગરીબના છોકરાએ ગાળો દીધી; તે રાજને ખબર પડતાં પોતાની કચેરીના સર્વે માણસોને પૂછ્યું જે આને શું શીક્ષા કરવી. તે પરથી જેતો જેવો સ્વભાવ તે પ્રમાણે સૌએ જવાબ આપ્યો, પછી રાજાએ દયા લાવી શીખામણ આપી માફ કરી રમત આપી. માટે ગાળો દેવાની ટેવ રાખવી નહિ.

પાઠ ૭.—જૂદા જૂદા દેશમાં જૂદી જૂદી રીતભાત હોયછે. લૂગડાં પહેરવાનો પણ ચાલ જૂદો જૂદો હોયછે. કોઈની ચામડી લાલ, કોઈની કાળી, ને કોઈની ઘોળી હોયછે.

પાઠ ૮—ધાસ, અનાજ, વિગેરે સંધરતું જેથી દુકાળના નઠારા વખતમાં કામ આવે. કીડીઓ પણ જનાવર છે તોપણ દરમાં દાણા સંધરેછે, તે સર્વ સાથે સંપી રહેછે.

પાઠ ૯—વડતું ઝાડ ખીખ ઝાડ કરતાં વધારે ફેલાએલું ને ઊંચુ છે, હિનાળામાં તેની હાયા આનંદકરતા છે. મુસાફરો તે તળે બે-

સેછે. તેનું લાકડું ઈમારત બાંધવામાં આવેછે.

પાઠ ૧૦—વિંછી નાના હોય તે પીળાને મોટા ને કાળા હોય છે. તેઓને આઠ પગ, બે ચિપીઆ ને એક પૂછડી હોયછે. પૂછડી ને છેડે ઝેરી ડાંખ હોયછે તે કરડે ત્યારે મોઢામાં ગરમી ન હોય તો ચૂસી થુંકી નાંખવું તે ભીંતે કે ઝાડ અથવા ગંદવાડામાં, કે પથ્થર તળે રહેછે.

પાઠ ૧૧.—છોડીઓને ભણવું તે ઉત્તમ છે, વિક્ષાયતના લોકો આ પ્રગણે છોડીઓને ભણાવવાથી દેશ ઊંચે દરજ્જે ચડ્યો છે. તેથી વહેમ દૂર થાયછે, તેથી છોકરાઓ પણ તે આધારે માવડીઆ નહિ થતાં સુધારાના કામમાં આગેવાન થઇ દેશને દીપાવેછે. આપણા મુલકમાં પણ ઇર્ષ્ન સરકારે છોડીઓની નિશાળો દાખલ કરી છે. પ્રથમ ભણવા ન મોકલતા પરંતુ હવે તો અહુ હોંશ પેદા થઇછે. માટે પોતાની બેનો દીકરીઓને ભણાવવા પૂરી કાળજી રાખવી.

પાઠ ૧૨—પોપટ રંગે લીલો હોયછે તેને બે પગને પાંખો છે. તેને જેવું બોલતાં શીખવીએ તેવું આવડે છે, પણ શું બોલ્યો એમ તરત પૂછીએ તો ખબર મળે નહીં. આપણામાં પણ ભણેલાને બોલ્યા પછી જેને ન આવડે તેને પોપટ જેવો કહેછે. માટે તેમ પોપટ જેવું પક્ષી ન કહેવાતાં હુશીઆર થઇ માણસમાં ગણાવું તે સમજીને લાયક છે.

પાઠ ૧૪—એક વાધરીએ પોપટના બે બચ્ચાં લઈને એક સારા માણસને અને એક નકારા માણસને વેચાતાં આપ્યાં. તેથી જોવા તે લોકો તેવાં થયાં; માટે આપણે પણ જો સારાની સોખત કરી.

એ તો તેવા થઈએ. “સોખત તેવી અસર.”

પાઠ ૧૫—એક કણખીને ત્રણ દિકરા હતા, તે તન દઇ કામ કરતા નહીં, તેથી કણખી મરવા પડતાં બોલ્યો જે માફ બધું ધન ખેતરમાં છે, તેથી તે મરી ગયા પછી ત્રણે જણે ખેતર ખૂબ ખોદ્યું તો તેમાંથી ધન ન નિકળ્યું; પણ જમીન જાડી ખોદાવાથી કસ થવાથી બપોળ ખુબ આવી. માટે મહેનત તેજ ધન બાણવું, ને મહેનત કરવી.

પાઠ ૧૬—આખી દુનિયાં તેમાંના તમામ પદાર્થો આકાશ મંડળ, સૂરજ, ચંદ્ર, પાણી, પર્વત, ધાસ, ઝાડ, નદી તથા પશુ, પંખી તથા આપણને ઇશ્વરે પેદા કર્યા છે, તેણે આપણને જે જોઈએ તે આપેલું છે. આપણે જેને કરીએ તે તથા બોલીએ તે સર્વ તે બાણે; અયોગ્ય કરીએ તો શિક્ષા કરેછે ને સાફ કરીએ તો રખવાળી કરેછે, તેની આપણાપર મેહેરબાની છે, અને તેને આપણી શીકર છે, તેટલી ખીજાને નથી. માટે રીતસર વર્તિ તેવું સમરણ કરવું તો આપણું તે સાફ કરશે. તે સર્વ ઠેકાણે રહેલોછે.

પાઠ ૧૭—જેમાં થોડી અને મૂલ્ય મળૂરી તથા ખેડૂતની વસ્તી હોય તે ગામડું કહેવાય, જેમાં સારા સારા ધનવાન, આબરૂદાર ને વેપારી તથા ધણી વસ્તી તે શહેર ગણાય.

પાઠ ૧૮—આપણા શરીરમાં પાંચ ઈંદ્રીઓ છે, તે જુદા જુદા કામ કરવા પરથી સમજી શકાય. જોવાની તે આંખ, આશવાની તે જીભ, સંધવાને નાક, સાંભળવાને કાન, આમડીથી મનમગ્ન બાણવામાં આવે.

પાઠ ૧૯—પોતાનું શરીર જેમ સાફ રાખવું તેમ ધર તથા આંગણું પણ ચોખ્ખું રાખવું. તેમ ન કરીએ તો મચ્છર, માંકડ, ચાંચડ, માખ, સાપ, વિંછી, કાનખજુરા વિગેરે થાય ને આપણને દુઃખી કરે, તથા વખતે જીવ પણ જાય. માટે ચોખ્ખાઈ રાખવી.

પાઠ ૨૧—ઘોડાને ચારપગ, પગમાં ડબ્બો, એ સીમમાં ગાયો ભેગો ચરેછે, ને ખુંખારે છે. તે ઉપર ચડી મુસાફરી વિગેરે કરવાના કામમાં આવેછે.

પાઠ ૨૨—આમલીનું ઝાડ મોટું ને મજબુત થાયછે, તે પાતરાં ખટાશદાર તથા ખાટી આમલી થાયછે, તે હરેક ચીજમાં ખટાશ નાં ખનાના ઉપયોગમાં આવેછે. તેનું લાકડુ બહુ મજબુત છે. તે તમામ કામમાં આવેછે.

પાઠ ૨૪—આંખ છે નાની પણ તેથી મોટી મોટી જણસો દેખાયછે. જેને એક આંખે ન દેખાય તે કાણો, એ આંખે ન દેખે તે આંધળો, અને રાતે જેને સૂએ નહિ તે રતાંધળો કહેવાય. જ્યારે આપણે બધું જોઈ શકીએ છીએ ત્યારે પરમેશ્વરનો મોટો ઉપકાર માનવો.

પાઠ ૨૫—મહેનત તેજ મુડી ને મહેનત તેજ ધન માટે મહેનત કરવાથી બધા સુખની પ્રાપ્તિ થાય. “ કહેવત છે કે ” આકરી વિના બાખરી નહિ.”

પાઠ ૨૬—છાણુનો એકઠો ઢગલો કરી રાખ્યો હોય તો ગંધાય પણ પાતળું પાતળું લિંપીએ તો ફાયદો થાય તેમ ધનને સારે મારગે વાપરીએ તો ખીજને સુખ થએથી દાન ગણાય, ને હથ્થર આપણું કંઈવાણું કરે, માટે જૂએ મરતાં, જેનાથી રળવા જવાતું ન હોય, એટ-

લે જેના હાથ પગ અટક્યા હોય ને રોગી હોય તેવાને આપવું, તે સાફ છે.

પાઠ ૨૯—૩૦—લલ્લુએ પાધડી ફાટેલી તે માની જવાથી તેના મા આપને સાચું ખોલ્યો જાણી બહુ હેત થયું. માટે સાચા ખોલાં છોકરાં સર્વને વહાલાં લાગે છે.

પાઠ ૩૨—ઘેટાં બહુ કામનાં છે. તેના પર ઉન છે તેથી તેને ટાંઠ વાતી નથી. તેનું ઉન ઉનાળામાં કાતરી લેવાથી તેના ધણીને પૈસા ઉપજે છે, તેનાં લૂગડાં થાય છે. તેથી તેનું શરીર હલકું થવાથી તેને સુખ થાય છે. તેનું દૂધ ખાવાના કામમાં આવે છે, તેનું ચામડું કામમાં આવે છે તે આપડાં ગરીબ એવાં છે કે કોઈને દુઃખ દેતાં નથી. માટે આપણે પણ એવા ગરીબ થવું કે ખીજને નડીએ નહીં.

પાઠ ૩૩—લીમડાનું ઝાડ મોટું ને જખફ થાય છે. તેનો છાંયો ઘણો સારો છે ઉપયોગી હોય છે રોગી માણસને તેની છાલ વિગેરે પીવાથી રોગ મટે છે. મીઠા લીમડાના પાનની કઢી થાય છે, તે ઓષડના કામમાં આવે છે તેનું લાકડું બહુ મજબૂત છે તે ધણાં કામમાં આવે છે તેમાં કડવાશ હોય છે.

પાઠ ૩૪—ધાન્યનું ખીજું નામ અનાજ; તે આપણા ખાવાના કામમાં આવે છે તેથી આપણુ જીવન ટકી રહ્યું છે તેના સાંઠા, રાડાં થાય છે તે ઢોરના ખાધામાં આવે છે.

પાઠ ૩૬—૩૭—જમીન એજ ધરતી તેમાં જેજે જેઈએ તે અંદર તથા ઉપર છે; તેથી આપણને પુણું લાભ સાથે આનંદ છે. ધરતી ઊપર નદી, પર્વત, ઝાડ, વનસ્પતી, વિગેરે છે તે આપણા લા-

બ સારજ ઇશ્વરે આપ્યાંછે માટે ઇશ્વરનો પાડ માનવો ને તેને સ્મરવો.

પાઠ ૩૮—આપણો જન્મ મા આપથી થયો. આપણે નાના હતા ત્યારે તેમણે ધણું ધણું સંકટ વેઠી ઉછેરી આપણને મોટા કર્યા. સિવાય જેને જેઈએ તે પુરું પાડ્યું. માટે આપણે તેનો બદલો વાળવા સેવા કરવી અને તેના કલ્યાણમાં રહેવું.

પાઠ ૪૦.—બાવળનાં ઝાડ કાળી ભોયમાં થાયછે. તેનાં પાંદડાં ઝીણાં ને આછાં તથા તેને કાંટા થાયછે. તેની સોટીઓનાં દાતણુ થાયછે. તેનાં પાંદડાં તથા છાલ મોઢામાં ગરમી થઈ હોયતો મોઢામાં રાખવાથી ફાયદો કરેછે તેનું લાકડું ગાડાનાં પૈડા બનાવવાના કામમાં તથા ચીચોડા, (સેરડી પીલવાના) કામમાં આવેછે. તેની છાલમાં તૂરાશ રહેલીછે; તેથી દોરના આળા ચામડા તેના પાણુના કુંડમાં બોળવામાં આવેછે, તેથી ચામડા સાફ થાયછે.

પાઠ ૪૧—શેખસહી એટલે ખોટા વિચાર બાંધનાર; તે નહિ હોય તેમાંથી મોટા મોટા વિચાર બાંધી રાત દિવસ નકામા નિર્ગમન કરેછે, ને બહુ તેમ જરૂરી રાખે તો તેને સનેપાત (ધેલાપણુ)નો રોગ થવાથી ખુવાર થાયછે. જેમ આ શેખસહીના પાઠમાં દાખલો છે તે સર્વેના ધ્યાનમાં હશે. પોતાનું હરેક કામ ખોટી થવા સાથે બગડેછે ને નુકસાન થાયછે.

પાઠ ૪૨—૪૩—શેઠના ઘરમાં જોઈતી સગવડતા કરેલી તે સંબંધી છે.

પાઠ ૪૫—ડોકમાં નાક સ્વાસ ભેવાનું ને સુંઘવાનું તથા મોઢું

ખાવાનું ચાખવાનું કામ કરવાથી સર્વદા મનને આનંદ થવા સાથે જીવન ટકી રહી માણસ શોભે છે.

પાઠ ૪૬—રામલો છોકરો બહુ ખીજવાતો, નિશાળેથી ઘેર જતાં રસ્તામાં ચોટલીનું નામદષ્ટ ખીજવવા મંડ્યા તેથી તેણે ખીજવાઇને પગરખી ફેંકી તે ખોલડાપર પડી. પછી પાટી ફેંકી તે કુટી ગઇ, પછી પછવાડે દોડ્યો તેમાં એક ગાય સાથે અથડાઇ ખાખોચીઆમાં પડ્યો ને બહુ વાગ્યું તેનાપર કાદવ કાદવ થઇ રહ્યું તેનાં મા બાપ ઘેર લઇ ગયાં ને ઓપડ કર્યાં ત્યારે ઘણું રોજી સાળે થયો. માટે ખીજવાય તેના આવા હાલ થાય, માટે કોઇના ખીજવાયાથી ખીજવાનું નહીં.

પાઠ ૪૭—કૂતરાના બચ્ચાંને ફૂરકુરીઆં કહેછે, તે નાનાં હોય ત્યારે બહુ વહાલાં લાગેછે. મોટાં થએબહુ ગુણુ કરેછે રાજમાં હોય ત્યારે પૂછડી હલાવે, બીએ ત્યારે પગમાં ધાસે.

પાઠ ૪૮—૪૯—કોઈ બી વાંચ્યાથી થોડા રોજમાં મોટું થાય, તેમાંથી ફૂલ થઇ ફળ થાયછે.

પાઠ ૫૦—એક કીડી તરશી થવાથી પાણી પીવા ગઈ તેમાંથી વેહેળામાં તણાવા લાગી તે એક કબુતરે ઝાડનું પાંદડું તોડી પાણીમાં નાંખ્યું, તે પર કીડી ચડી બહાર નીકળી. એક વખત કબુતર પર વાધરી જળ નાંખતો હતો, તેવામાં પેલી કીડીએ જઇ તેને પગે ચટકો લીધો એટલે તે ઉડી ગયું એટલે બચી ગયું. જીઓ જનાવર તે પણ બદલો આપવાને ચૂકતાં નથી તો માણસે તો બદલો વાળવોજ જોઇએ તો તેથી આપણી દુનીઆમાં આજર વધે. આપ-

હું સાથે થાય, પરમેશ્વર રાજી રહેછે

પાઠ ૫૧—ડાંગરને ચોખા ફાતરાં કાઢવાથી કહેછે, રાંધેલા ચોખા તે ભાત તેનો તર એક સાથે ફાતરાંવાળી ડાંગરથી વાવી ખી કરે તે તર ચોખા ખેતરના જૂદા જૂદા ક્યારામાં રોપી દે ને પાણી પી-ડાંગર પેદા થાયછે. આ અર્થુ ઇશ્વરની મરજીથી થાયછે માટે આપણે ઇશ્વરનો મોટો પાઠ માનવો જોઈએ.

પાઠ ૫૨—બિલાડાં ધણો ગુણુ કરેછે. ઘરમાં જીંદરનું દુઃખ થવા દેતાં નથી. પોતાનાં અચ્ચાંને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે મોઢામાં ધાલી લઈ જાયછે; ત્યારે જરાએ દાંત એસવા નહિ દેતાં બહુ જાળવેછે, તેમ પોતાનાં અચ્ચાંને માણસે જાળવવાં.

પાઠ ૫૩—ખીકણુ છોકરો અધાર્થી ડરે. એક વખત કુરકુરીઉં તેની પછવાડે પડ્યું તેથી ડરી નાસતાં કાઢવામાં પડ્યો તેથી બગડ્યો ને ચોંટી બેઠો. માણસોએ તેને કાઢ્યો તે દિવસથી તેણે રોવાની ટેવ છોડી દીધી.

પાઠ ૫૪—દરિયાના ખારા પાણીમાંથી મીઠું પાકેછે, તે પાણીને બહાર ક્યારડા કરી તેમાં સૂરજના તાપે પાણીબરી સૂકાઈ જતાં બાકી પડ અધાઈ રહે તે ભેગા કરી ઢગલા કરે તે મીઠાના રાશ કહેવાયછે. મીઠાની જગા તે અગર, ને પકવનાર તે અગરી કહેવાયછે. મીઠાના રાશ પાણીથી ધોવાઈ ન જાય તે માટે તેપર મટોડી ઢાંકે, અથવા ખડ પાથરી બાળે છે તેથી પડ અધાઈ જાયછે.

પાઠ ૫૫—થોડે ખોદવાથી કૂવો થાય; કાંકરે કાંકરે પાળ બાંધાય; ડીપે ડીપે સરોવર બરાય; સુંડને સુંડને ધઉંનું ગાડું બરાય; એ

ક એક ઈંટ મૂકવાથી ઘર બંધાય છે. તેવીજ રીતે થોડે થોડે ભણી-એ તો પડિત થવાય, માટે એક એક પાઠ હમેશ ભણવો.

પાઠ ૫૭-૫૮—આ પાઠોની ધાતુની વિગત પાછળ દાખલ થઈ ગઈ છે.

પાઠ ૫૯—ઘણી લાકડી ભેળી કરી ભાંગવા આપવાથી ભાંગે નહિ, પણ એક એક છુટી કરી ભાંગે તો તરત બધી લાકડી ભાંગી જાય, તેમ બધા સંપ કરીએ તો હુસ્મનનું કાંઈ આવે નહિ, પણ એક એક સંપ છોડી નોખા થઈએ તો લાકડીની પેઠે નાશ થાય.

પાઠ ૬૦—બધાં જંગલ ને ઝાડી વિશેષ ત્યાં વાંદરાં બહુ થાય, તેમાંનાં કેટલાંકનાં મોં રાતાં ને કેટલાંકનાં કાળાં હોય છે, રાતાં મોંનાં માંકડાં કહેવાય છે. રાતા મોંનાં ખારીલાં હોય છે; તેને બે હાથ બે પગ, ને પૂછડી, તથા માણસના જેવું મોં હોય છે, તે બહુ અટકચાળાં હોય છે. છોકરાં જે અટકચાળાં થાય તે વાંદરાં જેવાં ગણાય.

પાઠ ૬૧—એક છોકરાના બે માલિક થવાથી કહ્યો થતાં સરકારમાં જતાં તે છોકરાના બે કડકા કરવા ફરમાવ્યું, તેથી ખરી માને ઘણીજ દયા આવી ને કડકા કરવા ના પાડી, પણ બીજીને કાંઈ પણ દયા ન આવી. આ પરથી પેલી ખરી માને તે છોકરો સ્વાધિન કરતાં પેલી બીજીને શિક્ષા કરી ગામ બહાર કાઢી મૂકી. જે કોઈ બીજીનો ખોટો માલિક થાય તેના આવા હાલ થાય.

પાઠ ૬૨-૬૩—પાછળ પાને વિસ્તારથી લખવામાં છે.

પાઠ ૬૪—વા તમામ જગામાં છે, તેથી તમામ ચીજ તથા જીવની ઉત્પત્તિ છે. કોઈ કામ જાંધું વાળીએ તોપણ વા જતો રહેતો

નથી. પાણી જેમ જેમ ભરાય તેમ તેમ તે દૂર ખસે. વાથી આપ-
ણે જીવીએ છીએ; નાક મોઢું બંધ કરી બેસીએ તો તરત મરણ પા-
મીએ. માટે વા તેવો તથા તેટલો ઉપયોગી છે. વા ધીમો પડે ત્યારે બ-
કારો થાય તે બકારો પંખો હલાવવાથી બંધ થાય.

ખાંડ ૬૫—પાણીમાં પથ્થરો નાંખવાથી કુંડાળાં થાય છે તે લ-
હેશે ગણાય તે પવનથીજ નગારાપર ડાંડી મારવાથી આમડાનો થ-
ડકારો થઈ તે પ્રવાહી વા હલતાં આપણા કાન માંહેલા વા સાથે થ-
ડકારો મિશ્ર થઈ કાન માંહેના પાતળા પડ સાથે અથડાતાં જેવો અ-
વાજ થાય તેવોજ માલમ પડે છે, તેથી આપણે સાંભળીએ છીએ.

ખાંડ ૬૬.—શણનાં તથા ચીંચરાં જે શરીરોમાં રખડતાં મા-
લમ પડે છે તેને લઈ ઘોઈ ચુનાના પાણીમાં થોડા રોજ બોળી સડ-
વા દઈ કાઢી ખાંડી ભૂકો કરી વાળાની ચાળણીમાં ગાળી કાઢે છે,
તેથી માવો ભમી જતાં કાગળ બંધાય છે, તે લખાય તેવા થતા ન-
થી. ધર્જાની બેળને ફટકડીના પાણીમાં બોળી કાઢે છે તે આ કાગળ,
જૂના કાગળોને પલાળી ઘોવાથી માવો થતાં ઉપર પ્રમાણે કાગળ
બને છે. સાથી સારા કાગળ તે સાહેબખાની કહેવાય છે. કાગળ બેચ-
નાર કાગદી ગણાય. ચોવીશ તાવનો એક ધા ને વીશ ધાનું એક રી-
મ ગણાય છે.

ખાંડ ૬૭.—એક ભણ્યા વગરનો મૂરખ સારાં લૂગડાં પહેરીને
રસ્તામાં જતાં માલમ પડવાથી કોઈ સ્ત્રી પરદેશથી આવેલા પોતા-
ના ધણીનો પત્ર વંચાવા ગઈ પણ તે મૂરખ કાગળ જેમ રોવા લા-
ગતાં તે સ્ત્રીને પણ શ્રાજ પડી જે કાંઈ માડી ખબર હશે. પછી ર-

ડવાનું કારણ પૂછતાં મૂરખે કહ્યું જે હું બહુએ નહિ તેથી મારી મૂરખાઇને રડું છું. માટે ન બણે તેને ફજોતો થતાં લાજ મરવું પડે; અને પરતાવો થઇ આવા હાલ થાય.

પાઠ ૬૯.—ગધેડાંને ચાર પગ તે પાતળા ને ડાબો ઊંડો છે, તેથી તે સીધી ટેકરીપર ચડી શકેછે, તે ધીમાં હોયછે, તે બૂકે છે, વધારે ચાલે ને બોળે ખેંચી જાય. આપણા મૂલકમાં કોઇ ગધેડે બેસે તો લાજ, પણ સિંધ દેશમાં મોટા મોટા અમીર પણ ગધેડે બેસેછે. ગધેડાં ઉકરડા કે રાખમાં આબોટ છે; તેવારે જ્યાં ડોક આવે ત્યાં સાફ ને સરખું કરેછે. તેના કાન લાંબા છે, ગધેડીનું દૂધ માંદા ને પાય તો ગુણ થાયછે.

પાઠ ૭૦.—ગધેડાંને ભત્રીજે ગુણ કરવાથી કાકાને ઘેર કાકા મરી જતાં, ત્યાં લઇ જઈ બાંધતાં; તે ટેકાણે પગ ઠપકારતાં, તે જગાએ ખોદવાથી ધનનો ચર જડયો. જુઓ ગધેડાં પણ સાચવવાનો ગુણ ભૂલતાં નથી; તો માણસે પણ ગુણ કરનારનો બદલો વાળવો જોઈએ છીએ.

પાઠ ૭૧.—રેશમના કીડા શેતૂરનાં ઝાડનાં પાંદડાં ખાઈ જાય છે, તે ગરમ મુલકમાં પેદા થાયછે. તે કોશેટા કરેછે, તે કરતાં તુરત કરડી મરી જાયછે; પણ તે અગાઉ કોશેટા લઇ લેઇ તેનું રેશમ શીરકીપર લેઇ લેતો, તે પ્રથમ પીળા રંગનું હોયછે; તેનાં જાત જાતનાં રેશમી લૂગડાં થાયછે. તેને જેવો રંગ જોઈએ તેવો ચડાવેછે, ને લૂગડાં બનાવેછે.

પાઠ ૭૨.—પાછળ પ્રમાણે મચ્છર જાત મેળવતાં, બહુ અ-

હંકાર થવાથી તે પૂલાનો હતો, તેવામાં કરોળીઆના જાળામાં ફસાઈ જતાં નીકળવાનું કરતો જાય, તેમ તેમ વધારે અટવાણો, ને કરોળીએ આવી આવી મારી નાંખ્યો. માદ રાખતું જે બહુ બેહેકી જતાં શેરને માથે સવાશેર હોયજ- ને તેવી મૂરખાઈપર સજ્જ કરનાર મળેજ.

પાઠ ૭૪—ખીસકોલીને બે હાથ, બે પગ, બે કાન, ને એક પૂછડી હોયછે, તેના પર રૂવાં છે, તેપર ઘોળા લીસોટા છે. તે બહુ ચંચળ, રમુજ, ને નાનુક છે. તે આડપર ને જીતપર ચડેછે, તે દાણા ખાયછે.

પાઠ ૭૫—એક છોકરો નાતમાં તેની મા જોડે જમવા ગયો ત્યાં તેની માએ થોડું જમવા કહ્યું, પણ તેણે તો ખીજે જરા વધારાનો લાડુ સંતાડી ખાવા વિચાર્યું; જુઓ આ છોકરે કડકા લાડુ સા-ર તેની માને છેતરી તેથી તે નારાજ થઈ ને પરમેશ્વર પણ નારાજ થયો, તેથી તેને સજ્જ કર્યા વિના છોડવાનો નહિ. આ ઉપરથી માદ રાખતું જે છેતરતું એ મોટું પાપ છે ને ધર્મ સજ્જ કરે છે.

પાઠ ૭૬—આ ઘડી, પળ વગેરેની વધારે હકીકત પાછળ દાખલ કરેલી છે.

પાઠ ૭૭—સોના રૂપા સંબંધી પાછળ દાખલ કરેલી છે.

પાઠ ૭૮-૭૯—આખી દુનિઆમાં જીવના પ્રકાર બે પડે. એક તો જેને અંગજ્ઞાન છે તે, ને ખીજે તર્કશક્તિ તથા અંગજ્ઞાન છે તે. આવા પહેલા ભાગમાં તમામ જવજંતુ, પશુ, પંખી, વિગેરે; અને ખીજામાં ફક્ત માણસજ. બધાં જીવોના શરીરના ઘાટો જુદા જુદા.

દા છે. જેમાંના કેટલાંક આકાશમાં, કેટલાંક પાણીમાં, કેટલાંક જમીનપરજ રહેનારાં હોયછે.

તેમનો ખોરાક તેમને લગતો જૂદો જૂદોછે; પણ માણસ તો જમીન ઉપરજ રહેછે, અનાજ ખાયછે. તેને બે પગ, બે હાથ, મોઢું, એક નાક, બે આંખો ને બે કાન છે, તથા અક્કલ છે તેથી આપણે આપણા તથા જીવંતો બચાવ સાથે ગુજરાન ચલાવવા ઉદ્યોગ કરીએ છીએ. આ કારણથી આપણામાં ઇશ્વરની ભક્તિ કરવાની સક્તિછે, એ ખાસ કહી શકાયછે; માટે દુનિયામાં સર્વ જનવરોનું તથા ગરીબ ગરબાનું તથા બચ્ચાં, રોગી વિગેરેનું પાલન કરી ઉદ્યોગ કરી ગુજરાન ચલાવવું, ને સર્વનું સાફ ઇચ્છી ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી; આ આપણું કામછે.

પાઠ ૮૦—ભાઈનું બેન ઉપર ને બેનનું ભાઈ ઉપર અરસ પરસ હેત હોયજ તે સ્વાભાવિકજ છે જુઓ લડુ ને લખીનો દાખલો. તે કેવાં ડાહ્યાં ! તમારે પણ એવું હેત રાખવું.

પાઠ ૮૨—પાણીની ધણી જરૂર છે, વાની જેવી જરૂર તેવીજ પાણીની પણ જરૂર ગણાય; દરિયા તથા જમીનપરનું પાણી સૂરજની ગરમીથી ઊંચે ચડી વરસાદ, કરા, આકળ, ઓસ, બરફ, ધૂમર ને વરાળ રૂપે જમીનપર પાછું પડેછે, પાણી ન હોયતો આપણે જીવીએ નહિ; તેમજ અનાજ, ઝાડ વિગેરે પાણીથીજ ઉત્પન્ન થાયછે. આ પણ પરમેશ્વરનોજ પાઠ માનવો.

પાઠ ૮૩—સાપ તમે સર્વે જણે જાણેછે. તેને બહાર પગ નથી; પણ પાંસળાંઓના ટેકાવતી ચાલેછે તે બહુ ઝેરીછે, તે કરડે

તો તુરત ચોડે છેડે જોરથી પાટો બાંધવો, પછીતુરત કાઈ ડાહ્યા માણસ પાસે લઈ જવો ને ઉપાય કરવા. આપણામાં કોઈ શત્રુ, અગર ખરાબ માણસ હોય તેને સાથ જેવો કહેછે, માટે એમ લોકો કહે તેમ નહિ થતાં સર્વનું સાઈ ચઢાવું.

પાઠ ૮૪—૮૫—એક વખત સિંહના શરીર ઉપર કેટલાક ઊંદરો દોડા દોડ કરવા મંડ્યા, તેવામાં એક ઊંદર સિંહના ઝપાટામાં આવ્યો તે કરગરવા મંડ્યો તેથી સિંહે છોડ્યો—ત્યારબાદ એક વખત એક જાળમાં સિંહ પ્રસાદ ગયો, તેને પેલા ઊંદરે જાળ કાતરી બદલો વાળ્યો ને તે જાળમાંથી મુક્ત કર્યો. જુઓ જનવર પાણુ વખત આવ્યે બદલો વાળવા ચૂકતાં નથી, ત્યારે આપણે શુણુ કરનારનો વખત આવે બદલો વાળવો.

પાઠ ૮૬.—શણુના છોડ માણસ જેવડા થાયછે, તે પાકયાબાદ લાવી પાણીમાં પલાળી તેનાપરથી રેસા કાઢી તેને ઘોષ સાદુ કરી તેની સૂતળી વણેછે, ને બોયાંની દીવાસળી કરેછે.

પાઠ ૮૭.—શિઆળ કૂતરાના જેવડું હોયછે, તે જંગલમાં રહેછે, મૂએલાં જનવરોને શીડી ખાયછે. તે બહુ બીકણુછે દિવસે તો બહાર નીકળેજ નહી, તેનો રંગ મેલો પીજો છે રાતે બહાર નીકળે ને ટાંકમાં બહુ જુઓ પાડેછે. તે ખડેર કે બોલ ખોદી રહેછે. શેરડીના વાંઢમાં પેશી બહુ નુકશાત કરેછે. તેની લુચ્યાઇની ઘણી વાતો છે.

પાઠ ૮૮—૮૯—પહેલે દિવસે એક સોભીઆને ઘેરથી એક ધૂતારો પોતાને ઘેર જમણુવાર સળખથી તપેલાં લઈ ગયો; તેમાં બીજા નાનાં (બચ્ચાં) તપેલાં મૂકી વિઆણુનું નામ ઈર્ષ પાછાં મૂકી ગ-

યો. ખીજો દિવસે પાછો તેનેજ ઘેરથી તપેલાં લઈ ગયો ને તપેલાં મરી ગયાં ઠરાવી પાછાં આપ્યાં નહિં. આ ઉપરથી લોભીઆએ કમ્પૂલ કર્યુંકે જન્મે તે મરે; તેથી ચૂપ થઇ ગયો કહેવત છે કે “ જ્યાં લોભીઆ વસતા હોય ત્યાં ધૂતારા ભૂખે ન મરે ”

પાઠ ૯૦ ભીંડીના છોડ માણસ જેવડા ઊંચા થાયછે. તે પાક્યા બાદ લાવી પાણીમાં નાંખેછે. પછી પાણીમાંથી કાઢી તેની છાલ કાઢી તેના દોરડા વણી ખાટલા, વરત, દોર, વિગેરે કરેછે તેનાં બોયાંની દીવાસળી થાયછે. તેનો રંગ ઘોળો હોયછે, ને તે બહુ ટકાઉ છે. .

પાઠ ૯૧.—ઉંટ ઉંચાને લાંબા છે. તે અઢારે ઠેકાણે વળેલાં હોયછે તેના બરડા વચ્ચેવચ્ચ ખુંધ છે. તેના નોગ માણસોએ કાઠા પણુ બનાવ્યાછે. ઉંટ રેતીવાળી જમીનમાં મુસાફરી કરવાના કામમાં આવેછે તે બહુઝડપથી ચાલેછે. ઊંટને ઘણા દીવસ ખાવાનું ન મળે. તેની ખુંધ નાની થતી જાયછે ને તે ખુંધથી પોષણુ થાયછે. તેના પેટના એક ભાગમાં ચોખ્ખું પાણી હોયછે. તેથી વખતે જીવ બચાવેછે.

પાઠ ૯૨—૯૩.—કેટલાકનાં પૂલ, કેટલાકનાં ઝળ, ને કેટલાંકનાં ખીઆં આપણા ખાવામાં આવે છે.

પાઠ ૯૪.—વાહાણુ લાકડાનાં થાય છે તેને તળીએ તાંબાનું પંતરૂં જડેલું હોય છે. તથા ખીલા પણુ તાંબાના જડેલા હોય છે. કારણુ કે દરિઆમાં કેટલેટ ઠેકાણે લોહચુંબકનાં ખડક આવે તો વાહાણુ તૂટી જાય. તે પ્રાણીમાં તરે છે. દરિઆની મુસાફરી, કે લાકડાના કામમાં બહુ આવે છે. નાનાં વાહાણુ તે હોડીઆં કહેવાય છે. જેમાં પ્રરાણયંત્ર તે આગબોટ કહેવાયછે.

પાઠ ૬૫-૯૧.—રૈંછ જંગલમાં રહે છે. જમીનપર આલે છે, ઝડપથી દોડે છે. તેમાંનાં કેટલાંક જૂરાં ને કેટલાંએક ઘોળાં હોય છે રૈંછને વાળ બહુ હોય છે. ચાર પગે ચાલે છે. તેને માણસો પાળી કે લીએકે રમતો શીખવે છે. તે કૂળ, કંદ, માંજી, માંસ કે મધ ખાય છે.

પાઠ ૬૭-૯૮.—આ વિષે પાછળ કેટલું લખાઈ ગયેલું છે

પાઠ ૯૩-૧૦૦-૧૦૧.—આ વિષે પાછળ કેટલું લખાઈ ગયું છે.

પાઠ ૧૦૨.—હાથી તમે જોયો હશે. તે બહુ જખર જનવર છે. તે જે માણસ ઉપરા ઉપરી ઉભાં રહે તેટલો ઉંચો, અને સાત માણસ લાંબા હાથ કરી એક ખીજનાં આંગળાં પકડી ધ્રુવતાં ઉભાં રહે તેટલો ઘેરાવામાં હોય છે. તેના પ્રમાણમાં પૂછડી બહુ નાની હોય છે તેને એક સુંદ છે. તે વતી ગાંઠ છોડે તથા ખાવાનું પીવાનું કામ કરે છે. તેના મોઢામાં ચાવવાના દાંત હોય છે, ને બહાર બે મોઢા દેખાડવાના છે, તે દુશ્મનને મારે છે. આપણામાં કોઈ લુચ્ચો હોય તેને તે દાંતની કહેવત કહેવાય છે. મારે તેવી લુચ્ચાઈ ન રાખવી. તે દાંતના ચૂડા, હાથા વિગેરે ચીજો થાય છે.

પાઠ ૧૦૩.—જ્યાં પથ્થરની છત હોય ત્યાં પથ્થરનાં ધર બાંધે છે; અને ખીજે ચીકણી માટીમાં ગોતર, રાખ મેળવી લાકડાના ચોકઠામાં ગોઠવી છંટા પાડી તેને પકવી ધર બાંધે છે. ખીતળના સંચાથી છંટા પાડે તો ધણો લાભ થાય છે.

પાઠ ૧૦૪.—ભીંતનો પાયો જમીન ખોદીને ઉંડો નાંખે છે, કારણ કે સ્થીર રહે. તેમાં કોલ પાયરી તેપર છંટા મૂકે; જળ ચૂ-

તાનો કાલ પાચરી ઇટા મૂકે આ જમાણે કરતાં ભીંત થાય.

પાઠ ૧૦૩.—જીનો તૈયાર થયાબાદ સુતાર આવી લાકડાથી માળા લેછે તેપર નળાં પાચરેછે, ત્યાર બાદ ભીંતના વચ્ચલા બા-
જમાં કેટલાક માળ પણ બાંધે છે.

પાઠ ૧૦૬.—લોહા વિષે આગળ લખવામાં આવ્યું છે.

પાઠ ૧૦૭—૧૦૮.—બકરાં સાંચે જોયાં છે.

પાઠ ૧૦૯.—કપાસિઆ ખેતરમાં વાવે, તેમાંથી કપાસ થાય, તેને ખીસે તેમાંથી ર થાય, તેનાં પહેરવાનાં જાત જાતનાં લૂગડાં થાયછે.

પાઠ ૧૧૦.—સૂરજ વિષે પાછળ કહેવામાં આવ્યું છે.

પાઠ ૧૧૧.—ચંદ્ર એ સૂરજ કરતાં પૃથ્વી નજીક છે. ચંદ્ર-
મા પુનેમને દહાડે જોળ દેખાયછે. એમ અંધારીઆના પંદરે દિવસ દરરોજ નાનો થતો જાય ને બમે ઘડી મોટો ઉગે છે. એમ કરતાં કરતાં છેક નાનો થતો જાયછે. સવારે ઉગતો દેખાય છે. અજવાળી-
આમાં ખીજથી દેખાવો શરૂ થઈ હમેશાં જરા જરા વહેલો અને મોટો થતો જતાં પુનમે આખો દેખાયછે. તે પૃથ્વીની આસપાસ ફરેછે. તે એક ગૃહ છે. પણ તેમાં વાતાવરણ નથી તેથી તેમાં જીવની ઉત્પત્તિ નથી. તે પોતે પ્રકાશમાન નથી પણ દર્પણ ઉપર સૂરજ-
નું તેજ પડી પાછુ આપણી બધી આવેછે,

પાઠ ૧૧૨.—કલાકનેમિનિટ વિષે પાછળ ખોલવામાં આવ્યું છે.

પાઠ ૧૧૩.—તારા આકાશમાં ઘણા ઉંચા ને મોટા છે એક દોહતો ઘોડો તે બધી દોડાવીએ તો આપણા માયામાં વાળ છે તે-
થી પણ વધારે વચ્ચે ત્યાં મહોંએ નહિ એટલા દૂર છે તેથી નાના લા-

જે છે. તારા એક ચળકતા ને ખીજ સ્થિર છે. જેનું તેજ ચળકતું હા-
ભતું ને ઘોળું દેખાય તે તારા અને જેનું તેજ સ્થિર ને લાલાસપદ
દેખાય તે આપણી પૃથ્વીની પેઠે શુદ્ધ છે, તે અંધારી રાતે દેખાય
છે. ને હીરાની માફક ચળકે છે. તે અંકની પેઠે દ્રવ્ય કરે છે. ગગનમાં
કાંઈ વખત પૂછડીઆ તારા દેખાય છે. તે શૂરખ લોકો ખબર નહિ
તેથી વરસમાં નવા જૂનું થવાની દહેશતમાં પડે છે. તે કેવળ શૂરખ
પ્ર સમજવી.

ખાંડ ૧૧૪.—૧૧૫.—વરસાદ વિષે પાછળ બોલવામાં આ-
વ્યું છે.

ખાંડ ૧૧૭—આપણી આસપાસ; જાંચે નીચે શરીરમાં, બ-
નવરમાં; ઝાડમાં અને વનસ્પતિ એમ સર્વ જગોએ પરમેશ્વર છે (પ-
રમ=મોટા+ઈશ્વર=ધણી;=મોટા ધણી; પવનને જગ આપણે દેખતા
નથી પણ તેનાં કામ પાંદડા હાલવા ઉપરથી કહીએ છીએ જે પવ-
ન છે, તમે આ બધી દુનિઆં, તેમાંના પદાર્થો તથા આપણને બ-
નાવ્યા તથા જે જે જોઈએ તે પણ સરળ્યું તેથી તેનો કર્મો કામ
ઉપરથી જરૂર જાણવું જે પરમેશ્વર છે. પણ તે પવનની પેઠે દેખા-
તો નથી

ખાંડ ૧૧૯—૧૨૦—જેનું નામ પાડેલું હોય, જે નજરે જોવા-
માં આવે જેના કામપરથી જણાય, જે નજરે જોવામાં આવે, જેના
કામપરથી જણાય, જે અથડાવાથી સુધવાથી, કે અવાજથી આપણ
ને માલમ પડે જે તે છે; તે બધાને વ્યાકરણમાં “નામ” એમ સં-
જા કરે છે.

ખાઠ ૧૨૧—૧૨૨—૧૨૩—મંથુ ને ધનુ એ બે છોકરાનો બાપ
 ગરીબ ને આંધળો હતો, તેથી તેની મા દળણું દળી સર્વનું પેટ ભરતી
 પછી બંને બાપ એક શેઠને ત્યાં ચાણોતર રહ્યા, એક વખત ગંધુને
 લેણુ લેવા મોકલ્યો, અને ધનુને વેણીરામ પંડ્યાને ત્યાં પીતાંબર આ-
 પવા મોકલ્યો. તે બંને કામ ઝડપથી કરવાનાં હતાં, તેમાં ગંધુએ તો તેમ
 કર્યું; પણ ધનુ રસ્તામાં રમકડાં જોવાને લેવા તથા મદારીની રમત
 જોવા વિગેરે કારણથી રોકાયો ને રસ્તામાં રસળ્યો તેથી વેણીરામ
 તાણુવાસી ચાલ્યા ગયેલા; તેથી પાછો આવતા શેઠ કંઈકો દબ રજા
 આપી તેથી તે રોવા લાગ્યો, પણ શેઠ ફરી રાખતા નહોતા, તેવામાં
 વેણીરામ પંડ્યા આવવાથી ને ધનુ પરદ્યા આવવાથી શેઠ પાસેથી
 પીતાંબર લીધું ને તેની વતી કાલાવાલા કરી ધનુ પાસે માફ મંગાવી
 ને છાખલ કરાવ્યો. આ ઉપરથી યાદ રાખતું જે જેના હાથમાં અ-
 ગર કામમાં હોય એ ને અધવચ રસળીએ તો ધનુની પેઠે પરતાવો થઈ,
 રેવાનો વખત આવે.

ખાઠ ૧૨૪—એક અક્ષર અથવા વધારે અક્ષરોનો પણ અર્થ
 સમજાય ત્યારે શબ્દ ગણાય.

સ્વર અગર વ્યંજન હોય તોપણ અ,આ, વિગેરે સ્વર અક્ષર,
 તે સ્વર; અને ક, ખ, વિગેરે કકાના અક્ષર તે વ્યંજન સમજવા.
 સ્વરનો ઉચ્ચાર તેની મેળે થાય, પણ વ્યંજનનો તેમ થતો નથી. તે-
 નો ઉચ્ચાર સ્વરની મદદથીજ થાયછે; જેમ કે તે અ મળે ત્યારે ક વ્યં-
 જનનો પૂરો ઉચ્ચાર ગણાય. એમજ વ્યંજન સાથે સ્વર મળે, ત્યાં
 રે બાર અક્ષરની બારાક્ષરી કહેવાય. એ અથવા વધારે વ્યંજન એક-

હા થાય અને તેને છેડે સ્વર જોડાય; ત્યારે જોડાક્ષર થાય, જેમ પ,ર, ને આ સ્વર મળે ત્યારે પ્રા જોડાક્ષર થાયછે. એવો અક્ષર લખ્યો હોય તેવો ઉચ્ચાર કરવો. કોઈ રામ, એવા શબ્દને રામ, એવો ખોટો ઉચ્ચાર કરે તે ઠીક નહિ. કેટલાક ડને ઠંકાણે ર ખોલેછે જેમ ગાડીને બદલે ગારી તે ખરું નથી. કેટલાક તોતડાં માણસ ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, અક્ષરને ત, થ, દ, ધ, ન, ની પેઠે ખોલેછે; જેમ ટોપીને તોપી; ઠીકરૂંને થીકરૂં, ડોશીને દોશી; ઢારને ધોર પણુને પન કહેછે. તો તે કેવું ચાતકું લાગેછે. તેમ કોઈ મોતીને મોટી, કે તાળુને ટાળુ કહેછે, તે પણુ તેવુંજ લાગેછે.

પાઠ ૧૨૫.—દાંતવડે અગર હોઠવડે બોલવાનું જ્ઞાન પણુ રાખતા નથી. જે બરાબર ધ્યાન આપે તો તેમ થાય નહિ. કેટલાક ગળામાંથી, તાલબ્ય, મહાપ્રાણ, અનુનાસિક, હોઠસ્થાની, ઢંતોઠ, દંતસ્થાની, એમ જેવા અક્ષરો તેવાજ તે જગોએ શુદ્ધથી ધ્યાન આપી બોલવા જોઈએ. તેમજ કેટલાક છોકરા એકકા અક્ષર અગર શબ્દને બંધે વખત બોલે છે તે પણુ બહુ ગેરવ્યાજબી છે. પણુ જેમ એક વખત હોય તેમજ બોલવો જોઈએ.

પાઠ ૧૨૬.—વાંચવામાં ખીજી કાળજી એ રાખવાની કે ખોલ એક ખીજમાં બરાઈ ન જાય. કેટલાક તો એક શબ્દ કે વાક્યનો અર્થો ભાગ ખીજા શબ્દ કે વાક્યના ઢપના રૂપમાં મેળવી બોલેછે એ ઠીક નથી. તેમજ કોઈ અક્ષરો રહી પણુ જવા નહિ જોઈએ. તે બધાની સમજુતી તથા શબ્દ કે વાક્યનો અર્થ બરાબર સમજવા માટે ચિન્હ રૂપી નિશાનીઓ નીચે જણાવી છે; તે પ્રમાણે લખકું

તથા વાંચવા બોલવામાં પણ તેમજ અટકવું. (,) જરાવાર ચોભવું, તેવું નામ અલ્પ વિરામ ચિન્હ છે. (;) તેવું નામ અર્ધ વિરામ ઉપલક્ષ કરતાં જરા વધારે વાર ચોભવું. (:) આતું નામ પૂર્ણ અર્ધ વિરામ છે ત્યાં તે કરતાં પણ વધારે વાર અટકવું. (.) પૂર્ણ વિરામ કહેવાય છે ત્યાં ઘણીજ વાર અટકવું. આ જગેએ વાક્ય સંપૂર્ણ થયું અણુજ, તેથી તે વાક્યનો ભાવાર્થ પણ આવી બચે એમ સમજવું. (?) પ્રશ્નાર્થ કોઇને સવાલ પૂછતાં વપરાય છે. (!) ઉદગાર છે તે નવાજ વાપરતાં લખવું ને બોલવું. (" ") અવતરણ છે તે પારકા શબ્દ, અક્ષર કે વાક્ય લઇ લખતાં તેની આસપાસ મૂકાય છે. () કૌંસ તે કોઈ અક્ષર; શબ્દ કે વાક્યનો અર્થ ઝુકે રહેતો હોય અમર આગળના વાક્યના પેટામાં સંબંધ રાખતો હોય ત્યાં વપરાય છે.

ઉપર પ્રમાણે બ્યાં ચિન્હોની નીશાનીઓ નથી હોતી ત્યાં ઉઘટો અર્થ થાય છે. એક ચોરના મુચરકામાં નીચે પ્રમાણે બન્યું જે “હુ ચોરી કરું નહીં, કરુંતો સરકારનો ગુન્હેગાર થાઉં” એમાં નહિ શબ્દ પછી અલ્પ વિરામ કરવું જોઇએ ત્યાં ન થવાથી, તેમજ કરે શબ્દ પછી ચિન્હ ની નિશાની થવાથી તે ચોર છુટી ગયો. કેમકે એથી એવો અર્થ થયો જે “ મારે ચોરી કરવી જે ન કરુંતો ગુન્હેગાર થાઉં.”

પાઠ ૧૨૭.—આપણે ઘરમાં જેમ કાંઈ આવ્યા મામતા હોઇએ અંગત વાત કરતા હોઈએ તેમજ વાંચવાની જરૂર છે. તથા ધીમે ધીમે વાંચવું કે સૌ સાંભળે. ત્યારબાદ શબ્દ ઉપાડતા જતાં ઉતાવળથી વાંચવાની ટેવ પડશે. “સાર્ને શુદ્ધ બોલતાં, નિશાનીઓ આગળ અટકતાં, અને ખરા શબ્દ પર બાર મૂકતાં આવડે તોજ સાફ

ખાંચતાં આવડ્યું એમ કહેવાય.

પાઠ ૧૨૮.—તમે ત્રણ ચોપડીઓ શીખ્યા તે ગૂજરાતી લિપિમાં છે; પણ હિંદુ ધર્મનાં પુસ્તકો તથા વારતા વિગેરેની ચોપડીઓ ખીજી તરેહની લખેલી છે; તેને બ્રાહ્મણી કે બાળભોધ લિપિ કહે છે. જેને ગૂજરાતી લિપિ આવડે છે તે જરા વધારે મહેનત લઇ શિખે તો થોડી વારમાં આવડે. કારણ કે તે ગૂજરાતીને મળતી છે; ફક્ત ફેર એટલેજ કે ગૂજરાતીને માથે લીટી દોરી હોય અગર લીટી ખીજી લખી દોરી ન પણ હોય. પરંતુ બાળભોધ અક્ષર દરેકને માથે જુદી જુદી લીટીથી માથુ બાંધ્યું હોય છે.

આ ચોપડીમાં ધણા પાઠ નિતિ સંબંધી છે. તે પાઠ શિખવતી વખતે તેનો સાર બરાબર ઓકરાના મનમાં ઉતારવો જોઈએ. નિતીના પાઠ સઘળા જોડી કાઢેલા છે. તેમાંના કેટલાક પાઠની વાત સંબંધીત હોય છે, જેમ કે ચક્રાની વાતમાં જે ખીના લખી છે તે પ્રમાણે ચક્રા કરી શકેજ નહિ; ત્યારે તે પાઠ લખવાનો હેતુ શો છે; તે બરાબર ઓકરાના મનમાં ઉતારવો.

ખીજી તથા ત્રીજી ચોપડીમાં જુદા જુદા છંદમાં ગવાતી કવિતા તેના તાળના માપ સાથે નીચે મુજબ. કોઈ અક્ષર માથે (૧) પાણુ ઉભી જેવી નિશાની હોય તે તાળ પાડવા માટે છે. જે કવિતા બોલવી તે ધીમાશ, ઢબસર, ને તાળ પાડી રાગમાં બોલવા ધ્યાનમાં રાખવું.

બીજી ચોપડી.

પાઠ ૨—ચોપડી વિષે કવિતા—ચોપાદ. સારી ચોપડીઓ શોભાય,
હેંદ્રિતે દેખી હરખાય; પણ વિંગતેથી ને વંચાય, તો તેમાંથી કારજ થાય.
આ ચોપાદ છે તેમાં ચાર ચરણ ને દરેક ચરણમાં જણાવ્યા પ્રમાણે
ચાર ચાર તાળ હોય છે. આ ધોરણમાં અર્થની જરૂર નથી, તેથી
સમગ્રુત્તરી દાખલ કરી નથી.

પાઠ ૮૧—સંગત—છપો—જેને જેવો સંગ, રંગ બહુ તે-
વો ખેસે; જેને જેવો સંગ, પ્રેમ પણ તેવો પેસે. જેને જેવો સંગ કા-
મ તેવાંતે કરશે; જેને જેવો સંગ, કામ તેવે જઇ ઠરશે. રૂડે સંગે
રૂડો થશે, ખૂરે સંગે ખૂરો બને; સારા મહેતાના સંગથી ભાગ્યશાળી
વિદ્યા ભણે. આ છપો છે તેમાં છ પદ ને દરેક પદમાં છછ તાળ છે.

ત્રીજી ચોપડી.

પાઠ ૪૪.—ધર વિષે—ભુજંગીછંદ—છંદનાં નળીઆં
માળીઆં ખૂબ છંદ, રૂડાં બારીએ બારણાં તો બિરાંજે; ધડયાં પાણીઆ
રાં રસોડાં રૂપાળાં, અણ્યાં છટથી ને દોસે છે ચૂનાળાં. આ ભુજંગીછંદ-
છે તેમાં ચાર હારોને ચાર તાળ છે.

કડીન શબ્દાર્થ.

(તે ડિક્શન માટે પણ સમજવા.)

બીજી તથા ત્રીજીના.

ક.

કાષ્ટક—સાંકળીઉં; શરમ; પત્રક.
કલોલ—કળાહોળ, કકળાટ, આ-
નંદ.કચ્છ—કાચબો; કાઠિઆવાડની ઉ-
ત્તરે પ્રાંત છે.કકોત્રી—વધામણી-ઐચ્છવ આ
નંદનો પત્ર.

કર્થુ—ખનાવ્યું, ગોઠવ્યું.

કળ્પ—આજથી ધણાંક વરસ પર
હારકામાં રાજ થયો તે.કચુકા—આંબલીના ફળીઆ; બી-
જ.

કપણ—કંજુસ, લોભી.

કાંતવું—ફની પુણીમાંથી તાંતણો
કાઢવો.કુંભાર—માટીનાં ઠામ કરનાર (ધ-
ડો કરનાર.)

કહ્નું—કીધું.

કાઢયો—નીકાઢ્યો, ખેંચ્યો.

કવિતા—કાવપણું=વિષય કાવ્ય.

કોડિઆં—માટીનાં દીવો કરવાનાં
નાનાં વાસણ.કાશી—હિરંદુતાનમાં ગંગા કાંઠે
શેહેર છે તથા માણસનું નામ
પણ હોય છે.

કડછી—રાંધવાનું હથિઆર.

કણ્ઝીઉં—કણઝામાંનું તેલ.

કૂદાવતી—ઠેકાવતી.

કોદાળી—જમીન ખોદવાનું સાક-
ડાના હાથમાં નાંખેલુ લોદાનું
ઐગાર.

કાઢી—ખેંચી.

કદી—કોઇ દિવસ.

કાન્તુ—મગફળીનાં બીજ.

કૂદતાં—ઠેકતાં.

કૂવો—પાણી નીકળે તેવો ઉંડો
ખાડો.

કુંડાળું—ગોળ ચક્કર.

કાચુકોફું—રાંધ્યા વિનાનું; શેકેલું.

કઢી—છાશ, કોકમ વિગેરેને મ-
શાલો ચણાનો લોટ નાંખી ઉ-
કાળવું તે.

કલેદું—કચરોટ, લોટ મસળવાનું

કોણી—હાથની વચ્ચેનો સાંધો,
ભાગ.

ફૂતરો—એક જાતનું જાનવર.
 કિંમત—મુલ્ય.
 કિનખાખ—રેશમી, મશરૂ, ખુદા-
 વાળું.
 કંદોષ—હલવડ, સુખડીઓ.
 કાંટા—ખાધડીઓને નાકે પેરવાનું
 ધરેણું, શૂળ,
 કોડ—સો લાખ.
 કબુસલું—કુંકું દાણાવાળું (જી-
 વારનું.)
 કિલ્લો—પથ્થરગઢ, કોટ; વાડહદ.
 કુંડ—પાણીનો બાંધેલો ઉંડો ખા-
 ડો.
 કીડી—એક જાતની ઝીણી જ-
 નાવર.
 કોશેટો—રેશમનો કીડો.
 કરોળીઓ—કરા સાથે માળણ વિ
 ગેરેમાં રહેનાર તથા જાળબાં-
 ધનાર જીવડો.
 કાંચળી—કાપડી; છાતીમાં પહેર-
 વાનું કપડું.
 કાંસુ—તાંબુ ને કલકમળીને થએ
 લી ધાતુ.
 કબેશ—કબૂઓ; ટટો; દિસાદ; કં-
 કાસ
 કાંતી—પૂણીમાંથી સૂતરનો તાંત.
 લો કાઢી.
 કાન્તિ—તેજ; ડોળ. અજકાટ,

કુંપળ—કુંપળું—નવી ફણસ.
 કપાસિચ્છ—કપાસમાંથી નીકળ-
 તો તેના ખી.
 કૂડી—નઠારી, ખરાખ.
 કબૂલત—મંજુરી કરાર માન્ય ક-
 રેણું.
 કલપાંત—રોવું, કકળવું, પરતાવો,
 ખેદ.
 કૂકડી—મરઘી.
 લ્લ.
 ખલાસી—વાહાણનો હાંકનાર. ખા-
 રવો.
 ખોંખારેછે—હણહણવું.
 ખાળવું—અટકાવવું; બંધ કરવું.
 ખીજવવું—ધખવવું; ગુસ્સે કરવું.
 ખજૂર—ખજૂરી ઝાડનાં ફળરૂ-
 પી મેવો.
 ખસેડયા—દૂરકર્યા; ખેસવ્યા.
 ખૂબ—ધણું; ઝાઝું; ખહ.
 ખૂણે ખોચરે—ઓળે; જોખણે,
 આસપાસ.
 ખાસા—મજનાં; સારાં; નવાં.
 ખારું—ખારવાળું.
 ખખેરી—ઝાપડી, ઝીંઝીટી. હ
 ડાડી.
 ખુંધ—ખરડા વચ્ચેનો ઢેકા. ટે-
 કરો.
 ખારાશ—ખારવાળું.

ગ.

ગર્જના—અવાજ, નાદ, સાદ,
 ગુચ્છો—રીસ; નથ્યો થોક.
 મક્કા—ખડખ; ગાંઠો,
 ગંદવાડ—એઠવાડવાળું, દુર્ગંધ.
 ગેર—ધૂળ રાતી, રાખ,
 ગોરસ—દહીં.
 ગુર—મેહેતાજી; શિક્ષક, વિદ્યાધ-
 મ વિગેરે રસ્તો સારો દેખા-
 ડનાર.
 ગાંધી—ગંધીઆણું તથા ઓસડ
 વેચનાર.
 ગણપતિચોથ—ગણેશ ચોથ. વૈ-
 શાક સુદ ૪
 ગુણ—પાડ; આભાર,
 ગુમડાં—શરીરમાં પાકેલાં ગડ.
 ગરીબ—લાચાર; કંગાળ.
 ગળચવો—ગળે પહેરવાનું સોના-
 નું ધરેણું.
 ગાંસડી—પોઠકડી. ગાંઠડી.
 ગળજી—શક્તિ.
 ગુણપાડ—આભાર.
 ગમ્યો—પસંદ પડ્યો; ભાળ્યો.
 ગધેડું—ખચચર.
 ગહ—દરતાં પૃથ્વીનાં સ્થાનકો.
 ગૃહસ્થ—ઘરેલુ, આખરદાર.
 ગૂજરાતી—ગૂજરાતની.
 ગોતર—ખાતર,

ગળે પડુ—વળગી પડતું હકવગ-
 ર માલિક યવું.

ઘ.

ઘેગરીઓ—ઘેગર જેવો મીઠો
 ધૂમટો—ભાજ, મો ઢાંકવું, સસુ-
 ઠો.
 ધસવા—મસળવા.
 ધાસ—ખડ.
 ધૂરકવું—વાડકાં કરવાં, સામાયવું,
 ધોરવું.

ધુંટવું—વાટવું.

ધૂધરા—એકગતની ધૂધરાના આ-
 કારની એક ચીજ.

ચ.

ચિત્ર—છબી; ડોળ; નકશો; આ-
 કાર, ફોટોગ્રાફ.

ચપ્પુ—ચાકું; છરી.

ચંદ્ર—આકાશમાં એક ગ્રહ.

ચંદી—જોગાણ, ઘોડાને જે દા-
 ણા ખવરાવે છે તે.

ચિપિઆ—ચિપટી વાળેલી લોઢા-
 ની પાટી જેવાં;

ચૂસવું—ધાવવું, ખેંચવું.

ચાંદી મોઢામાં થએલું ચાકું.

ચીકણું—ચીકણવાળું, વૂટેનહીંતેવું

ચિચોડા—આખલીના બી.

ચોખંડા—ચોરસ.

ચાટલું—દંપણ; અરીસો; પાંચણ

પરનો ભાગ.
 ચિત્ત—મન; ધ્યાન,
 ચારણો—સુરવાળ, કમરથી ની-
 ચેતો પહેરવાનો લૂગડાનો શી-
 વેસો હોય છે.
 ચોકી-ચોકસી, રોન, પેહેરો.
 ચોપડયાં-અડાડયાં; વળગાડયાં,
 ભુસ્યાં.
 ચળકતાં-ઝળકતાં, ઓપતાં.
 ચચાર-ચાર ચાર.
 ચાકું-બળર, દુકાનનો ચોક.
 ચોમાસુ-વરસાદના ચાર મહિના.
 ચાહન-બહેરાત, ચડે ધોડે, ઉ-
 ધાડે છોગે
 ચીજ-વસ્તુ, ચીજ, જણસ.
 ચોકડાં-કાને પેહેરવાનાં ચોરસ
 સોનામાં તગન.
 ચોટલો-માથાના લાંબા બાળનો
 જથ્થો.
 ચાકરડી—દાસી. ચાકરી કરનારી.
 ચચળ—ચપળ. તીવ્ર,
 ચરખી—હાડકો પરનો ગર
 ચૂડા—બલેઆં, તે હાથીના દાંત
 નાં થાય છે.
 ચતુરાઈ—દાનાઈ ડાહ્યાપણ.
 છ.
 છત્રી...છત્ર; ચોમાસા બિનાબામાં
 માથે ઓઢવાનું ચત્ર.

છપો-છપદનો છંદ.
 છાજલી-છાજી,
 છૂટું—મોકળું, અલગ.
 છોકરાં—બાળક (છોકરાંને છોડી-
 ઓ મળીને.)
 છાયું—માથું છવરું.
 છાપડું—ખોરડું, ઘર, ઝુંપડું.
 છીડી—બારી, બાકું.
 છોલાણું—ચારેબેર ચુનો દીધેલું.
 છાંટવું...છાંટકોરવું; ઉડાવવું, ફે .
 કવું
 છવીટીઆં—કરડા; વેઢ; વીટીઓ.
 છાતી—હૈયું; મન; ગામ નીચેનો
 આગળનો ભાગ.
 છહુંદરા—દારનાં કાગળનાં ભરે-
 લાં ખોળા.
 છાંયડો—શીજો, છાંયો, ઓળો.
 છૂપાવવું—સંતાવવું દબાવવું.
 જ.
 જત્ર—તત્ર; એ તરફ તુંબડાં નાં-
 ખેલું વાળું.
 જક્કી—જકકરવાળું; મતવાળું.
 જલદ—ચાકરો, તેજદાર,
 જન્મવું—અવતરવું.
 જવલ્લે—કોઈકળ.
 જમદાની—ધોળો જાંચો દુમાસ.
 ખેસ.
 જગપતિ—પરમેશ્વર, જગતનો બ-

ણી.

જુઓ—ભાજો, દેખો, સંભાળો.

જંગાલ—લીલો રંગ.

જગતું—જીવતું નહિ તે, સાવચેત રહેવું.

જણસો—ચીજો, વસ્તુઓ.

જવજતું—ઝીણું જવડાં.

જુગિત—કળા; હિકગત, યુક્તિ.

જંડવાં—કપાસનાં કાચાં કાલાં

(૧૧).

જગન્નાથી—ધોળું ઝીણું લૂગડું,
તે અસલ જગન્નાથમાં બનતી

જા.

જંખવાણો—ઝંખો; મોજો, શીકો

જલાય—પકડાય; ઝાલી લેવાય.

જંઝવાં—ઉનાળામાં છેટેથી પાણી

જેવું જે દેખાય છે તે.

જંપ—જળ.

જંપો—ભાગાળ, ગામનો રસ્તો.

જંઝ—કાંસીઆં.

ટ.

ટાટ—સણનાં લૂગડાં.

ટદું—વહેર, નાનું ધોડું.

ટકોટક—છલોછલ. મોં સુધી.

ટાપલી—સુંડલી,

ટાંડાં—છો દીધેલાં વરસાદનાં પાણી ભરેલાં.

ટપેયો—ઝોલાવ્યાં; ચેતાવ્યાં.

ડંપીઆ—ગળે પેહેરવાનાં સોનાનાં ધરેણાં.

ઢ.

ઠીકરાનાં—માટીનાં.

ઠોકયો—માયો.

ઠાર—ઠેકાણું; સ્થાનકે.

ઠુંકવાતું—સજ્જડ થવું.

ઢ.

ડાળીઉં—ડાળીઆનું તેલ.

ડંખ—ડંશ.

ડાહો—સુત; ચતુર,

ડામ—લોહનો ખીલો તપાવી શરીરને ચાંપવો.

ડૂળી—બૂડી; ડૂંગીમારી.

ડોવીદેછે—બોળી દેછે.

ઢ.

ઢીમણું—ઢેકો; ગડ, ગુમડું.

ઢીંચણું—પગમાં જાંગની નીચેનો ભાગ.

ત.

તાસક—તાંબાનું થાળી જેવું પહેાળું વાસણ,

તાંબાકુંડી—તાંબાની કુંડી.

તર—નાના છોડ, ધર, રોપા.

તૂટી—ભાગી; કટકાકરી

તૈયાર—તત્પર; ઝટ; તાકીદે, એકદમ.

તુસીપાટીઆં—સ્રીની કોટનું ધરેણું.

તુરંગ—મનના તોર; વિચાર.

તુચ્છ—હલકો.

તરખૂચ—એકજાતનું વેલાનું ફળ.

તેજનો—જ્વલણ; જ્વલંત્રી; તજ,
લગ્નંગ, વિગેરેનો ગરમ મશા-
લો.

દ.

દૂધબાઈ—એક દૂધે ધાવેલા.

દુલ્લભ—માણસનું નામ છે. કવ-
ચીતજ મોધું.

દુસ્મન—શત્રુ.

દર્પણ—અરીસો.

દક્ષિણી—દક્ષિણ દેશનાં

દુકાળ—નકારો વખત.

દેડકાં—નાનાં જનાવર.

દુકાન—હાટ.

દિવસ—દહાડો.

દીન—ગરીબ.

દોશીવાણિયા—કાપડ વેચનાર
વેપારી.

દીવાળી—આસો વદ અમાસ આ-
નંદનો દિવસ. દીવાવાળી.

દેશાવર—ખીજેદેશ, પરદેશ.

દાટવું—દાખવું.

દિવેલ—દીવે આળવાનું તેલ.

દારખાતું—દારનું ઠેકાણું. આત-
સખાળ.

દેંગાર્ધ—લગ્નઆધ.

દાદર—સીડી; નીસરણી.

ધ.

ધ્યાન—મન; ચિત્ત.

ધર્મ—પુણ્ય; દયા.

ધોળી—લૂગડાં ધોનાર.

ધાન્ય—અનાજ; દાણા.

ધૂળ—માટી.

ધડ—શરીરને ડોકા નીચેનો ભાગ.

ધરતી—જમીન, પૃથ્વી.

ધીરજ—શાંત ધીમાસ.

ધુણાવ્યું—હલાવ્યું; ડગાવ્યું.

ધાતુ—મની; સોનું; રૂપું; તાંબું;
સિસું; જસત; કલધ લોહું; વિ-
ગેરે.

ધૂતારા—ઠગારા; ઢોંગી.

ધર્મપુસ્તક—ધર્મનાં પુસ્તક.

ન.

નરી—એકલી.

નક્કર—મજબૂત; પોહુંનહિ તે, ક-
ઠણ.

નાગલી—એક જાતનું અનાજ.

નિદંય—દયા વિનાનું. ધાતકી.

નેત્ર—આંખ, ડોળો.

નીવડવું—સુધરવું, પેદા થવું.

નીસરી—નીકળી.

તીરે—નાંખે.

નિત્યે—હંમેશાં દરરોજ.

નળીયાં—માટીનાં બનાવેલાં ઘર.

છાવા માટે તે પર નાંખે છે તે.
 નહોર—નખ.
 નદીઓ—નહેરો, વહેણા.
 નિશાળ—સ્કૂલ, પાઠશાળા, મકત-
 બ.
 નકુચા—આરણ્યની સાંકળ રાખ-
 વાના ખીલા.
 નવરાશ—કુરસદ; કામ વગર.
 નિરાંત—સાંતતાથી રહેવું.
 નિશાની—ઠેકાણું; એધાણ.
 ના ખુશ—નારાળ; દીનગીરી.
 નિરાશ—આશાભંગ, ઉદાસ.
 નાડી—રગ; નાડ.
 નીતિ—ન્યાય; સાચાઈ; હકસર.
 નાદ—સાદ; અવાજ.
 નાઇડી—પૈડામાં આરા નાંખવાનું
 વચ્ચું માણું.

પ.

પોષ—તેનાં પાંદડાંનાં બહુઆંચા-
 મ, વેલો રાતો હોય.
 પસ્તાવો—પશ્ચાતાપ, ફિકર
 પ્રવાહી—રેલો ચાલે તે.
 પ્રેમ—પ્રિતિ; હર્ષ, હેત.
 પ્રમાણ—અદલે; અરાબર; ધનસાફે;
 સરખે.
 પૂછ્યું—સવાલ્યું, સવાલકર્મો, ત-
 જવીજ કીધી.
 પુણ્ય—ધર્મ.

પ્રસાદ—જમવાનું; ખાવાનું.
 પ્રધાન—કારભારી; દીવાન; કામ-
 દાર.
 પ્રાણી—પંચ તત્વનો જીવ. પ્રા-
 ણુ વાળું.
 પશ્ચિમ—આયમણી દિશા.
 પાંજરું—જનાવરને રાખવાનું ચો-
 કડું.
 પુંજી—મીલકત; ધન, નાણું.
 પશુ પંખી—ચાર પગાં તથા પાં-
 ખવાળાં જીવ.
 પડવું—આખડવું, લથડવું.
 પ્રખ્યાત—જાણીતો, વીખ્યાત.
 પોપચું—રોળાનું ઢાકણ.
 પોપણુ—પોપચાના રોળા ઉપર-
 ના વાળ.
 પેસાશે—જવાશે; ગરાશે.
 પાડું—ભેંસનું બચ્ચું.
 પીતળ—તાંબાને જસતની મેળ-
 વણીની મિશ્રધાતુ.
 પિછોડી—પછેડી.
 પશુ—ચોપણું જાનવર.
 પંખી—પાંખવાળાં જાનવર.
 પસ્તાવો—પશ્ચાતાપ; ફિકર.
 પ્રણામ—નમવું; પગે લાગવું.
 પેડા—સાકરની અગર ખાંડની
 ચાસણીમાં આવે નાંખી વા-
 જેલી ગોળીઓ.

પકવાસા—ખપેડાં; વળી સાથે જ-
 ડેલી લાકડાની ચીપો.
 પૂરા—સામટા; બધા.
 પચુસણુ—છૂટકછૂટક; નોખુનોખુ.
 પહેરાવ્યાં—નાંખ્યાં; ઘોઢાડ્યાં; ચ-
 ડાવ્યાં.
 પાનસોપારી—પાન સાથેની સો-
 પારી.
 પખવાડીઉં—પંદરવારીઉં (પંદર
 દિવસ).
 પાંદડાં—પત્તાં; પાત્રાં.
 પાણી—જળ, નીર.
 પસ્તાય—પાછળથી ફિકરયાય, ચિં-
 તાય.
 પાછળથી—પછવાડેથી; વાસેથી;
 પછીથી.
 પરશાળ—ઝોશરી.
 પાણીઆર—પાણી રાખવાની જ-
 ગો.
 પીછાં—પક્ષીનાં પીસોળીયાં.
 પૂણે—નડે, અડચણુ કરે.
 પૃથ્વી—જમીન, ધરતી.
 પરમેશ્વર—પરમ=મોટો+ઇશ્વર=
 ધણી=મોટો ધણી.
 પોતીઆ—ધોતીઆં.
 પાટી—સ્લેટ.
 પોંચી—કાંડે પેહેરવાનું સોનાનું
 ધરેણું.

પિતાંબર—પિત=પીળું+અંબર=
 લૂગડું, રેશમી પીળું લૂગડું; મૂ-
 ગટો.
 પાવડો—ધુળ એકઠી કરવાનું લો-
 ઢાનું ઓળર.
 પેડું—પેટ નીચેનો ભાગ.
 પહેંચ્યો—પુગ્યો; પાસે આપ્યો.
 પ્રેમ—હેત; પ્રિત.
 પતાસાં—ખાંડની ચાસણીના કુ-
 લેલા ચકતા.
 પાલખી—મ્યાનો ખુલ્લો.
 પંચરાત્રી—પાંચભતની; પાંચવા-
 નાની.
 પાલવવું—પરવડવું.
 પરવડવું—પાલવવું.
 પાંગર—જનાવર રાખવાનું. લા-
 કડાનું ચોખ્ખું.
 પડવું—દડવું; આખડવું.
 પાંપણુ—પાપચાંના ડોળા ઉપરનાં
 વાળ.
 પૂળા—ધાસનો જથ્થો; નાનોખાં
 ઘેલો.
 પૈસાદાર—પૈસાવાળા, ધનવાન.
 પૂઠીઆં—પૈડામાં આરાના બહાર
 ના ભાગ નાંખવાના ફરતા પા-
 ટલા (ચક્રર,)
 પ્રમાણુ—બરાબર; ઈનસાફ; સ-
 રખે.

પ્રવાહી—રેલો ચાલે તેવું.
પતંગીઊં—કુદકું; જીવકું.
પીચર—માવતરે.
પણા—ઝીણી રેતી.
પડપૂછ—પૂછગાછ.
પાષણ—રક્ષણ; સોસાવું, પચા-
વવું.

પૂર—ધણું પાણી; જોર; પૂરું.
પતિ—ધણિ; માલિક.
પ્રરૂપ—નર; આદમી; જણ; મા-
ઈડો.

પ્રિતી—હેતુ; સ્નેહી; પ્યાર.
પ્રમદ—ડાહ્યા; સુર.
પ્રાર્થના—સ્મરણ; સ્તુતિ, ભજનું.
પ્રભુ—પરમેશ્વર; ઇશ્વર.

ફ.

ફાઈ—ટીપું; છાંટો.
ફાવ્યો—લાગ આવ્યો.
ફજેતી—ચરચા; અપકિર્તિ.
ફડાવ્યું—તોડાવ્યું; કપાવ્યું.
ફૂલ—ફળ; પુષ્પ.
ફળ—મેવો.
ફિકર—ચિંતા; દીલગીરી.
ફૂલકરણી—દારની કાગળની ફૂ-
લ પડે તેવી વસ્તુ.
ફૂમવું—આવળનું ફૂલ,
બ.

ફુદિ—અક્ષલ.

બૂદા—રેશમી મશરૂનું બુદાવાળું
લૂગડું.

બચ્ચાં—બાળ; બાળક; નાનાં.
બનાવ્યું—ગોઠવ્યું; પેદાકર્યું.
બુમે બુમ—ચીસે ચીસ; રાડેરાડ.
બોઈડીઓ—ઓરતો; સ્ત્રીઓ.
બરડી—ખાંડની ચાસણીમાં મા-
વો નાખેલા ચોસલાં.

બુરું—ધોએલી ખાંડ.

બીકણ—ડરકણ; ભડકણ.

બાળુબંધ—હાથની કાણી બપર
બાંધવાનું સોનાનું ધરેણું.

બાબરી—નાનીચોટલી નાનાવાળ.

બુધ—એક ગ્રહછે. મંગળવાર પ
છાતો વાર.

બંદર—દરિયા કાંઠેનું શહેર વા-
હાણ ધોભે તે.

બદ્ધક—દાર ગોળી ભરી ફેડવાનું
હથિયાર.

ગિબ—કિરણ.

બાહણી—બાહણની; બાળબોધી.

બોલી—ભાષા; લિપિ.

બાસ્તો—ખાદીનું ઝીણું લૂગડું.

બુઘો—બુધવાર; જામું જાપડું.

બેરખી—બાઈડીઓને કાંડે પહેર-
વાનું ધરેણું.

મ.

માત—રાંધેલા ચોખા.

ભક્તિ—મજવું; સ્તુતિ.
 ભાંડવું—ગકવું; મનધાર્યું બોલવું.
 બઢી—દેવતાનો દગલો.
 બો—ખીક; ભય; ડર.
 ભીંત—પછીત; વંડી.
 ભોં—જમીન; ધરતી.
 ભીંતરડી—વંડી; પછીત; ભીંત.
 ભારોટીઆં—પાટડા.
 ભત્રિજો—ભાઈનો છોકરો.
 બૂલ—ખોડ; ખાંપણ; ચૂક.
 મ.
 મહેતાજી—માસ્તર; ગુર; શિક્ષક.
 મિત્ર—સ્નેહી; હેતુ; દોસ્ત; ભાઈ-
 બંધ.
 મારતર—મહેતાજી; ઉપરી; ગુર.
 માંજેલાં—ઉજળેલાં; ઉટકેલાં.
 મનાવ્યું—મનવ્યું; કબુલ કરાવ્યું.
 મહિના—૩૦ દિવસ; ચાર અઠ-
 વાડીઆં.
 મગફળી—કાજુની શીંગો; માંડવી.
 મની—ધાત; નાણું; બિલાડી.
 મોળું—શિકું; મીઠા વગરનું.
 મેડી—માળ; મેડો; ખીજભોં.
 માંજર—મેર તથા કુકડાને માથે
 ને ટોપી હોય તે.
 મજલ—એક દિવસનો પંથ.
 મચ્છર—એક જાતના જીવજંતુ.
 ખાણેક—લાલ રંગનો કીમતી પ-

થ્યર.
 માર્ગ—રસ્તો; વાટ.
 મનુષ્ય—માણસ.
 મુદ્દલ—જરાએ.
 મધ્યમ—સાધારણ; ખરાબર; વ-
 ચલું.
 મધપૂડો—મધનું પોડું.
 માટલું—માટીનો ઘડો; ગોળો.
 માન્યું—કબુલ કર્યું.
 મોતી—પથ્થરનો દાણો કાણાવાળો.
 મજૂર—મહેનત કરનાર; મજૂરી
 કરનાર.
 મોખરો—મોરો; મો આગળ.
 મોઘું—કિમતી; આકર્ષ.
 મિઠાઈ—સ્વાદવાળું; ખાવાનું સુ-
 ખડું.
 મરડવું—વાળવું.
 મસુર—એકજાતનું કઠોળ.
 મૂરખાઈ—ખેવકૂફાઈ.
 મૂરખો—ખેવકૂફ.
 મણા—ખામી; ખોડ.
 મધ્યમ—સાધારણ, ખરાબર, વ-
 ચલું.
 મૃત્યુ—લાગ્યાં; વળ્યાં.
 માલિક—ધણી; મુખ્યત્વાર ઉપરી.
 મંગળ—એક ગ્રહ. સોમવાર પ-
 છીનો વાર.
 મૂગટા—પિતાંબર; અમોટીઆં.

શિશર—રેશમ તથા સુતરનું બ-
નેલ તે.

મોસાળ—માના ભાષ તરફનું; મા-
મા તરફનું.

મિનિટ—કલાકનો સાઠમો ભાગ.
મુક્તિ—મોક્ષ.

મુડદું—સખ; જીવ વિનાનું શરીર.

મફરી—ખેલ કરનાર; ખાજગર.

મુચરકો—ધનસાચી કબુલત; ખ-
ત; દસ્તાબેજ.

મૂળાક્ષર—મૂળના અક્ષર. (૨૪૨
વ્યંજન.)

મોઢું—મોં.

મહિપતિ—પૃથ્વીપતિ; રાજા, ધણી.

ય,

યુક્તિ—જીવિત; કળા; હિકમત.

ર.

રાજકુંવર—રાજાનો છોકરો; ગાદી-
ના હકવાળો કુંવર.

રીતભાત—રહેણી; કરણી; ચાલ
ચલગત; વર્તણૂક.

રૈયત—પ્રજા.

રજિઆમણું—શોભીતુ; રૂપાળુ.

રતાંધળો—રાતે આંધળો.

રડી—સારી; રૂપાળી.

રસોડું—રસોધખાનું.

રીસાળ—કોપી ગુસ્સો કરનાર.

રમુજી—રમતિઆળ, આનંદી

રસ્તો—માર્ગ.

રસળવું—રઝળવું.

રેસા—છાલ; તાંતણા.

લ.

લાગલુ—હમેશાં; એકદમ; તુરતજ.

લાંગ—લંગર; શીંગ.

લાંઠ—મશ્કરી; ઠગ.

લસ્કર—ફાજ; લડાઈના સિપાઈ-
નું ઢોળું.

લિપિ—ભાષા; ખેલી.

લૂચ્યાઈ—દોંગાઈ; ઠગાઈ.

લૂગડાં—કપડાં.

લોઢી—લોઢાની તવી; તાવડી.

લોઢું—એ એક કઠણ ધાતુ છે.

લટકતાં—ટીંગતાં; વળગી રહેતાં.

લાગટ—જીવ, હમેશાં.

વ.

વચ્ચે—મધ્યે; માંહે.

વિમ્મ—તુકશાન.

વિદ્યા—જાણવાપણું.

વાંક—ગુન્હો; આળ.

વિદ્વાન—વિદ્યાવાળો; માહિતગાર;
પંડીત.

વિંચ્છી—વિખવાળું જીવડું.

વિખ—ઝેર.

વિલાયત—પોતાનો દેશ; (એટ

ખીટન)

વિખ્યાત—પ્રખ્યાત; જાહેરાત.

વણુવું—કાંતવું; લૂગડું કરવું.
વિગતેથી—હારખંધ; વિગતખંધ;
અનુક્રમ.

વાંસે—પછવાડે; પાછળ; પછીથી.

વાહરડું—ગાયનું ખચ્યું.

વિષે—વાસ્તે; માંહે.

વસ્તુ—ચીજ; જણસ.

વિશ્વાસ—ભરોસો.

વિચાવાની—જણવાની.

વિચાર્યું—ધાર્યું; મનસુખો કર્યો.

બાસણ—ઠામ.

વસંત—તે ઋતુ છે; (તે માહા
ફાગણમાં હોય છે.

વિશ્વ—જગત; દુનિયા.

વિજળી—વરસાદનો સળાકો.

વસમો—આકરો.

વૈદ્ય—વૈદ્ય જાણનાર.

વરસ ગાંઠ—જન્મગાંઠ; જન્મ દિ-
વસ.

જા.

શુદ્ધ—સાફ; ચોખ્ખું.

શ્વરાતન—બાહ્યરૂપણું; જોસ.

શરીર—અંગ; ડીલ.

સકિત—બળ; જોર.

સ

સંજોરી—ખુધરા.

સુરવાળ—ચોરણું; પાથ જામો.

સિંદુર—સીસાના કાટનું યાથ છે,

તેનો રંગ લાલ છે; તે ઝેરી
પદાર્થ છે.

હ

હીરાકંઠી—હીરાકણીના જેવા ચ-
ળકતા ઝીણા નક્કર દાણાની
જે ગાંઠેલી કંઠી તે.

હીરો—ધોળા રંગનો કિંમતી પ-
થ્થર.

ક્ષ

ક્ષત્રી—લડવૈયા; રજપૂતો.

ક્ષમા—માફ; દર ગુજર.

ક્ષણ—જરાવાર; પળ.

જ્ઞ

જ્ઞાતિ—જાતિ.

જ્ઞાન—ડહાપણ; જ્ઞાણપણ.

અ

આધરક—જમાવે; મેળવે.

અદ્યા—પોતાથી નાના તથા
લાડથી બોલાવવાની રીત.

ઓરમાઈ—બીજ માનો.

આંગળીઆત—બીજે ધણિત્યાં-
થી સાથે છોકરૂં લાવી હોયતે.

અકોટી—સોપારીના જેવું કાને પ-
હેરવાનું લોળીકું.

આળું—સાફ કર્યા વિનાનું.

અરે—દયા.

અગથીઓ—એક જાતના ફુલની
કઢી કરના જેવું ઝાડ.

અળાથો—હોળાથો; અર્ધ ગોળા
કારપાણુ.

૬

ધશ્વર—પરમેશ્વર; ધણી; પ્રભુ.
ધરાદો—વિચાર; ઈચ્છા; મુરદ.

ધર્મા—અદેખાધ

૭

ઉત્પન—પેદાયવું; જન્મ.

ઉદાસ—દીલગીર; બેહોંસ.

ઉજળુ—ગરમ; તપાવેલું; બિનું.

કાઠિઆવાડ ઇલાકાની ભૂગોળ.

નકશાની દિશાનું વર્ણન—નકશા સામું મોં કરી. ઉભા ર-
હેતું; તેમાં માથા બણી ઉત્તર; પગ તરફ
દક્ષિણ; જમણા હાથ તરફ પૂર્વ; નેડાળા
હાથ તરફ પશ્ચિમ. જમણા હાથનો ઉં-
ચેનો ખુણો તે ઇશાન; નીચે અગ્નિ; ડા-
ળા હાથનો ઉંચેનો ખુણો તે વાયવ્ય; ની-
ચે નૈરત્ય.

જમીનપરની દિશાનું વર્ણન—સૂર્ય ઉગેછે તે પૂર્વ અથવા
ઉગમણુ દિશા છે; હવે સવારમાં અગર ગમેતે વખતે તે પૂર્વ દિશા
સામું મોં કરી ઉભા રહેતું; તેમાં વાંસા તરફ આથમણી કે પશ્ચિમ
દિશા, જમણા હાથ તરફ દક્ષિણ; ડાળા હાથ તરફ ઉત્તર. જમણા
હાથથી પૂર્વ તરફનો તે અગ્નિ; અને તે હાથથી પશ્ચિમ તરફનો
ખુણો તે નૈરત્ય. ડાળા હાથ તરફથી પૂર્વ તરફનો ખુણો તે ઇશાન ને
તે હાથથી પશ્ચિમ તરફનો ખુણો તે વાયવ્ય સમજવો.

વાખ્યાઓ—૧ દ્વીપકલ્પ—જમીનના ત્રણે ભાગ તરફ પાણીને એક તરફ જમીન તે.

૨. ખેટ—જમીનની ચારે તરફ પાણી તે. ૩ સરોવર—ચારે તરફ જમીનને વચમાં પાણી તે.

૪ અખાત—પાણીની અણી લાંબી થઇને જમીનમાં ગઇ હોય તે.

૫ મહાસાગર—ખારા પાણીનો મોટો સમુદ્ર તે.

૬ સમુદ્ર—ખારા પાણીનો જે નાનો ભાગતે.

૭ ધાર—જમીન થોડી ઉંચી થઇ લાઈન નીકળે ત્યારે તે ધાર કહેવાય છે.

૮ ડુંગર—જમીનનો જે ભાગ થોડો ઉંચો હોય તે.

૯ પર્વત—ડુંગરા કરતાં વધારે ઉંચી જમીન ઊપસેલી તે.

૧૦ મેદાન—સરખીને સપાટ એકી સાથેની જમીન તે.

૧૧ નદી—મીઠા પાણીનો પ્રવાહ પર્વત અગર; સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગ્યામાં થઇ સમુદ્રને મળે છે તે.

૧૨ ખાડી—નદી સમુદ્રને મળતાં પહેલાં તે થડમાં યુગ્મ પહોંચી હોય તે.

૧૩ બંદર—દરિયા કિનારાનું ગામ ત્યાં વાહાણોથી માલ ચડતો ઇતરતો હોય તે.

૧૪ સ્ટેશન—રેલ્વે જતી હોય પણ જ્યાં માલ, માણસ વિગેરેની ચડ ઇતર થતી હોય તે.

૧૫ ગ્રામ—ગરીબ ખેડૂત વિગેરે લોકો રહેતા હોય તથા વસ્તી ને ઘર થોડાં ને સાદાં હોય તે.

૧૬ શહેર—હારણધ ચુનાનાં ઘરો તથા દુકાનો અને મોભાં દાર માણસો ધણા રહેતા હોય તે.

૧૭ તાલુકો—જેમાં નાનાં ગામ ને કસબા આવેલા હોય તે રાજ્ય.

૧૮ પ્રાંત—જેમાં કેટલાક તાલુકા ને શહેરો આવેલાં હોય તે.

૧૯ સંસ્થાન—દેશનોજ રાજ્ય જ્યાં રાજ્ય કરતો હોય તે. ને તેનો ધણી તે રાજ્ય.

૨૦ ઇલાકો—જે ધણાં સંસ્થાનો જે પોલીટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય તે.

૨૧ પોલીટિકલ એજન્ટ—ઇલાકાનો જે ઉપરી અધિકારી. (સરકારનો મારફતીઓ)

૨૨ નકશો—કોઇ પણ જગ્યા; દેશ; પ્રાંત; ઇલાકા અને શહેર વિગેરેનો નમુનો.

૨૩ રણ—જ્યાં ધણા ગાંધી સુધી ઝાડ પાણી વગર નરદમ રેતી લાગત હોય તે.

૨૪ મુળ—નદી નીકળે તે જગ્યા+ ૨૫ મુખ—નદી દરીઆ ને મળે છે તે જગ્યા.

૨૬ સામુદ્રકુની—જે મોટા પાણીના ભાગને સાંધનારો નાનો પાણીનો ભાગ તે.

૨૩ સયોગોભુમી—એ મોટા જમીનના ભાગને સાંધનારો નાનો જમીનનો ભાગ તે.

૨૮ ઉપસાગર—પાણીનો પહેળો ભાગ જમીનમાં ગએલો હોય તે.

૨૯ ભુશિર—જમીનની અણી લાંબી થઇ ને સમુદ્રમાં ગ-
એલી હોય તે

વાર્ણન—કાઠિઆવાડ મુ'ગાઇ ધલાકાના ઉત્તર પ્રાંતના મધ્યથી પ-
શ્ચિમમાં છે. તેનું મુખ્ય શહેર રાજકોટ તેમાં પોલિટિકલ એજન્ટ ર-
હે છે.

દિશા—ઉત્તરે કચ્છનું રણ; ને કચ્છી અખાત. પૂર્વે અમદા-
વાદ જીલ્લો ને અખાતનો અખાત. દક્ષિણ ને અગ્નિ ખૂણમાં અર-
બી સમુદ્ર; પશ્ચિમ ને વાયવ્યખૂણામાં અરબી સમુદ્ર ને કચ્છી અખા-
ત છે. કાઠિઆવાડ દ્વીપકલ્પ છે. કેમકે ક્રૂંત એકજ અમદાવાદ જી-
લ્લા તરફ જમીન ને બીજી ત્રણે તરફ અરબી સમુદ્ર છે. તેનું કા-
ઠિ આવ્યાં પહેલાં સૌરાષ્ટ્રનામ હતું તેના મુખ્ય ચાર વિભાગ ને રા-
જ્યની જાત પ્રમાણે દશ પ્રાંત છે.

પોલિટીકલ એજન્ટ તથા આસિસ્ટન્ટ પોલિટીકલ એજન્ટની
હાજરીઓ:—

ઝાલાવાદની (પૂર્વમાં) વઢવાણ. ગોહિલવાડની (પૂર્વમાં)
સોનગઢ. સોરઠની (ઉત્તરમાં) જેતલસર. હાલારની (પૂર્વમાં)રાજકોટ.

દશ પ્રાંતનાં નામ,

૧ ઝાલાવાડ—ઝા પ્રાંતના ઝુમણાં વખણાય છે. ઝાલો ર-
જપૂત થઇ ગયો તેનાં નામપરથી.

૨ ગોહિલવાડ—ગોહિલ જાતના રજપૂતોના નામ પરથી.

૩ ઉંડ સરવૈયાવાડ—સરવૈયા રજપૂતોના નામ પરથી.

૪ બાબરીયાવાડ—બાબરીયા જાતના કાકિના રાજ્ય પરથી.

૫ કાઠિયાવાડ—કાઠિઓનું રાજ્ય તથા કાઠિને તાબે છે તે-
થી, કાંબીઓ વખણાય છે.

૬ સૌરાષ્ટ્ર—સૌરાષ્ટ્ર પરથી.

૭ બડો—બડો પર્વતને ક્ષીધે.

૮ હાલાર—જડેજનો મૂળ પુરૂષ હાતાજી થઇ ગયો તેના પરથી.

૯ મચ્છુ કાંઠો—મચ્છુ નદીના કાંઠા પરનો ભાગ.—સખળ
મચ્છુ નદી સોંસરી વહે છે તેથી.

૧૦ ઝોખા મંડળ—ઝોખા રજપૂતના નામ પરથી.

ઝખાત—કચ્છનો ને ખંખાતનો સમુદ્ર ચરખીતરણ કચ્છનું.

ખેટ—દીવ; ખીરમ; શિયાળ; સકોદર. સરોવર—નળ.

ઉપજ—ઝાખા ઇલાકામાં ઘણું કરી એક સરખીજ પેદાશ
છે; ફક્ત ભાલમાં ઘઉંને ખીડ; થેક ને પીલુડી યાયછે બાકીના બધા
ભાગમાં ઘઉં; ચણા; જુવાર; બાજરી; શેરડી; મગ; મઠ; અડદ; ચો-
ળા; કપાસ; કળથી; વાલ; ડાંગર; તલ સિવાય બંદર કાંઠે ઇમારતી
લાંકડુ તથા ગીર વિગરે ઝાડીમાં ખાખરા, સાગ; વિગરે છે.

ખનીજ—ખચર; બોદુ; ખારસ તથા તાંબા પીતલનાં વાસણ
સાથુ; રેશમી કાપડ, મોતી, સૂતરાઉ કાપડ; એ બને તથા નીપજેછે.

(૧૮)

પર્વતો.

પર્વતનું નામ.	કયાં છે.	તેનીઉંચાઇ	શા મારે પ્રખ્યાત છે.
૧ શેત્રુઘ્ન્ય.	ગોહિલવાડમાં	૧૫૦૦ ફુટ	તેના ઉપર શ્રાવક લોકાન દેરાં છે.
૨ વાત્સાકગી- ૨૬ મેરધાર	ગોહિલવાડમાં	ઝાઝી ઉં- ચાઇ નથી	૦
૩ લાંબેધાર.	ગોહિલવાડમાં	"	૦
૪ ચોટીલો	પાંચમાં કાઠિયા- વાડ તથા ઝાલા- વાડમાં	"	ચાવંડ માતાનું દેવળ છે.
૫ નાંદીલો	આખરીઆવાડમાં	"	ગુફાઓ તથા ભીમની ચો- રી જોવા લાયક છે.
૬ શાંભો.	આખરીઆવાડમાં	"	સદર
૭ માંગડો	આખરીઆવાડમાં	"	સદર
૮ ઠાંગો	ઝાલાવાડ પ્રાંતમાં	"	ધાસ, અખનુસ, ખેર, સા ગ ને ખાખરા વિગેરે ઉ- પયોગી ઝાડો ધણાં છે.
૯ ગીર	સોરઠ પ્રાંતમાં	"	ધાસ, અખનુસ; ખેર, સા ગ; ને ખાખરા વિગેરે ઉ પયોગી ઝાડો છે. તુળશી શ્યામ ત્યાં ફુંડ છે.
૧૦ ગીરનાર.	સોરઠ પ્રાંતમાં	૩૫૦૦ ફુટ	તેની સાત ટુંકો છે સર્વ થીઉંચો છે. હવા ખાવા તથા તીથેનું ઠેકાણું. તે- ના થડમાં દાતાર છે.
૧૧ બડો	બડોપ્રાંતમાં તથા હાલારમાં.	૨૦૦૦ ફુટ	પથ્થર; ઝાડી બહુ છે.

નદીઓ.

નદીનું નામ.	કયાંથી નીકળે	કોને મળે છે	કયા પ્રાંતમાં થયે તે	કયું કયું દિશામાં	તે ઉપરનાં શહેરો.
લીંબડીનો લોગામે.	ચોટીલા પર્વત માંથી	ખંભાતના અખાતને	ઝાલાવાડમાં થયે તે	પશ્ચિમથી પૂર્વ	વડોદ્રા, લીંબડી; ઉપખંડી; ચોટી; ઉપખંડી; ખંબલા; પાણી કીણા.
વઢવાણનો લોગામે.	ચોટીલા પર્વત માંથી	નળ સરોવરમાં	ઝાલાવાડમાં	પશ્ચિમથી પૂર્વ	શિયાણા; વઢવાણ; બપુ, મુળી.
મચ્છુ.	ચોટીલા પર્વત માંથી	કચ્છના રણને	મચ્છુકાંઠામાં	અગ્નીથી વાચ્ય	આમણ; બોર; મહિન્દ્રા; વાકાનેર; મોરબી માલીકું
દેસા	ચોટીલા પર્વત માંથી	ખંભાતના અખાતને	ગોહિલવાડમાં	વાયવ્યથી અગ્નિ	બડલી; ગંદરા; લાખણ; વળા.
જેતું	ગીરપર્વતમાંથી	ખંભાતના અખાતને	સોરઠ કાઠિયાવાડ ને ગોહિલવાડમાં	પશ્ચિમથી પૂર્વ	ધારી, ચોક; પાલીતાણા, તળાખ.
ધાતરવડી.	ગીરપર્વતમાંથી	ચારબી સમુદ્રને	ખાખરીઆવાડમાં	વાયવ્યથી અગ્નિ	અ-રાજુડા.

બાદર	ચોટીલાના મદા વન કુંગરમાંથી.	અરથી સમુદ્ર ને	કાઠિયાવાડને સોરહમાંથઇને	પશાનથી નૈર ત્ય	જસદણુ; આટકોટ; જો તપૂર; ધોરાજી; ઉ પલેટા; કુતીઆણું; ગણોદ, નવી બં- દરથી ઉપલેટા સુ ધી.
સુક ભાદર	સદર	ખંખાતના અ ખાતને	કાઠિયાવાડને આલાવાડમાં થઇને	પશ્ચિમથી પૂર્વ	રાણપુર; નાગનેશ.
આજી	સરધાર પાસે કું ગરમાંથી	કચ્છના અખા તને	હાલારમાં થ- ઇને	અગ્નિથી વા- યચ્ય	સરધાર; રાજકોટ; ખા લંબુ.
રામાવતી	અલેચકુંગર ત્યા બડીમાંથી	કચ્છના અ- ખાતને	હાલારમાં થ- ઇને,	દક્ષિણથી ઉ ત્તર	લાલપુર; છીકાદી; નવા નગર;
ઉડ	બડી પર્વતમાંથી	કચ્છના અ- ખાતને	હાલારમાં થ- ઇને	દક્ષિણથી ઉત્તર ત્રેડીઆ.	
ફલકુંજ	હાંગા પર્વતમાંથી	કચ્છના રણુને	આલાવાડમાં થઇને	નૈરત્યથી વાય- વ્ય	ચારીયાણા, આવલી, ધાંગધા.
ચાંસર.	લીંમડીના ભોગા વા માંથી.	ભાલમાં	આલાવાડમાં થઇને	પશ્ચિમથી પૂર્વ	ચુગ; બડકવા; મોજદા; ભાહકા.
કુર્મઈ	ચોટીલામાંથી	કચ્છના રણુને	આલાવાડમાં થઇને	નૈરત્યથી ઈ- શાન	સીયા; સરવાળ.

કંકાવટી	ચોટીલામાંથી.	કચ્છના રણને	ઝાલાવાડ.	અગ્નિથી વાયવ્ય કાંઠે.
ખાંભણ	ચોટીલામાંથી.	કચ્છના રણને	ઝાલાવાડ.	અગ્નિથી વાયવ્ય કાંઠે.
બાવનગર ની ખાડી	મદાવન હુંગર માંથી	ખંખાતના અખાતને	ગોહિલવાડ	પશ્ચિમથી પૂર્વ ભાવનગર.
કેરી	મદાવન હુંગર માંથી	ખંખાતના અખાતને	ગોહિલવાડ	વાયવ્યથી અતિંગાળું.
ખગડ	શેત્રુંજીમાંથી.	અરબી સમુદ્રને	હંડસરવૈયા	વાયવ્યથી અતિંગાળું.
માલણ	મારે ધારમાંથી	અરબી સમુદ્રને	ગોહિલવાડ	વાયવ્યથી અતિંગાળું.
રાહડી.	ગીરપર્વતમાંથી	અરબી સમુદ્રને	ખાખરીઆવાડ	વાયવ્યથી અતિંગાળું.
રપેણુ	સદર	સદર	સદર	સામતેર, સનખડારા
ધોલાદ્રી	સદર	સદર	સદર	જાપુર.
રાવલ	સદર	સદર	સદર	જાપુર.
જેલાપરી	સદર	સદર	સદર	જેલાપરીઆકાંઠે (મુલક)

ગોમા નીબણી	ચોટીલામાંથી સદર	ભાદરવે લીંમડીના ભો ગાવાને	કાઠિઆવાડ કાઠિઆવાડને આલાવાડ	નૈરત્યથીદશા- સદર સુદામડું	રાણપુર
પુષ્પી	ઓસમ પર્વત	ભાદરવે	સોરઠ	ધશાનથી નૈર ત્ય	
ઔઝત.	ગીરમાંથી	ભાદરવે.	સોરઠ	ઈશાનથી નૈર ત્ય	કોટકું; બેલા; રામેશ- ર; વડાણું; આણું- દપુર અગડું; નાગ ડી; મેદરડા માધદો
કાંબ હીરણ.	ગીર પર્વત માંથી ગીરમાંથી	ખાંભવને અરબી સમુ- દ્રને	સોરઠમાં સોરઠમાં	" "	સાસણ; પાટણ
સામન સીંગવડો	ગીરમાંથી	"	સોરઠમાં	"	ઘાંટવડ, કોડીનાર
ધંગવડો	ગીરમાંથી	"	સોરઠમાં	"	વેરાવળ
ઉમેણુ	ગીરમાંથી	ઓઝતને	સોરઠમાં	"	બેસાણ, રાણપુર મં ઝવેડી, વંથેલી. માધવપુર.
સાબળી	ગીરમાંથી	અરબી સમુ- દ્રને	સોરઠમાં	"	ચેરવાડ.
આબવ ગોંડલી	ગીરમાંથી બડાંમાંથી	" ભાદરવે	સોરઠમાં હાલારમાં	" કુતરથીદક્ષિણ	ગોંડલ.

આપા	કુટુંબમાંથી	કુટુંબના અ- ખાતે	હાલારમાં	દક્ષિણથી ઉ- તર
ધી	સદર	સદર	હાલારમાં	સદર
વનું	સદર	સદર	સદર	સદર
બોડાક્ષોઈ	ગોડીલામાંથી	કુટુંબના રણુતે	મચ્છુકાંશમાં	અગ્નિથી વા- વરદુસર; બેતપુર
ગોમતી	ઓખામાંથી	ચારથી સમુ- દ્રને	ઓખામંડળ- માં	યવ્ય પૂર્વથી પશ્ચિમ દ્વારકા.

વળે વસુધ કરેવો, રૈયતના જન માલનું રક્ષણ કરવું, ઇનસાફ કરેવો, રૈયતને સુ-
ધારવી તથા હરેક રીતે સુખ આપવું તે રાજની પ્રરજ છે. રાજ રૈયતપરની પ્રરજ આદા
કરેછ કે નહિ તેનો તુમાસ રાખેવો ને ઇનસાફ કરેવો તે પોલીટીકલ એજન્ટનું કામ છે.

હાઇ સ્કૂલો—જૂનાગઢ; વઢવાણ; ભાવનગર; નગર; રાજકોટ તથા રાજકોટમાં
ટ્રિન્સકોલેજ; હુત્તરસાળા; ટ્રેનિંગ કોલેજ ગુજરાતી વિગરે ભણનારા છોકરાની નિશાળો
૮૦૦ છે. તેમાં નિશાળીઆ, કન્યાશાળા, તેમાં છોકરીઓ છે.

૪૨૦૦૦ ૬૦ ૩૦૦૦

છાપખાનાં—રાજકોટ; જૂનાગઢ; વઢવાણ નગર; ભાવનગર; મોરબી; ગોંડળ.
ઢાંગઢા.

કપાસ લોઢવાના સંઘા—જેતપર; લાહી; અમરેલી; જસદણ ઢાંગઢા; વઢવાણ.
રેલ્વેસખંધી હુડીકત—ભાવનગર; ગોંડળ; જૂનાગઢ; મોરબી; ઢામવં. લખતર.

શહેરો.

શહેરનું નામ. જાણવાલાયક પ્રાંત. વર્ગ. રાજ્યની જાત. તાલુકો. બંદર. તીર્થની જગ્યા.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧ ધાંગધા.	પથરાધાટી	ઝાલા-પહેલો વાડ	ઝાલા રજ	ધાંગધા	૦	૦	
૨ હળવદ	ધણાપ્રાહણો.	"	૦	"	"	૦	૦
૬ ચરાડવું.	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૪ વઢવાણ.	સાથુ પ્રાં. આ. પો	"	ખીજો.	"	વઢવાણ.	૦	૦
૫ હીંબડી.	સાડલા, સુડી	"	"	"	હીંબડી.	૦	૦
૬ શિઆણી.	સ્વા. ધર્મ	"	૦	"	"	૦	૦
૭ ભેષકા	થાણદાર.	"	૦	"	"	૦	૦
૭ જાંથુ.	વોહોરા	"	૦	"	"	૦	૦
૯ વડોદ	૦	"	૦	"	વઢવાણ.	૦	૦
૧૦ થાન	માઠીનાંવાસણ	"	ત્રીજો.	"	લખતર.	૦	૦
૧૧ મુળી.	સ્વા. મંદીર	"	ચોથો.	પરમાર	મુળી.	૦	૦
૧૨ સુડા.	ઝાડ	"	ત્રીજો.	ઝાલા	સુડા.	૦	૦
૧૩ વાંકાનેર.	જડેશ્વરમહા-દેવ	"	ખીજો.	"	વાંકાનેર.	૦	૦
૧૪ સાયલા.	લાલોભગત.	"	ત્રીજો.	"	સાયલા.	૦	૦

હવા ખાવા	રેલવે સ્ટેશન	રાજકોટ ટર્મીનલ દિશા.	તળની સ્તી.	વ. તાલુકાની વસ્તી.	જિલ્લા નામાંનાં	તે અખત્યાર.	કંઈક દીઠ	નં પર
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
૦	૦	ધશાન	૧૩૦૦૦	૯૯૬૮૬	આલા વાડ	દી. ફો. કુલ.	૦	૪૬૬
૦	૦	ઉત્તર	૯૦૦૦	૦	"	૦	૦	ખાંભણ
૦	૦	"	૨૨૦૦	૦	"	૦	૦	"
૦	૦	સ્ટેશન ધશાન	૧૭૦૦૦	૪૨૫૦૦	"	કુલ. સરકારની પરવાનગીથી	૦	મોગા- વે
૦	"	"	૧૭૦૦૦	૪૩૦૬૩	"	"	૦	"
૦	૦	"	૩૦૦૦	૦	"	૦	૦	"
૦	૦	"	૨૩૦૦	૦	"	ખી, વ. મ્યા,	૦	૦
૦	૦	"	૨૦૦૦	૦	"	૦	૦	મો,
૦	૦	"	૧૬૦૦	૦	"	૦	૦	"
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૧૯૮૩૨	"	ફો. પ વર્ષ ૨૦૦૦૦ દંડ	૦	મો,
૦	૦	સ્ટેશન પૂર્વ	૦	૧૩૪૯૬	"	ફો. ૭ વ ર્ષ ફે દી,	૦	વાંસર
૦	૦	ઉત્તર	૧૦૦૦૦	૩૦૪૯૧	"	૩૦૦૦૦ દા, કુલ. સરકાર- ની મજૂરી,	૦	મજૂ
૦	૦	ધશાન	૪૦૦૦	૧૬૯૯૧	"	૭ વ, કે દંડ ૫૦૦૦૦	૦	૦

૧૫ લખતર, મુખ્યત્વાર	જાલા-ત્રીન્ને	જાલા.	લખતર	૦	૦
	વાડ				
૧૬ કીસોલ	"	૦	"	૦	૦
૧૭ બળાળુ, મુખ્ય શહેર	"	એથો	જત	બળાળુ	૦ ૦
૧૮ પાટડી, વડાગરૂં મીડું.	"	૦	કાળુખી	પાટડી	૦ ૦
૧૯ સીયા માહાલ	"	૦	જાલા.	ધાંગધા	૦ ૦
૨૦ સરવાલ	"	૦	"	"	૦ ૦
૨૧ ઝીંઝુવાડા પંચાસર	"	૦	"	"	૦ ૦
૨૨ પંચાસર ખંડેર રણુપા	"	૦	૦	૦	૦ ૦
સે					
૨૩ બડકવા મરચા	"	૦	૦	૦	૦ ૦
૨૪ ખેરવા	"	૦	જત	બળાળુ	૦ ૦
૨૫ મોઢવાણા	"	૦	જત	બળાળુ	૦ ૦
૨૬ તલસાણા ધર્મી	"	૦	જાલા.	લીંબડી	૦ ૦
૨૭ તામની-	"	૦	"	લખતર	૦ ૦
આ					
૨૮ મોઝદડ.	"	૦	"	લીંબડી	૦ ૦
૨૯ પાણુશી-ધર્મી માહાલ.	"	૦	"	"	૦ ૦
ણા					
૩૦ રામપરૂં. માહાલ	"	૦	"	વઢવાણુ	૦ ૦
૩૧ મલિકા	"	૦	૦	૦	૦ ૦
૩૨ કુવાડડું	"	૦	૦	૦	૦ ૦
૩૩ મોયક	"	૦	જાલા.	ધાંગધા	૦ ૦
૩૪ ભાવનગર મકાનો કાપડા ગોહિ-પહેસે	ગોહિ-પહેસે	ગોહિ	ભાવનગર	ખંદર	૦ ૦
લવાડ					
૩૫ શિહોર. પથરવાસણ.	"	૦	"	"	૦ ૦

(૬૭)

૦	રે.સ્ટે.	દશાન	૫૦૦૦	૨૩૨૦૮	આલા-૭ વ. કે. દા.	૦	૦
					વાડ. ૫૦૦૦૦		
હ.ખા.	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	"	૨૦૦૦	૧૫૮૭૭	" ૫ વ. કે. દા.	૦	૦
					૨૦૦૦૦		
૦	રે.સ્ટે.	"	૪૫૦૦	૦	" પે. વ. મ્યા.	૦	૦
૦	૦	"	૩૦૦૦	૦	"	૦	૦ ઉમૈધ
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦ ઉમૈધ
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૦	૦	પૂર્વ	૦	૦	આલા-	૦	૦ વાંસર
					વાડ		
૦	૦	ઈશાન	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦ વાંસર
૦	૦	"	૨૫૦૦	૦	"	૦	૦ ભોગા- વે
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦ "
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦ મચ્છુ
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦
૦	૦	ઉત્તર	૦	૦	"	૦	૦
૦	રે.સ્ટે.	અગ્નિ	૪૦૦૦૦	૪૦૦૩૨૩	ગોહિ- લવાડ	કુલ.	૦ ખાડી
૦	"	"	૦	૦	"	૦	૦

૩૬ સોનગઢ. તમાકુ	"	૦	"	"	૦	૦
આ. પો.						
૩૭ વળા. વલ્લભીપુર	"	ત્રીજો	"	વળા	૦	૦
૩૮ ઉમરાળા માહાલ	"	૦	"	ભાવનગર	૦	૦
૩૯ ઘોળા રેલ્વે	"	૦	"	"	૦	૦
૪૦ પાલીતા-આ. દેરાં	"	ખીજો	"	પાલીતાણા	૦	૦
ણા						
૪૧ ગારીઆ માહાલ	"	૦	"	"	૦	૦
ધાર						
૪૨ તળાજ માહાલ આ.	"	૦	"	ભાવનગર	૦	૦
દેરાં						
૪૩ ગોપનાથ	"	૦	"	"	અંદર	તીર્થ
૪૪ મહુવા જંગલપાન	"	૦	"	"	"	૦
૪૫ પીપાવાવ	"	૦	"	"	"	૦
૪૬ કુંડલા સો. વાસણધો	"	૦	"	"	૦	૦
તીઆં						
૪૭ લાંડી રૂનો સકંજો	"	ચોથો	"	લાંડી	૦	૦
૪૮ ગઢડા સ્વા. મંદીર	"	૦	"	ભાવનગર	૦	તીર્થ
૪૯ લીલીઆ માહાલ	"	૦	"	"	૦	૦
૫૦ નીંગાળુ	"	૦	"	"	૦	૦
૫૧ ભોટાદ માહાલ	"	૦	"	"	૦	૦
૫૨ દામનગર માહાલ	"	૦	ગાયકવાડ	ગાયકવાડ	૦	૦
૫૩ ગોધા પ્રગળું	"	૦	ઈંગ્રેજ	ઈંગ્રેજ અંદર	૦	૦
૫૪ કુડા મીઠું પાકેકે	"	૦	ગોહલ	ભાવનગર	૦	૦
૫૫ મીઠાવડ.	"	૦	"	"	૦	૦

૦ રે. સ્ટે	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૧૭૦૧૬	”	૭૫.કે.૨૦૦૦૦	ધેસો
૦	૦	”	૦	૦	”	દા.	૦
૦ રે. જા	”	૦	૦	”	૦	૦	કાલુભા
કશન	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૪૬૨૭૧	”	કુલ સરકારની	શેત્રુંજી
૦	૦	”	૦	૦	”	મંજુરી	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	શેત્રુંજી
હ.ખા.	૦	”	૦	૦	”	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	માલણ
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	નાવલી
૦ રે. સ્ટે	”	૦	૬૮૦૪	”	૫ વ. કે.	૦	૦
૦	૦	”	૬૫૦૦	”	૧૦૦૦૦	દા.	૦
૦	૦	”	૦	”	૦	૦	ધેસો
૦ રે.સ્ટે.	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦ રે.સ્ટે પૂર્વ	”	૦	૦	”	૦	૦	કેરી
અગિ	”	૦	૬૭૭૫	”	૦	૦	ઉતાવળી.
૦	૦	”	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	”	૦	૦	૦
હ.ખા.	૦	”	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	”	૦	૦	૦

૫૬ માંડવા	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૫૭ મુગલાણુ	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૫૮ પહેગામ પ્રેમીરા રહેછે	"	૦	"	"	"	૦	૦
૫૯ લીમડા રાજ રહેછે	"	૦	"	"	લીમડા	૦	૦
૬૦ પરબડી	૦	"	૦	"	ભાવનગર	૦	૦
૬૧ ભીમડાદ.	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૬૨ લોલીઆ. મીનારો છે.	"	૦	"	"	"	૦	૦
૬૩ ખુંટવડું	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૬૪ દાઠા રાજ રહે છે	કિડંસર	૦	સરવૈયા	સરવૈયા	૦	૦	૦
	વૈયા	"	૦	"	"	૦	૦
૬૫ ચોક થાણુદાર	"	૦	"	"	"	૦	૦
૬૬ મોણપોર	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૬૭ ગણધાળ	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૬૮ જાકાઆદ રાજ્યસ્થાન	ખાખરી ખીજે	હાજરી	જાકરાખાદ	ખંદર	૦	૦	૦
	યાવાડ	"	૦	૦	૦	૦	૦
૬૯ ખટશિ-રીંગણા	આળ	૦	ગોહેબ	ભાવનગર	૦	૦	૦
૭૦ રાજુકા કાળમીડ પથ્ય	૨	"	૦	ગોહેબ	ભાવનગર	૦	૦
૭૧ તુળશી ઉનાપાણી કુંડ	"	૦	નવાખ	જુનાગઢ	૦	૦	૦
	સ્થામ	"	૦	૦	૦	૦	૦
૭૨ કુંગર	૦	"	૦	૦	૦	૦	૦
૭૩ ડોણુ	૦	"	૦	ખાખરીયા તળપદ	૦	૦	૦
				કાઠી	૦	૦	૦
૭૪ વડાળ	૦	"	૦	૦	૦	૦	૦
૭૫ અમરેલી પાણીઓ સુ- કાઠિયા	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
	ઓ	વાડ					

૭૩ ધારી માહાત્મ	"	૦	"	"	૦	૦
૭૭ માણેકપુરા	"	૦	કાઠિ	ચીકાર	૦	૦
૭૮ ચિતલ તાલુકો	"	૦	"	જેતપુર	૦	૦
૭૯ અગસરો ચોકાણો	"	૦	"	તળ	૦	૦
૮૦ જેતપુર રેનો સચો	"	ચોથો	"	"	૦	૦
૮૧ વડીઆ તાલુકો	"	પાંચમો	"	"	૦	૦
૮૨ વસાવડ મેમણ	"	છઠ્ઠો	નાગરઆ.	"	૦	૦
૮૩ જસદણ રેનો સચો	"	ત્રીજો	કાઠિ	"	૦	૦
૮૪ પ્રાણીઆ ભગતતું સ્થા	"	૦	"	૦	૦	૦
૮૫ વીંછીઆ રસાલો કિલ્લો	"	૦	"	જસદણ	૦	૦
૮૬ રાણપુર ચીણી	"	૦	૦	ધંધુકા	૦	૦
૮૭ નાગનેસ માહાત્મ	"	૦	આલા	વઢવાણ	૦	૦
૮૮ ચોટીલા થાણુદાર	"	૦	કાઠિ	૦	૦	૦
૮૯ ભીમરા	"	૦	"	૦	૦	૦
૯૦ ભારમડી	"	૦	"	૦	૦	૦
૯૧ મેવાસ	"	૦	"	૦	૦	૦
૯૨ છનીઆર	"	૦	"	૦	૦	૦
૯૩ નાગલપુર	"	૦	"	૦	૦	૦
૯૪ જાડલી	"	૦	"	તળપદ	૦	૦
૯૫ આણંદ-	"	૦	"	૦	૦	૦

૦	૦	અગ્નિ	૦	૦	૦	૦	૦	શેત્રુજી
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૦	સોરઠ	૦	૦	•
૦	રે. રટે.	અગ્નિ	૦	૦	"	૦	૦	ડેબી
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૦	"	૦	૦	•
૦	રે. રટે.	"	૧૩૦૦૦	૦	"	૫ વ. કે.	૦	ભાદર
						૧૦૦૦૦ દંડ		
૦	૦	અગ્નિ	૧૫૦૦	૦	"	૩ વ. કે.	૦	સુરવેશ
						૫૦૦૦ દંડ		
૦	૦	"	૬૦૦૦	૦	"	૧ વ. કે.	૦	ભાદર
						૧૦૦૦ દંડ		
૦	૦	"	૫૫૦૦	૨૬૦૩૭	ગોહિ-૭ વ. કે.	૦	૦	"
					લવાડ	૫૦૦૦૦ દંડ		
૦	૦	પૂર્વ	૦	૦	અક્ષા- વાડ	૦	૦	•
૦	૦	"	૦	૦	ગોહિ- લવાડ	૦	૦	•
૦	રે. રટે.	"	૦	૦	૦	૦	૦	ભાદર
૦	૦	"	૩૦૦૦	૦	અક્ષા- વાડ	૦	૦	"
૦	૦	ધશાન	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	પૂર્વ	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	અગ્નિ	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	પૂર્વ	૦	૦	"	૦	૦	૦

પુરા.					
૬૬ નીનાવા.	૦	" ૦ "	૦	૦	૦
૭૭ જૂનાગઢ. ઇમારતો; ખા-સોરઠ પહેસો ખાખી	ગ		જુનાગઢ	૦	તિથ
૬૮ ખાટવા.	૦	" ત્રીજો "	ખાટવા	૦	૦
૬૯ બગસરા મણા.ગેડ;		" ૦ "	જુનાગઢ	૦	૦
૧૦૦ કુતીઆ ધાબળા		" ૦ "	"	૦	૦
૧૦૧ અમરા તાલુકદાર ૨-		" ૦ "	અમરાપૂર	૦	૦
પુર હે છે					
૧૦૨ માળાજી હાટીસોદાર ૨		" ૦ "	જુનાગઢ	૦	૦
હે છે					
૧૦૩ માંગરો	૦	" ચોથો શેખ	માંગરોજ બંદર	૦	૦
ળ					
૧૦૪ ચોરવા નાગરવેલના		" ૦ ખાખી	જુનાગઢ	૦	૦
ડ પાન:					
૧૦૫ વેરાવળ	૦	" ૦ "	" બંદર	૦	૦
૧૦૬ પટ્ટણ લીલ પરણા-		" ૦ "	"	૦	તિથ
વે છે					
૧૦૭ સુત્રાપા	૦	" ૦ "	"	૦	"
ડા					
૧૦૮ દીવ. પલંગપોસ;		" ૦ શીરંગી	દીવ(પોતું-બંદર	૦	૦
હલવો; દો			ગાલ)		
લીઆ.					
૧૦૯ ઝેડીનાર	૦	" ૦ માયકવાડ વડોદરા	૦	૦	૦
૧૧૦ છિના રાણનું ચલણ		" ૦ ખાખી	જુનાગઢ	૦	૦

૧૧૧ પ્રાગ યાત્રા	”	૦	”	”	૦	તિર્થ
૧૧૨ ખીલ- ૦	”	૦	કાઠિ	જેતપુર	૦	૦
ખા						
૧૧૩ વંથલી. વામનસ્થલી	”	૦	ખાખી	જુનાગઢ	૦	તિર્થ
૧૧૪ મંઝેવ- ૦	”	૦	”	”	૦	૦
ડી						
૧૧૫ મેંદરડું ૦	”	૦	કાઠિ	જેતપુર	૦	૦
૧૧૬ પાણી- ૦	”	૦	ખાખી	જુનાગઢ	૦	૦
કોઠો						
૧૧૭ સામતેર ૦	”	૦	”	”	૦	૦
૧૧૮ સનખડા ૦	”	૦	”	”	૦	૦
૧૧૯ ઘોઘલા ૦	”	૦	”	”	ખંદર	૦
૧૨૦ ખાલા ૦	”	૦	”	”	૦	૦
ગામ						
૧૨૧ મૈયારી ૦	”	૦	”	”	૦	૦
૧૨૨ પોરબં-સદામા પૂરી. ખડો	ત્રીભે	જેઠવા	૨-પોરબંદર	ખંદર	તિર્થ	
દર			જપૂત			
૧૨૩ માધવ ગેડ કહેવાયછે	”	૦	”	”	”	તિર્થ
પુર માધવરાયની-						
મૂર્તિ						
૧૨૪ રાણા- લોઢાનીખાણો	”	૦	”	”	”	૦
વાવ						
૧૨૫ નવું બં ૦	”	૦	”	”	”	૦
દર						
૧૨૬ છાધગા ૦	”	૦	”	”	૦	૦
૧૨૭ મીઆ- ૦	”	૦	”	”	૦	૦
ની						
૧૨૮ કંડોરણ ૦	હાલાર	૦	જપૂત.	નગર	૦	૦

(૯૭)

૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૫૦૦૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૭૦૦૦	૦	”	૦	૦	ઉમેલ્ય
૦	૦	”	૨૩૦૦	૦	”	૦	૦	ઉમેલ્ય
૦	૦	”	૫૦૦૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૭૧૦૭૨	”	૭૧૫૬૬	૮૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૨૦૦૦	૬૩	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	બાદર
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	દાલાર	૦	૦	૦

૧૨૯ નવાન-કંકુ; મોતી; ગર બાંધણી	"	પહેલો	"	"	બાંદર	•
૧૩૦ સલાયા	"	૦	"	"	બાંદર	૦
૧૩૧ અબા-લોદુ નીકમે ળીઆ	"	૦	"	"	૦	૦
૧૩૨ લાલપુર	"	૦	"	"	૦	૦
૧૩૩ છીકારી	"	૦	"	"	૦	•
૧૩૪ બાલાય ડી	"	૦	"	"	બાંદર	•
૧૩૫ જોડીઆ	"	૦	"	"	બાંદર	૦
૧૩૬ ધુવાવ. દાળીઆ	"	૦	"	"	૦	•
૧૩૭ બાલંજુ	"	૦	"	"	૦	૦
૧૩૮ સરધાર	"	૦	"	રાજકોટ	૦	૦
૧૩૯ દોલ	"	ખીજો	"	ખોલ	૦	૦
૧૪૦ ધાફા થાણુદાર	"	૦	૦	૪	૦	૦
૧૪૧ રાજકોટ પો. એ. રહેલો ઉતારા બં ગલાબાગ, ફી. દો. દે કો. પુલ.	"	ખીજો	ખડેખ	રાજકોટ	•	૦
૧૪૨ ગોંડલ ગોળ	"	પહેલો.	"	ગોંડલ	૦	•
૧૪૩ પોરાજી કપાસનો સકં નો	"	૦	"	"	૦	૦
૧૪૪ કાલાવડ સિતળાનું દેરું	"	૦	"	નગર	૦	•
૧૪૫ ઠાંક	"	૦	"	ગોંડલ	૦	•
૧૪૬ પડધરી મેમણ બહુજે-	"	૦	"	નગર	૦	•

(૯૬)

૦	૦	પશ્ચિમ	૩૭૦૦૦	૧૩૬૧૪૭	"	કુલ	૬૦	રામાય તી
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	રામાય તી
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	રામાય તી
૦	૦	હ.ખા.વાયવ્ય	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૭૬૬
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	"	૦	૦	"	૦	૦	આશ
૦	૦	અગ્નિ	૦	૦	"	૦	૦	આશ
૦	૦	વાયવ્ય	૦	૨૧૭૭૬	"	કુલ. સરકાર- ની મંજુરી,	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	૦	૧૮૦૦૦	૪૬૫૪૦	"	કુલ. સરકાર- ની મંજુરી,	૦	આશ
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૧૩૫૬૦૪	"	૦	૦	ગોંડેલી
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	"	૦	૦	બાનાડ
૦	૦	પશ્ચિમ	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	"	૦	૦	૦
૦	૦	વાયવ્ય	૦	૦	"	૦	૦	૦

૧૪૭ બલશા	૦	"	૦	"	નગર	૦	૦
જી							
૧૪૮ મેદાપુર	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૧૪૯ આમર	૦	"	૦	"	"	૦	૦
જી							
૧૫૦ નેકનામ	૦	"	૦	"	રાજકોટ	૦	૦
૧૫૧ રાજપર	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૧૫૨ આટકો	૦	"	૦	"	નગર	૦	૦
ટ							
૧૫૩ બાડવા	૦	"	૦	"	નગર	૦	૦
૧૫૪ ઉપલેટ	૦	"	૦	"	ગોંડલ	૦	૦
૧૫૫ ખીરસ	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૩							
૧૫૬ કોટડા.	૦	"	૦	"	નગર	૦	૦
૧૫૭ જોધપુર	૦	"	૦	"	"	૦	૦
૨							
૧૫૮ હડીઆ ખાલિયુ		"	૦	"	,	૦	૦
જી							
૧૫૯ ગણોદ.	૦	"	૦	"	ગોંડલ	૦	૦
૧૬૦ ગુહાલી	૦	"	૦	"	નગર	૦	૦
૧૬૧ દડવા શંદલના		"	૦	"	ગોંડલ	૦	૦
૧૬૨ મોરખી કાંચાનાં વાસ-		"	૦	"	મોરખી	૦	૦
જી							
૧૬૩ માળસા મીઆણા	મચ્છુ પહેલો	"		"	માળીઉં	૦	૦
	કાંઠો						
૧૬૪ ટંકાઈ	૦	"	૦	"	મોરખી	૦	૦
૧૬૫ વવાણી આગબોટો	૨	"	૦	"	૦	ખંદર	તીય
આ	હે છે.						

૦	૦	પશ્ચિમ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	વાયવ્ય	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	અગ્નિ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	દક્ષિણ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	વાયવ્ય	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	નૈરત્ય	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	અગ્નિ	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	રે.સ્ટે. ઉત્તર	૦	૮૯૯૬૪	” કુલ.	૦	૦	મન્દુ
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	મન્દુ
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦

૧૬૬ મોણપો	૦	"	૦	ગાયકવાડ વડોદરા	૦	૦
૨						
૧૬૭ દારકાં રણછોડજીની ઓખા મૂર્તિ મંડળ	૦	"	૦	જાડેજી ૨-ભૂજ જપૂત	અંદર	તીથ
૧૬૮ કચ્છી-	૦	"	૦	ગાયકવાડ	"	૦
૩૯						
૧૬૯ આરંભ-છાપ મારેછે.	"	૦	"	"	"	૦
કું	શંખ ચક્ર					
	જડે છે.					
૧૭૦ રૂપેણુ-માલ ઉતરે છે	"	૦	"	"	અંદર	૦
અંદર						
૧૭૧ પોશિત	૦	"	૦	"	"	૦
૩						
૧૭૨ કીણાકી	૦	"	૦	"	"	૦
૧૭૩ મઠી	૦	"	૦	"	"	૦
૧૭૪ ગોરમ-	૦	"	૦	"	"	૦
હી						
૧૭૫ વરવાળું	૦	"	૦	"	"	૦
૧૭૬ ગુરગઢ	૦	"	૦	"	"	૦

ગાયકવાડનાં અમરેલીને ઓખા પ્રગણ્યાંબાદ કરતાં તેમાં કુલ ૨૦૫૫૯ ચોરસમૈલ જમીન છે. અને ૨૭૪૩૮૯૯ આદમીની વસ્તી છે. આ હીપકલ્પ છે. પૂર્વ પશ્ચિમ ૨૦૦ મૈલને ઉત્તર દક્ષિણ ૧૭૫ મૈલ છે એમાં ૪૧ કસબા અને ૪૧૨૭ ગામ છે. એમાં પહેલા વર્ગની તથા બીજા વર્ગની ૧૩ એંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કુલો છે. આ એન્ગ્લો-સીમાં રાજકોટમાં લાઇબ્રેરી છે તથા તેમાંથી કાઢિઆવાડ એન્ગ્લો-

૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	પશ્ચિમ	૦	૦	”	૦	૦	રંગે
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	તી
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦
૦	૦	”	૦	૦	”	૦	૦	૦

ન્સી ગેજેટ કાઠિઆવાડ સમાચાર; વિજ્ઞાન વિલાસ એમ જે ન્યુસ-પેપર તથા એક ચોપાનીઈ નીકળે છે, તે સિવાય તમામ મુખ્ય શહેરો; કચ્છાઓ અને માહાલો તેમાં એક એક લાઇબ્રેરી (વાંચન શાળા) આ છે. તથા જૂનાગઢમાંથી દસ્તુરશ અમલ અને જ્ઞાન-દિપક અને સૌરાષ્ટ્ર દર્પણ દરમાસે નીકળે છે. અને પહેલાને ખીજ વર્ગના તાલુકદારો તરફથી તે રાજ્યનાં ગેજેટો નીકળે છે; વળી લખિ-

ડીમાંથી માસિક સાર સંગ્રહ; કવિતા વિલાસ; મુખ્ય પ્રકાશ એમ ત્રણ ચોપાનીઆં દરમાસે નીકળે છે.

તેમજ નગરમાંથી માનવધર્મ નામનું ચોપાનીજી દરમાસે નીકળે છે.

ભાવનગર ગ્રંથલેખનાં સ્ટેસનો—ભાવનગર; ગઢચી; વર્તન; શિહોર; સોનગઢ; સણોસરા; ઘોળાનકસન; ત્યાંથી ધોરાજી; મુઢી;—જળીઆ; દસા; લાદી; ચીતલ; લુણીધાર; કુંકા વાવ; ખાખ રીઆ; વાવડી; જોતપુર; જોતલસર; ને ધોરાજી; ત્યાંથી જૂનાગઢ **રેલ્વેનાં—**જોતલસર; ચોટી; વડાળ; જૂનાગઢ; ઘોળાનકસનથી વઢવાણ કાંપ સુધીનાં—ઉજળવાવ; નિંગાળુ; જોટાદ; કુંડલી; રાણપુર; ચૂડા; લીંબડી; વઢવાણ; વઢવાણ કાંપ.

હળશીનો મુલક—જાદરાઆદ. **ફીરંગીનો મુલક—**દીવ.

ગાયકવાડી મુલક—અમરેલી; દામનગર; ડોડિનાર; ધારી; જોખામંડળ.

બંદર—ભાવ નગર; ધોધા; ગોપનાથ; મહુવા; જાદરાઆદ; વેરાવળ; દીવ; માંગરોળ; નવીબંદર; પોરબંદર, દારકાં, રૂપેણ બંદર સત્રાયા; જોડીઆ; વવાણીઆ;

રેલ્વેનાં—નવાનગર; જૂનાગઢ; પોરબંદર;

જાતાનાં ઠેકાણાં—પાલીતાણા; ગોપનાથ; ગઢડા; મુળી; તર જોતર; વારાપ; તુળશીસ્થામ; જૂનાગઢ; ગીરનાર; દાતાર; પ્રભાસ-પટ્ટણ; સુત્રાપાડા; પ્રાંગ; માધવપૂર; દારકાં.

બેટ સંખ્યાધાર વર્ગ—પહેલો—જૂનાગઢ; નવાનગર; ભાવનગર; માંગધા; મોરબી; ગોંડળ; બીજો વર્ગ.—વાંકાનેર; લીંબડી; વ-

ઢવાણુ; પાલીતાણા; જામનાબાદ; રાજકોટ; દ્રાવ. ત્રીજો વર્ગ—સા-
મલા; ચૂડા; લખતર; વળા; જસદણુ; ખાટવા; પોરબંદર.

ચોથો વર્ગ.—મુળી; બજાણા; લાઠી; ખીલખા; જેતપુર.

પાંચમો વર્ગ.—ખીલખા; જેતપુર; વડિયા; મેંદરડા; હટ્ટો ચિ-
તલ; લુણીધાર; સનાળા

સાતમો વર્ગ—રાજપરા; ભોઇકા; અંકેવાળીયા; તલસાણા;
લીમડા.

આ કાઠિયાવાડ ઈલાકાની નોટ માંહેલી હકીકત જોવા માટે
આ સાથે નકશો રાખ્યો છે.

આ નોટમાં આવેલી બાળતોની પરીક્ષાના સવાલો નીચે પ્રમાણે

ધોરણ ખીજના પરીક્ષાના સવાલો.

૧ વાંચન—૧ ખીજનો પાઠ ૨૦ મો વાંચો; તેની મતલબ બોલો તંયા
તેમાંથી શીખામણ લેવાની શું છે?

” ૨ ગાગર, સાંકડુ, બોર, મૂઠો, સલવાઇ, શયદો, તુકશાન, તેનો
અર્થ શું છે?

” ૩ અંદ્ર, સૂર્ય, ધાતુ, રંગ, પૃથ્વી, ઝાડ, અનાજ, વનસ્પતિ મા-
ણસ, પશુ, ઘરને ઇશ્વર તે શું છે, ક્યાંછે અને શાશા ઉ-
પયોગી છે તે હુંકામાં કહો?

૨ કવિતા.—૧ પાઠ ૧૩ નો ખીજો હંદ બોલો? ૨ તેના તાળ

” કયા કયા અક્ષરપર ને કેટલા દરેક ચરણમાં આવે છે તે કહો

” ૩ તેનો રાગ કેવો એટલે હંદ કયો છે, તે કહો; ને રાગ

” કાઢો?

૪ ડિક્ટેસન—૧ વિધે, ધાન્ય, વિંચી, બુદ્ધી, સદ્ધિ, શક્તિ, પૃથ્વી,
 ” પૂજ્ય, કલ્પ, શિક્ષા, અને સ્નેહ, આ શબ્દો મુજરાતીમાં
 ” લખો.

૪ અંક તથા ધાતો—૧ ૨૪×૧૧૧. ૬૬×૨૨૨. ૮૮×૩૩૩. ૧૮×૧૪
 ” ૩૭×૩૭. ૬૬+૬૬. ૮૭×૦૧ ૭૧ રૂપિયાના આના. ૬ આ
 ” નાની પાછ. ૩૦ પાછના આના. ૫૨ આનાના રૂપિયા. ૫
 ” મણના શેર. ૨૫ શેરના મણ. ૮ શેરના રૂપિયા બાર.
 ” ૧૩૦ રૂપિયાબારના શેર લખો.

૫ અંક ગણિત.—૧-૧૦૭૦૫૦૬. ૮૦૪૩૦૮. ૫૮૫૬૧૦ તે પરિ
 ” માણ લખો?
 ” ૨-૫૦૭૪ આદ્યાકી કરો? ૩-૭૫૦૮×૬૪૦૫ ગુણો?
 ” ૩૭૬૬ ૪-૭૬૪૮૮૦+૫૩૧ ભાગો?

ભૂગોળ—૧ રૂક્ષ, લીંબડીને ભોગાવો, કાળુભાર, સુકભાદર,
 ઘેસો, બગડ, શેત્રુંજી બાદર, ઓઝત, ઉખેણુ, આજી અને હડ એ
 નદીઓ નકશામાં બતાવો? અને તે ઉપરના શહેરો બોલો; તે સિવા-
 ય તે નદીઓ કયાંથી નીકળી કોને મળેછે; કયા કયા પ્રાંતોમાં થઈ
 જાય છે; વળી કઈ કઈ દિશામાં વહે છે તે કહો?

” ૨. ભાવનગર ગોંડલ રેલ્વેનાં સ્ટેસનો બોલોને નકશામાં બતાવો?

” ૩ જાત્રાનાં ઠેકાણાં બોલોને નકશામાં બતાવો?

” ૪ ટંકશાળો, પર્વતો, ઉષ્ણ તથા નિકાસ તે બોલો ને નકશામાં
 બતાવો?

” ૫ વર્ગ કેટલા તેમાંના તાલુકાનાં નામો તેઓનો અખત્યાર અને રાજ

” જાત શું છે, તે કહો ને નકશામાં બતાવો?

,,૬ જાલાવાડ ગોહિલવાડ; હંડસરવૈયાવાડ; બાબરીઆવાડ; હાલાર અને મચ્છુકાંઠો તેની નકશામાં હદ બતાવો, અને તે પ્રાંતનાં નામ શાથી પડ્યાં છે તે કહો?

,,૭ પરદેશી રાજ્ય એટલે ઈમેલ; દ્વિરંગી; હબસી; તથા ગાયકવાડ સરકારનાં રાજ્ય ક્યાં ક્યાં છે તે કહો, અને નકશામાં બતાવો?

,,૮ હવાખાવાની જગો; કપાસ પીલવાના સંચા; છાપખાનાં; હાઈસ્કૂલો તથા કુલ વરતી ને ગૂજરાતી નિશાળો તથા બહુનાર છોકરા; વળી ચોપાનીયાં એ કયે કયે ઠેકાણે; ક્યાં ક્યાં છે; તેનાં નામ તથા તેની સંખ્યા કહો?

,,૯ બંદર, અખાત, સમુદ્ર, સરોવર, મૂળ, મુખ, રણ, ડુંગર, પોલીટીકલ, સંસ્થાન, બેટ, અને તાલુકો કોને કહે છે તેની વ્યાખ્યા આપો; તેનાં નામ કહો; તથા તે નકશામાં બતાવો?

૧૦ કાઠિઆવાડ ઇલાકાની હદ બતાવો ને તેની સિમા મોઢે બોલો?

૧૧ ધ્રાંગધ્રા, ચરાડતું, લીંબડી, પાણીશિણા, વઢવાણ, વળા, ભાવનગર,

” લીલીઆ, લાઠી, ચીતલ, દાઠ, ચોક, ઉના, જૂનાગઢ, જેતપુર,

” મોરબી, માળીઆ, નવાનગર, ગોંડલ, ધોરાજી, રાજકોટ, ધ્રો

” જ, ખંભાળીઆ, જસદણ, પાળીઆદ, નાગનેશ, પોરબંદર,

” રાણાવાવ, વેરાવળ, જોડીઆ, પાલીતાણા, વાંકાનેર, લખતર,

” સીધા, ગઢડા, મુળી, યાત, શિહાણી, સરધાર, બાલાચડી, દા-

” રકા, પ્રભાસપાટણ, ગીરનાર, અને શેત્રુંજે, એ શું છે, ક્યાં

- ” છે, તે નકશામાં બતાવો, વળી તે શાથી પ્રખ્યાત છે તથા તે-
 ” નું શું વખણાય છે તે જાણો અને રાજકોટથી અગર જ્યાં
 ” તમે રહો છો એટલે તમારા પોતાના ગામથી તે કંઈ કંઈ દિ-
 ” શામાં છે, તે અનુક્રમવાર કહો?
 ૧૨ રૈયત ઉપર રાજની શું ફરજ છે, અને રૈયત તથા રાજ ઉપર
 ” ઈંગ્લેન્ડ સરકાર તથા તેમના પોલીટીકલ એજન્ટનું શું શું કાન-
 મછે તે કહો?

નિશાળીઆને નિશાળાના સંબંધની બાર સારી શીખામણો.

- ” ૧ વખતસર અને નિયમીત રીતે દાખર રહેવું.”
 ” ૨ શરીર તથા કપડાં ચોખ્ખાં રાખવાં”+”૩ વિવેકથી ને નરમાસ-
 થી વર્તવું.”
 ” ૪ પોતાના વર્ગમાંજ રહેવું; આમ તેમ ફરતાં ફરવું નહીં. ”
 ” ૫ પાઠ આલતી વેળા વાતચિત કરવી નહિ.”+”૬ દફતર પાસેનું પા-
 સે રાખવું. ”
 ” ૭ જે લખવાનું હોય તે સંભાળીને લખવું. ”
 ” ૮ પાઠ આલતી વખત બનતાં સુધી વર્ગમાંથી જવાની રજા માગ-
 વી નહિ ”
 ” ૯ વગર રજાએ શિક્ષક સાથે કંઈ બોલવું નહિ. ”
 ” ૧૦ જેમ અને તેમ ઉપર નંબર રાખવા મહેનત કરવી. ”
 ” ૧૧ શિક્ષક કહે તે પર ધ્યાન આપવું; અને તેમની મર્યાદા રા-
 ખવી. ”
 ” ૧૨ હમેશ પોતાના પાઠ સારી રીતે સમજીને તૈયાર કરવા. ”
 અમારી તરફથી ગુજરાતી પ્રાયમરી નિશાળોનાં ધોરણ
 નાં શાળાપંચોગી મળવાના પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે.

- નંબર પુસ્તકનું નામ. કીમત ટપા. ખર્ચ
 ૧ બાળ વર્ગ સઘળી બાળતોની ખુલાસાવાર નોટ ૦-૧-૬ ૦-૧-૬
 ૨ પહેલા ધોરણની સઘળી શાળાતોની ખુલાસા-
 વાર નોટ ૦-૨-૦ ૦-૦-૬

૩ખીજ ધોરણની સઘળી બાબતોની ખુલાસાવારનોટ ૦-૧-૧ ૦-૦-૬
 ૪ ત્રીજા ધોરણની સઘળી બાબતોની ખુલાસાવાર નોટ ૦-૧-૦ ૦-૦-૬
 ૫ ચોથા ધોરણની સઘળી બાબતોની ખુલાસાવારનોટ ૦-૧-૪-૦ ૦-૧-૦
 ૬ પાંચમા ધોરણની સઘળી બાબતોની ખુલાસાવાર નોટ ૧-૪-૦ ૦-૧-૦
 ૭ છઠ્ઠા ધોરણની સઘળી બાબતોની ખુલાસાવારનોટ ૧-૧૨-૦ ૦-૨-૦

“ દસ ઉપરાંત ને પંચી અંદર સુધી રાખનારને ટપાલ ખર્ચ મા-
 ૬ તથા સેકડે દશ ટકા કમીશન મળશે. પચાસ કરતાં જાદે મંગાવ*
 નારને તેના હિસાબે પંદર ટકા કમીશન મળશે તથા ટપાલ ખર્ચ મા-
 ૫ થશે. વેદ્યુપેએબલથી પણ મોકલીશું. સિવાય રોકડા નાણાં મો-
 કલનારને પણ મોકલીશું; પરંતુ ઉધાર મંગાવવાની તરફી કાઢ્યે
 બેવીજ નહિ, તેમ છતાં જરૂર હોય તો રીપ્લાઈ કાર્ડથી લખશે તેને ખુ-
 લાસો કરીશું અને જરૂર જણાશે તો ખુકો પણ મોકલવામાં આવશે.
 પરંતુ ખુલાસા માટે નોટપેડ પત્ર લેવામાં નહિ આવે. માટે ખુલાસા
 ની જરૂર હોય, તો રીપ્લાઈ કાર્ડથી લખશે તેને મળશે. ખરીદોને ખાત્રી
 કરો. સમજીને લાયક છે; જે આવી સોના જેવી તક જવા નહિ દેશે.
 ઉપરની સઘળી ખુકોનાં કદ કાગળ, પુંકા છપામણી વિગેરે ખર્ચ ત-
 થા રોકાએલા ઘણા વખત સિવાય વિચાર સાથે લીધેલી મહેનતનાં
 એકંદર હિસાબના પ્રમાણમાં તથા તેના ઉપયોગીપણાના પ્રમાણમાં
 કિંમત ખીજ નિશાળનાં ઉપયોગી પુસ્તકો કરતાં આ કેટલાં ઉપયો-
 ગી તથા કિંમતમાં કમી છે. તે લેઈ અનુભવ કરી મુકાબલેથી ખા-
 ત્રી થશે. આમ કમી કિંમત રાખવાનું કારણ એજ કે પરોપકાર
 થેં નિશાળનાં બાળકોનાં ઉપયોગનાં પુસ્તકો જાણીનેજ.

સેવક. કુંવરજી ગગજી ભટ્ટ. (પાણ્ડીણવાળા). સ. વર્ના

કુંચુલર સ્કુલ ભારતર આશ્રમોણપુર

